

CLAES CHR. OLROG

DESTINATION ELDSLANDET

Mitt under brinnande krig startade tvenne unga uppsalaakademiker, fil. kand. Claes Chr. Olrog och fil. lic. Rolf Santesson, en vetenskaplig expedition till Eldslandet och Magellanes' sund, varifrån de först efter nära två år återbördades till fosterlandets jord. Expeditionens framgångsrikt genomförda syfte var insamlandet av dels allehanda växter, framför allt lavar, dels ryggradsdjur, särskilt fåglar, ödlor, grodor och fiskar.

Om expeditionens öden och äventyr berättar nu den ene färdtagaren, Claes Chr. Olrog, livfullt och roande i "Destination Eldslandet". Det är en ytterligt fängslande bok, som för oss till delvis samma nejder, där Otto Nordenskjöld och Carl Skottsberg företogo berömda upptäcktsfärder för cirka fyrtio år sedan. Målande skildrar förf. de mäktiga, filmsnabbt skiftande naturscenerierna, den brokiga floran och faunan. Också om invånarna — oftast infödingar, däribland de utdöende indianstammarna — och deras levnadsvanor, inte minst de kulinariska, har han många högintressanta fakta att förtälja. Färden gick inte enbart till Eldslandet, utan också till nordligare delar av Argentina och Chile, och även därifrån ger oss förf. färgstarka glimtar ur folklivet.

B O N N I E R S

Pris 11: 50, inb. 14: 50

CLAËS CHR. OLROG

CLAES CHR. OLROG - DESTINATION ELDSLANDET

DESTINATION ELDSLANDET

BONNIERS

Familjen Dr Rieby
"unders God Jul

av tillgivne

Rolf Santesson

CLAES CHR. OLROG

DESTINATION

ELDSLANDET

CLAES CHR. OLROG

Destination
ELDSLANDET

STOCKHOLM

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Den 17 december 1832. — Vid middagstiden rundade vi kap San Diego och kommo in i det berömda Le Mairés sund. Vi höllo oss tätt intill kusten av Eldslandet men sågo konturerna av det klippiga ogästvänliga Staatenlandet skymta genom molnen. På eftermiddagen ankrade vi i Good Success Bay. Under inseglingen hälsade vi på ett sätt, som var värdigt invånarna i detta vilda land. En grupp eldsländare sutto delvis dolda av den täta skogen, på en klippa, som lutade ut över havet. Då vi passerade, rusade de upp och svängde under vilda tjut sina trasiga mantlar i luften. Vildarna följde fartyget och strax före mörkrets inbrott sågo vi deras eldar och hörde åter deras rop. Viken är en vacker vattenspegel, kantad av låga berg av lerskiffer, som ända ner till vattenbrynet äro bevuxna med tät, dyster skog. En enda blick på landskapet var tillräckligt för att visa mig, hur annorlunda det var allt vad jag sett förut. Under natten blåste det hårt och svåra byar från bergen svepte förbi oss. Till sjöss skulle det ha varit ett elakt väder, och vi hade lika goda skäl som dem, som varit före oss här, att kalla viken Good Success Bay.

Charles Darwin i "A Naturalist's Voyage round the World".

INLEDNING

Idén till den expedition till Eldslandet och Magellanes sund, som först och främst skildras i denna bok, var uteslutande fil. lic. Rolf Santessons. Redan år 1937 började han allvarligt fundera på att göra en resa dit ner för lichenologiska studier och för att komplettera professor Carl Skottsbergs växtbiologiska undersökningar i dessa trakter. Inte förrän 1938 tog emellertid planerna fast form, och med författaren som kompanjon blev resan verklighet. Syftet med expeditionen var att under åtta månader genom ett metodiskt studium och insamlingsarbete av framför allt lavar lösa vissa växtbiologiska problem, som inte bara berörde sydamerikanska kontinenten utan också närliggande ögrupper, Nya Zeeland och Australien. Samtidigt skulle för Naturhistoriska Riksmuseets botaniska avdelning bedrivas insamlingar av såväl kryptogamer som fanerogamer samt för dess vertebratavdelning av ryggradsdjur, särskilt fåglar, ödlor, grodor och fiskar.

Resan möjliggjordes tack vare stipendier från Hierta-Retzius' och Wahlbergs studiefonder, genom privata medel, reducerade biljettpreiser och fri frakt på två svenska rederiers båtar.

Följande personer, institutioner och företag har generöst bidragit till att expeditionen kommit till stånd.

Personer:

Doktor Alberto Castellanos, Buenos Aires.
Capitan de Fragata Gregorio Baez, Gobernador de la Tierra del Fuego, Argentina.
Mr Percy W. Reynolds, Estancia Via Monte, Rio Grande, Tierra del Fuego, Argentina.
Ingenjör och Fru Johan Ekman, Rio Grande, Tierra del Fuego, Argentina.
Herr Finn Samsing, Punta Arenas, Chile.
Konsul Sven Lundberg, Valparaiso.
Löjtnant Kurt Hartzell, Santiago del Chile.
Direktör Holger Holmgren, AGA, Santiago del Chile.
Doktor Rodolfo A. Phillipi B., Santiago del Chile.
Don Carlos Domeyko, Copiapo, Chile.
Don Enrico Jensen, Copiapo, Chile.
Ingenjör Otto Kock, Maria Elena, Antofagasta, Chile.
Herrn Walter Recczius, Valdivia, Chile.
Herrn Ernesto Liewald, Valdivia, Chile.
Don Pedro Serka, Estancia Yendegaia, Tierra del Fuego, Chile.
Mr Morrison, Coyhaique, Aysén, Chile.
Jägmästare Nils Rydberg, Tigre, Argentina.
Direktör Gustaf Nauckhoff, Gytterp.
Överstelöjtnant Herman Sundin, Stockholm.
Konsul Wilhelm Ericsson, Stockholm,
Arkitekt Eric Hahr, Stockholm.
Disponent Oskar Dahlström, Esselte, Stockholm.
Kapten Albert Björklöf, M/S Aurora, Helsingfors.

Institutioner och företag:

Kungl. Vetenskapsakademin.
Svenska sällskapet för antropologi och geografi.

Naturhistoriska Riksmuseum.
Kungl. Utrikesdepartementet.
Kungl. Handelsdepartementet.
Uppsala Universitet.
Rederiaktiebolaget Nordstjernen, Stockholm.
Rederiaktiebolaget Trans-Atlantic, Göteborg.
Finska Syd-Amerikalinjen, Helsingfors.
A/B Astra, Södertälje.
A/B Marabou, Stockholm.
Ministerio de Agricultura, Buenos Aires.
Ministerio de Fomento, Santiago del Chile.
Skandinaviska klubben, Buenos Aires.
Svenska Legationen, Buenos Aires.
Svenska Legationen, Santiago del Chile.
Svenska Generalkonsulatet, Caracas, Venezuela.
Svenska Generalkonsulatet, New York.

Expeditionen avreste den 26 oktober 1939 från Göteborg med M/S Kronprinsessan Margaretha till Buenos Aires och återvände den 10 september 1941 med M/S Vingaren från New York. Alla samlingar och all utrustning ligger i skrivande stund magasinerade dels i Valparaiso dels i Buenos Aires och ingen vet, när de kan föras hem över haven.

FÖRFATTARENS FÖRORD

Endast några få kan ha nöje av en vetenskapligt skriven rese-skildring. Alla dylika problem, namn och termer har därför sorgfälligt undvikits. Resans verkliga ändamål och resultat märks kanske därför inte så mycket i texten utan kommer att offentliggöras i facklitteratur.

Läsaren uppmanas att ta boken lätt, även om författaren hållit sig strängt till sak. All historik om föregående upptäckts- och forskningsresor i Sydamerika från Columbus och Magellanes till de berömda svenska har uteslutits, då den redan är väl känd och många gånger relaterad. Skulle boken ge läsaren något nytt från de besökta länderna, deras natur, djur- eller folkliv är ingen gladare än författaren.

Det är möjligt att de flesta efter några rader nöjer sig med att betrakta bildmaterialet. Enligt författarens mening är det bra, men bara en fjärdedel är taget av honom själv. Reskamraten Rolf Santesson och den argentinske journalisten Alejandro Weinstein är fotograferna, och de ha gjort ett gott arbete, ofta under svåra förhållanden.

FÖRSTA KAPITLET

En ljum septemberefton en lördag år 1938 var det kavajskutt på Värmlands nation och jag råkade vara där. Några meter från mig stod några "löshästar", som jag kände igen som botanister och växtbiologer. Plötsligt lösgjorde sig utan synbar anledning en mager, senig yngling ur gruppen och styrde sina steg rakt på mig. Det var Rolf Santesson, västgöte. Han stannade bredbent, spände ett par klara, skarpa ögon i mig och frågade kort och koncist:

— Nå, kommer du med till Eldlandet?

— Jaa, varför inte.

— Ring till mig om måndag då, sade han.

Sedan jag funderat den natten och följande dygn, erinrade jag mig svagt att jag hört talas om en resa till Sydamerika i samband med Rolf Santesson. Jag ringde alltså upp honom och saken avgjordes omedelbart: vi skulle gemensamt försöka utrusta och genomföra en expedition på åtta månader till Eldlandet och Magellanes' sund, en expedition, som Rolf för övrigt redan förberett i ett års tid.

Utrustningen blev betydligt omständligare än vi från början räknat med och därtill kom krigsutbrottet 1939, som hotade att alldeles omintetgöra våra stolta planer att resa i de trakter, dit bland annat Otto Nordenskjöld och Carl Skottsberg gjort berömda

upptäcktsfärder för cirka fyrtio år sedan. Men gudarna var med oss och medan bröder, vänner och bekanta kallades under fanorna, kunde vi själva gå ombord på "Kronprinsessan Margaretha" i Göteborgs hamn. Visserligen var vi inte så litet försenade, men vi hade fått ombord hela vårt bagage, som innehöll det mesta som behövdes både för omfattande fältarbeten på Andernans sluttningar och för ett mera soignerat uppträdande i Sydamerikas salonger.

Det var inte utan en viss spänning vi de följande dagarna såg ut över Skageracks och Kattegatts vatten. Ingenting hände emellertid, förrän "Margaretha" plötsligt en dimmig morgon norr om Shetlandsöarna kom mitt in i en brittisk slagskeppeskader. En jagare gled fram och frågade vilka vi var och vart vi skulle. Efter erhållet svar signalerade den "Lycka på resan" och försvann i diset efter pansarjättarna.

Resan gick vidare till Rio de Janeiro utan andra sensationer än flygfiskar, delfiner och vinddrivna landfåglar, som utmattade slog ner på däck. Efter några varma fläktar från det heta Brasilien i Rio, Santos och São Paulo och en glimt av slättlandet Uruguay i Montevideo dök en morgon Buenos Aires' skyskrapor upp vid horisonten. Staden vid La Platafloden var vår resas första mål och därifrån måste vi så fort som möjligt söka ta oss ned till Eldslandet. Sommaren var redan långt liden, och skulle vi få ut något av den måste vi raska på.

Folk var hyggliga mot oss i Buenos Aires, både de argentinska myndigheterna och den svenska kolonin. Vi hade planer på att samarbeta med argentinare och fördenskull fördes vi omkring på alla upptänkliga ministerier och institutioner och presenterades för den ene inflytelserike mannen efter den andre. Framemot kvällen hade vi alltid en försvarlig bunt visitkort, men att sedan

placera dem på de rätta personerna visade sig ofta fullkomligt ogörligt. Tyvärr blev det ingenting av med samarbetet med argentinarna, utan vi fick bereda oss på att fara söder ut ensamma.

Tigre heter en liten förstad till Buenos Aires och man kommer dit ut på fyrtio minuter med elektriskt tåg. Det är närmast ett villasamhälle och ligger vid en av armarna i Paranáfloedens vidlyftiga deltaländ. Paraná rinner upp i södra Brasilien, flyter bred och segelbar genom Paraguay och nordöstra Argentina och bildar vid utloppet en labyrinth av armar med ett myller av öar. Den mäktiga floden fortsätter sitt lopp genom den berömda Rio de la Plata, silverfloden, som av många mera betraktas som en smal havsvik än en kort och bred flod. Två världsstäder ligger vid Rio de la Plata, Buenos Aires och mittemot i Uruguay, Montevideo. Dessutom ligger söder om Buenos Aires, La Plata, Argentinas berömda universitet med ett förnämligt naturvetenskapligt museum. Vid Tigre — tigre är det sydamerikanska namnet på jaguaren, som ännu går ner till norra Argentina — har Buenos Aires urskogen alldeles inpå sig och deltaländet är mycket uppskattat av storstadsborna, mindre för det exotiska växt- och djurlivet än för de möjligheter till båtsport av olika slag, som flodlabyrinthens erbjuder. Rodd och motorbåtsport är oerhört populärt, och ute i Tigre ligger rader av båthus. Även olika utländska sammanlutningar har sina roddklubbar härute, och naturligtvis har också "Centro escandinavo", skandinaviska klubben, sitt båthus och en byggnad med sovplatser och servering. Vi träffade åtskilliga unga svenskar, som höll sig i form genom att träna rodd på Rio Paraná, vilket är någonting annat än Djurgårdsbrunnsviken eller Themsens.

På en av deltaländets många öar hade en svensk jägmästare startat skogsodling, sedan han på ett stort område endast med hjälp av några arbetare röjt upp urskogsvegetationen. Vi träffade

honom en dag och beslöt då att resa ut till hans ö. Vi körde i motorbåt från Skandinaviska klubbens båthus ut genom Paraná-deltat, här närmast Tigres smala armar, förbi rader av villor, trädgårdsanläggningar och ett och annat sågverk. I trakten fanns också en stor pappersmassfabrik. Redan efter någon timme blev villorna fåtaligare och öarnas täta växtlighet blev mer och mer orörd. På gamla, murkna trädstammar, som sköt tätt ut över flodytan, låg fullt av sköldpaddor och solade sig för att kvickt plumsa i vattnet, då båten rusade förbi. Inne i snåren visslade, skrek och sjöng det som i ett fågelhus i en zoologisk trädgård, men endast sällan skyntade man någon fågel i lövverket.

I två dagar for vi kors och tvärs i södra delen av deltat och besåg även jägmästarens poppelplanteringar. Som de är avverkningssdugliga redan efter tolv år och har upp till fem—sex centimeter breda årsringar, bör det vara en god affär att idka skogsbruk i Argentina. Av andra skäl är det kanske inte så roligt för Sverige att i framtiden mista en av sina bästa trävaru- och pappersmassakunder. Vi trängde in i hjärtat av ön och samlade exotiska växter och färggranna fåglar, som vi förut på sin höjd sett maken till på planschverk. Det var hett och mycket flygfän i rörelse, men tyvärr var vi inte entomologer utan svor bara över bett och svullnader. På en stig råkade vi på den kraftiga rotstocken av en ört, vars kött påminde om någon gul, saftig ost. Rolf höll ett litet föredrag om växten i fråga. Indianerna äter den med god aptit, men många arter kan också vara mycket giftiga. Om den här arten var giftig eller inte visste han emellertid inte. Under föredraget smakade jag helt litet på "osten", som verkligen såg ytterst aptitlig ut, men spottade genast ut den, då smaken var så stark och bitter att gommen drogs ihop. Gott var det minst av allt, men vi strövade vidare och glömde saken. Efter

På en deltaö hade en svensk jägmästare en skogsodling.

Från en bank nedanför klipporna steg ett öronbedövande vrål upp.

Här bodde de i gropar under buskar.

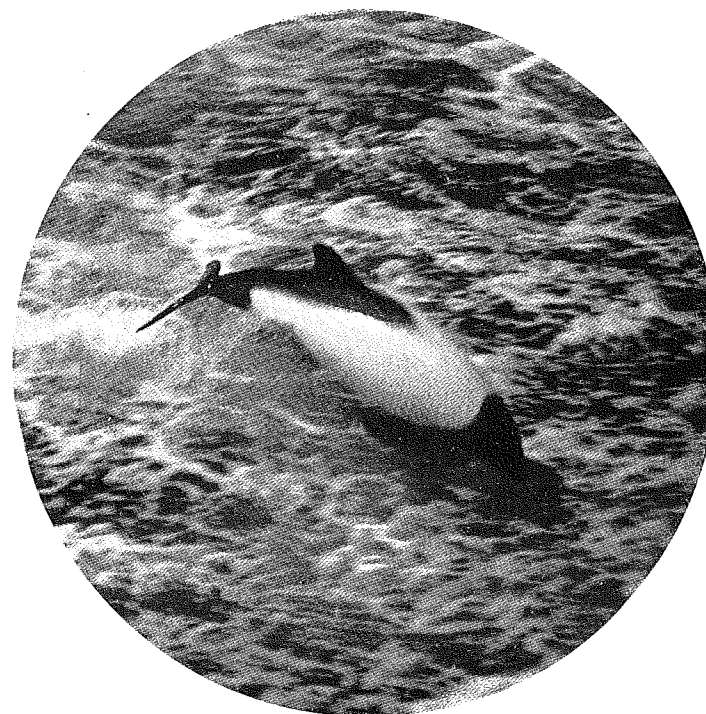
Under ebb ligger fartygen på torra land.

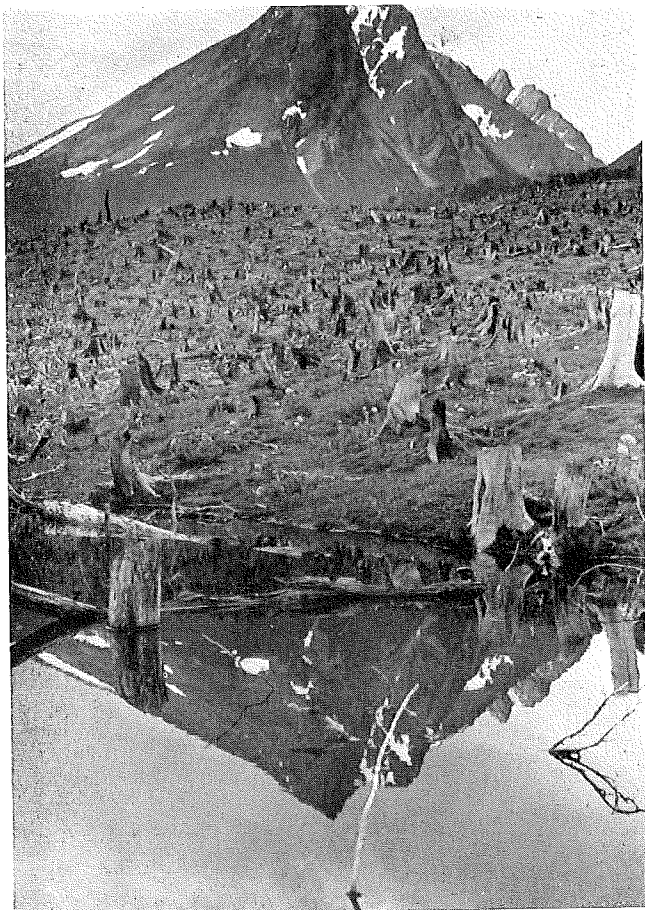
Den infernaliska, pinande vinden tuktar pampas' buskar.

Den stora ullbilen välte som en skjuten elefant.

Vackra svart-och-vita springare lekte framför stäven.

Närmare Ushuaia blev stränderna mera "civiliserade".

en livlig jakt i en träskmark lyckades jag skjuta två svarta ibisar och en praktfull sumphöna, fast det knappast var min egen förtjänst att fåglarna bärgades. Rolf och jägmästaren assisterade dels med att peka ut, var de satt, sprang eller flög, dels att leta rätt på dem, där de fallit i den besvärliga terrängen. Det är möjligt, att giftet från "osten" redan började verka, ty jag var tämligen vimmelkantig och visste inte alls var de fallit. Jägmästaren blev inte så litet förvånad över en skytt, som visserligen fick ner fågeln men sedan inte kunna finna rätt på den. Då vi den tredje natten for hemåt mot Tigre brann "pajonalen". Pajonal motsvarar närmast savann, en terrängtyp med högt gräs, buskar och även ett eller annat enstaka träd. Jägare hade tuffat på och eldskenet stod högt upp mot himlen. Det brann rasande i de torra snåren och plötsligt kunde en röd hjort eller ett vattensvin simma över framför båten. Då och då körde vi förbi smärre öar av vattenhyacinter, som driver med floden och kan härstamma från Brasilien och Paraguay. Det händer att dessa flytande växtöar hyser mindre trevliga passagerare som "yarraras" och andra lika kraftiga som dödligt giftiga ormar och det inträffar att argentinare nere i deltat blir bitna av brasilianska ormar, som kommer seglande hundratals kilometer ifrån.

Först tidigt nästa morgon verkade "osten" på allvar. Jag blev sjuk, fruktansvärt sjuk och i halvt medvetslöst tillstånd låg jag på durken och hade en känsla av att magen knöts ihop och vreds flera varv. Jag trodde att min sista stund hade kommit, men efter en dag var persn över och jag en erfarenhet rikare.

Det största utbytet i Buenos Aires hade vi av den argentinske professorn Don Alberto, som besökt Sverige och som gjorde allt för att tillmötesgå våra önsknings. I sällskap med honom och

hans förtjusande franska fru gjorde vi utflykter och strövtåg i Buenos Aires' närmaste omgivningar och med honom och rektorn för universitetet avåt vi en fantastisk middag på "La Criolla", en restaurant med argentinsk mat som specialitet. På en bordgrill halstrades inför våra ögon sällsamma, kryddstarka men läckra bitar av får- och nötkött. På en svensk matsedel skulle de förmodligen inte ha förekommit ens under kristid. Rolf och jag såg varandra allvarligt i ögonen och svalde i början med tvekan, men med hjälp av vin gled småningom det mesta ned, åtföljt av belåtna suckar.

Vid denna tidpunkt sänktes det tyska slagskeppet "Graf Spee" utanför La Platas mynning. Vi såg den internerade besättningen och befälhavarens, Hans Langsdorfs, ståtliga begravning. Kriget kastade sina skuggor även över Sydamerika, och ett tag föreföll det bäst att snarast möjligt återvända hem, eftersom ingen visste hur läget var i Sverige.

Det var med en lättnadens suck vi äntligen efter aderton ansträngande dagar i Buenos Aires embarkerade det fartyg, som skulle föra oss till våra drömmars mål, Ushuaia, världens sydligaste samhälle och huvudort för den argentinska delen av Eldslandet eller "Tierra del Fuego", som det kallas på spanska. Enligt gängse uppfattning är Ushuaia en av de tristaste hålorna på hela jordklotet, men vi trodde, att man i Buenos Aires skulle ha en något mera moderat mening. Men där tog vi fel. Personer, som annars knappast kunde ha något gemensamt, försökte med rörande enighet övertyga oss om hur verkligt fasansfull och ohygglig en vistelse i denna av Gud sjufalt förbannade håla skulle bli för oss stackars ovetande gringos. Utan tvivel ansåg man oss på sina håll för litet konstiga; det var nästan omöjligt att förklara, varför vi ville fara till denna förkättrade plats. Vi

talade oss varma om lavar och om andra växter, om fåglar, om fiskar och andra djur, som vi önskade samla och studera där nere i södern. Ja visst, men verkligt vackra blommor, fjärilar och fåglar finns inte på Tierra del Fuego utan i norra Argentina, i Chaco, i Misiones och i de andra tropiska och subtropiska territorierna. Kring Ushuaia fanns bara små grå och ack så fula och oansenliga fåglar och inte heller några vackra blommor, bara stripigt, gult gräs. Då vi förklarade, att vi just önskade dessa oansenliga, färglösa saker, log man glatt med vita tänder och ruskade på huvudet: tokiga gringos!

Vi gick alltså en kväll ombord på "Patagonia" och inkvartades i en ynkligt trång hytt med otroligt obekväma kojor. Tidigt nästa morgon vaknade vi av ett brak någonstans på fördäck, åtföljt av smattrande spanska svordomar och spring och tramp som av hundratals fötter. Då och då gungade det till i skrovet när en efterdyning av den fruktade pampasstormen "pampero" sköljde in över däck. Tydligt var det en sådan våg, som hade åstadkommit en hel del röra i den dåligt surrade däckslasten. Fartyget, som vi skulle följa med en månad framåt, var en av de kostligaste båtar jag sett. "Patagonia" var på ynkliga femhundra registerton men med en imponerande besättning på tio guldsmidda officerare och fyrtio mindre prydliga matroser. Hon tillhörde argentinska örlogsflottan och gick med last och förnödenheter till flott-, tull-, lots- och fyrstationer längs den cirka trehundra svenska mil långa argentinska kusten från Buenos Aires till Ushuaia.

Varför besättningen var så stor, fick vi aldrig riktigt klart för oss. Rolf, som just aldrig var särskilt älskvärd i sina omdömen, hade den kanske mest acceptabla förklaringen. Han ansåg, att om någon av de tio officerarna var vaken eller inte hade något

annat att göra och ville ge en order, så var det större möjlighet att bli åtlydd om besättningen utgjordes av fyrtio i stället för exempelvis endast tjugu man.

Tråkigt nog var "Patagonia" till den grad däckslastad att en fullvuxen karl knappast kunde vända sig ombord. I stället för att promenera på däck var vi hänvisade till ett litet, unket rum långt nere i skrovet i närheten av maskinerna, det vill säga "salongen" eller matsalen, där de andra passagerarna spelade "espada", ett argentinskt kortspel eller dödade "cucarachas", feta kackerlackor, som kilade överallt. Passagerarna var en pittoresk och vitlöksdoftande samling av olika hudfärg och folkslag. De var emellertid mycket vänliga mot oss och några var studenter vid det berömda universitetet i La Plata och for nu hem över sommaren. Samtliga skulle till Ushuaia, och nu fick vi höra att den rysliga hålan var både vacker och trivsamt, ja, förtjusande tyckte somliga. Så olika kunde alltså uppfattningen vara och vi var mycket spända på vårt eget intryck av platsen ifråga.

Den argentinska kusten från Buenos Aires till Bahia Blanca kan inte ens den mest entusiastiske lokalpatriot beskriva som naturskön. Denna flacka, färg- och livlösa kuststräcka med enstaka dungar av eucalyptusträd gör ett mera trist intryck än den enformiga pampan. En inbjudande oas efter denna kust är den berömda badorten Mar del Plata, som emellertid inte hade sin säsong just då. Mar del Plata lär endast ha sin like i några få av världens förnämligaste badorter, och den fägring och det behag, som under sommarmånaderna januari—mars utvecklas här på de härliga sandstränderna och de magnifika strandpromenaderna, lär enligt framstående vivörers mening inte ha sin make någon annanstans.

Puerto Belgrano är argentinska flottans huvudstation och ligger längst inne i viken "Bahia Blanca", mitt emot "Injenero White", staden Bahia Blancas hamnstad. Eftersom vi skulle ligga här några dagar, beslutade vi att omedelbart starta en exkursion ut på pampas. På ett sjökort, som fanns tillgängligt uppe på kommando-bryggan, såg vi ut en pampassjö som lämpligt mål och gjorde upp med en inföding att köra oss dit i bil. Sjöns namn var enligt sjökortet "Laguna Sauce Grande" och vi räknade ut att vägsträckan borde vara ungefär trettio kilometer.

I vild fart skakade den gamla "chevan" genom samhället med sina små låga, oansenliga trähus och ut på pampas. Vägen var inte särskilt förstklassig och bestod egentligen bara av några ofta halvmetersdjupa hjulspår, som förde ut på fälten i stora krokor. José, vår chaufför, hade en kamrat, Pepé, med i bilen dels som eskort dels som hjälpreda vid besvärliga passager, då han fungerade som påskjutare. Plötsligt stannade bilen med ett häftigt ryck, åtföljt av en minst lika häftig ed från Rolf, som slagit huvudet hårt i taket. Pepé vände sig sirligt om och förklarade allvarligt och lågmält, att den fina bilen gått sönder. Fortsättningen blev inte precis lågmäld, utan våra argentinare försökte allt, även de mest lidelsefulla skällsord till att reparera bilen, men ingenting lyckades. När sedan en gammal Ford bogserade oss några hundra meter genom att helt enkelt köra på oss bakifrån, bestämde vi oss för att i stället hyra riddjur på en estancia och sedan fortsätta till häst. Men José var envis. Han stoppade ännu en bil, som bogserade oss tillbaka till "garaget", där det gamla åkdonet nödtorftigt reparerades. Visserligen hade redan halva dagen gått, men det tog ändå mindre tid att vänta tills bilen var färdig än att rida hela vägen. För andra gången skakade vi fram genom det lilla samhället och ut på pampas,

nu med två sjungande argentinare i förarhytten. Vi passerade det sista värdshuset och blev tvungna att bjuda på en flaska vin. Stämningen var uppåt trots den torra tryckande värmen — det var fyrtiofem grader i solen och någon skugga fanns givetvis inte. Enligt Josés försäkringar skulle vi snart vara framme vid målet. Då och då körde vi om ryttare med packhästar, som varit inne i Puerto Belgrano och handlat, men efterhand blev vägen allt folkommare. Plötsligt stannade vi vid ett litet uselt hus. En smal bäck porlade fram alldeles i närheten. Stolta som örnar förklarade de båda sköna gossarna, att detta var Sauce Grande, som vi nu äntligen efter tusen mödor och strapatser uppnått. På hackig spanska började vi förklara att "Sauce Grande" var en stor sjö och inte en liten ynkelig bäck. — Nej, nej, sade den listige José, det här är "Sauce Grande"! Jag kör inte en meter längre utan mera betalt. Givetvis fick han assistens av Pepé men också av några ruskiga figurer som lockats ut ur kåken av ordväxlingen. Rolfs hetsiga västgötablod råkade i svallning och "smockan" hängde i luften. Situationen började med andra ord bli obehaglig. I äventyrsböcker och på film är sådana där intermezzon nog så romantiskt framställda, men i verkligheten är det så lagom roligt. Som vi inte precis är några vikingar och de dessutom var fem, och då de argentinska metoderna att göra upp sådana små gräl mera påverkas av de ödsliga omgivningarna än av humana synpunkter, måste vi ge oss utan "strid" och betala de önskade femton pesos för att komma vidare. Klockan hade blivit mycket, solen började dala, men ännu hade vi inte sett till varken "Laguna Sauce Grande" eller den estancia, som Pepé, för att lätta på våra surmulna miner började beskriva. Den låg vid sjön, den var stor och berömd och bäst av allt: den ägdes av en skandinav, en dansk som var omätligt rik och far till en underbart skön dotter.

Där fick vi säkert bo över natten. Det var inte roligt att bli lurad, men de båda filurerna lade ned en avväpnande charm i sina försök att få oss på bättre humör och småningom lyckades det.

Landskapet, som hittills varit uppodlat, började få ett mer och mer jungfruligt utseende. Särskilt på de stora arealer, där markens höga salthalt omöjliggjorde all odling, hade pampan bevarats i sitt ursprungliga skick. I stället för kulturväxter vajade pampasgräsen för vinden, medan bestånd av taggiga buskträd här och var bröt av slätten. Vårens blomprakt var slut. Färgerna gick nu i gult, grönt och grått mot en ljusblå himmel, som förgades röd av den nedgående solen.

Stora fåglar sprang över vägen åtföljda av en mängd ungar. Strutsar! Nu började det bli riktigt trevligt! Rader av argentinska raphöhns flaxade undan framför bilhjulen, stora gnagare försvann i sina hål, då vi passerade, medan pampas' färgglada småfåglar kvittrade och sjöng. Vi åkte tydligen igenom ett veritabelt vildreservat. En svensk jägare skulle falla i hänryckning över alla dessa harpaltar¹, som antingen knatade ikapp med bilen eller skuttade över vägen. José och Pepé greps också av något slags hänryckning men inte så mycket av hararna som av de många raphöhnsungarna. Alltsom oftast stannade de bilen och började en vild jakt efter de halvstora ungarna, som de sedan födde upp hemma. Efter en stund pep hela bilen och raphöhnsungar kilade omkring överallt. Så stötte vi på en strutsfamilj igen och Rolf hoppade ur bilen för att fotografera den. I rasande fart kom emellertid några ryttare framsprängande mot oss och frågade allt annat än vänligt, vad vi egentligen ville strutsarna. De var strängt fridlysta och männen ville bara kontrollera oss. De var

¹ Inplanterade fältharar.

varken poliser eller markägare men ansåg det som en självklar sak att se efter, vad vi hade för oss. Denna episod visade att många argentinare väl har reda på sitt lands värden och ofta genast tar initiativ för att skydda dem, en inställning som man tyvärr sällan möter t. ex. hemma hos oss.

Småningom körde vi in i odlade trakter igen och en stor estancia dök upp vid synranden. Vi stannade vid ett grindhål nästan samtidigt som en praktfull lyxbil sakta kom framrullande. Vi frågade mannen vid ratten, en stor och grov karl, klädd i arbetsställ och utan några som helst kännetecken på att han inte var en vanlig lantarbetare, var den danske estancieron bodde. "O, søger De Jensen, det maa være meg det", svarade han på gemytlig danska, klev ur bilen och inviterade oss genast till sitt hem. Just då galopperade två hästar förbi, den ena med señor Jensens sköna dotter i sadeln. Så de hade rätt i vad de sade, José och Pepé, som nu grinande vände sitt åkdon hemåt för att i morgon kväll komma och hämta oss igen. Jag skulle gärna vilja veta, vad de grinade åt: Rolfs förtjusta uppsyn när han fick se den vackra Ella, att de lyckades lura några dumma gringos på femton pesos eller av allmän välvilja. Jag vill helst tro det senare.

"Laguna Sauce Grande" var en typisk argentinsk slättsjö med härlig växtlighet. I vassarnas djungler bodde tusentals sjungande, lockande och skrikande fåglar, av vilka dock endast några få visade sig. Då vi gick utefter stränderna, som var torra och hårda, lyfte svärmar av brokiga änder, silvervita hägrar och svarta ibisar. Ute på de långa, grunda bankarna vadade högbenta, rosenröda flamingos, lustiga stytlöpare och skära skedstorkar bland vita coscorobasvanar. Tavlan var fantastiskt fäggrann och livfull i synnerhet som avbrott mot den enformiga pampan. Tyvärr fick vi aldrig tillfälle att studera detta paradis mera ingående, ty bilen

kom för att hämta oss alldeles för tidigt. Det var inte heller lätt att skiljas från den sköna Ella, men skam till sägandes gick det betydligt lättare än väntat. José och Pepé var nämligen helgdagsklädda och ville ha oss, som de i går var färdiga att skära upp magarna på, med sig till en fest. Det var ju nyårsafton och den måste firas på något sätt. Inne i Puerto Belgrano fanns ett tivoli med skjutbanor och dans, ungefär som ett ordinärt svenskt nöjesfält, men tonen var besynnerligt nog betydligt lugnare än hemma, åtminstone på ytan. Förklaringen var till allmän förtrytelse, att varje flicka var säkert konvojerad av åtminstone en gammal fregatt. Att dansa mötte intet hinder men, och ett mycket viktigt men, man måste omedelbart efter dansens slut återbördas tösen till hennes stränga uppvaktning. Nå, vi fick vara nöjda ändå med vår lilla utfärd och låg redan i våra kojor på "Patagonia", när det nya året ringdes in.

Havet är alltid detsamma, var och när man än har att göra med det. Lika härligt, som det förefaller då man står med båda benen säkert på landbacken, lika obehagligt kan det vara, då man kommer i personlig kontakt med det. Jag har aldrig lidit av sjösjuka i nämnvärd grad, men den skulle nästan vara att föredra, åtminstone den mer eller mindre medvetlösa fasen, framför den behandling som bestods oss utanför "Golfo de San Matias". Normalt gjorde fartyget sju knop, men i den hårda brottsjön gjorde hon knappa två och låg i timmar och stampade. Vi, som inte låg till kojs, kastades omkring som vantar. Samtliga övriga passagerare var till den grad sjösjuka, att de var nästan medvetlösa. Under de två dygn som ovädret varade, kunde man inte heller torka upp, vad de hävde ur sig, och snart spred sig en vämjelig odör under däck. Men halvön Valdes' kalkklippor höjde sig lyckligtvis snart över bränningarna söder ut och med en slup

följde vi med in till Piramides, den lilla hamnen, där fyrapersonalen skulle förses med en del förråd.

Valdes var en förbränd, hård kalköken utan annan växtlighet än några taggiga eller läderartade buskar och ris. Marken var full av fossil och överallt låg kolossala, förstenade ostron och andra blötdjur kringströdda. Vi gjorde fåfänga försök att fånga de smaragdgröna ödlorna, som överallt gonade sig i solgasset men utan annat resultat än en oändlig mängd taggar i händer, armar och ben. De små krabaterna låg lugnt kvar tills man var på några stegs avstånd då de blixtnabbt smet in under närmaste buskes taggiga skydd.

Från en bank nedanför klipporna steg ett avgrundsligt vrål upp. Ätminstone femhundra sjölejon låg där nere i grupper, eller rättare i harem. Varje hanne omgav sig efter styrka och storlek med ett skiftande antal honor, som han emellertid hade all möda i världen att hålla reda på. Då och då försökte någon ungar att nästla sig in på en kant eller att helt enkelt locka en hona till några krumsprång bakom sultanens rygg, och de var i allmänhet förvånansvärt villiga. Men strax kom rättmätige ägaren farande med ett rytande och slutet blev vanligen, att förföraren fick dra sig tillbaka med en eller annan blodig reva i skinnet. Annars var de inte så farliga som de lät utan närmast gemytliga. Vi tog oss ner till dem, men de plumsade genast i havet, ofta från en höjd av upp till sex meter. Vi stötte på en del sovande gamla farbröder, som låg och snarkade inne i av vattnet urgröpta grottor. Ibland vaknade de inte, förrän man givit dem en kraftig spark, men fast de högljutt vrålade ut sitt missnöje över att bli störda, visade de aldrig några fientliga avsikter utan skyndade ut i vattnet fortast möjligt.

Puerto Madryn är ett av de trista små samhällena på den patagoniska kusten. Alla är de mer eller mindre lika, där de ligger inbäddade i sand. Husen, som oftast är byggda bara av bräder eller korrugerad plåt, gör varken något hemtrevligt eller hygieniskt intryck. Vanligen finns det en biograf i något skjul, men större delen av de manliga invånarnas lediga tid förnötes på barerna, där man med trötta miner diskuterar bättre tider, det vill säga den dag då man kan fara sin väg. Commodore Rivadavia med sina oljetorn, Puerto Deseado, San Julian och Santa Cruz är alla lika tröstlösa med sina torra, brända och livlösa omgivningar och sina slöa desillusionerade invånare. Mellan Bahia Blanca och Puerto Gallegos mötte vi faktiskt inte en glad och trevlig människa med undantag av fyrvaktaren på "Isla Leones", sjölejonön. Visserligen fanns det inga sjölejon på ön, men där fanns i stället åtskilliga tusen pingviner och tråkigare sällskap kan man ha. De bodde i gropar under buskar och var ibland rätt ilska då de hade ungar men på samma gång verkligen trevliga och humoristiska. Deras kraftiga nyp i benen när man ibland råkade trampa ner i någon jorlhåla var kanske inte alltid så skämtsamma, men det fick man ha överseende med. I varje fall fanns det ingen anledning att skjuta till måls på dem med pistol, som argentinska sjöofficerare ibland brukade roa sig med.

En av världens ogemytligaste städer lär vara Puerto Gallegos i sydligaste Patagonien. Gallegos är huvudort för fårskötseln i södra Argentina och såsom sådan en utomordentligt viktig stad. Dess ogemytlighet beror mindre på befolkningen, som till stor del består av älskvärda spanjorer och gästfria skottar, än på den infernaliska, pinande vinden, som ständigt blåser från fälten, och som det är omöjligt att skydda sig mot. Ett annat, mera lustigt fenomen är den kraftiga ebban, som är en av de starkaste på

hela jordklotet, vissa tider ända till fjorton meter. Några kajer finns inte utan fartygen ankrar bara en bit ut från stranden och ligger under ebbtiden på torra land. All lossning och lastning sker också då, och det är ett högst kuriöst intryck att se fartygen som det tycks, långt uppe på land.

Utanför staden ligger den stora fårestancian Güer-aike och dit for vi så fort som möjligt. Vi tog in på ett litet världshus i närheten, och gav oss genast ut på strövtåg. Men vi hade haft litet för bråttom, ty vi hade glömt alla våra rekommendationsbrev och pass ombord. Då jag ute på ett buskfält utefter en älv beundrade de vackra färgerna hos några grönvingade, vitspräckliga vildgäss¹, som jag just lyckats skjuta, blev jag anhållen av en gendarm, som ridit mot oss utan att vi sett honom. Rolf blev också anhållen och vi avfördes ömkligen till den lyckligtvis närbelägna stationen. Då vi inte hade några som helst legitimationspapper och i argentinarnas ögon säkert var minst sagt exentriskt klädda, det vill säga i vanliga svenska sportkläder, stora ryggsäckar, väskor, håv, bössor och andra attiraljer för växtsamling, djurfångst och fågelfänge, var det kanske inte så märkvärdigt att "el capitano" och gendarmerna betraktade sitt kap både allvarligt och undrande. Småningom, medan de ömsom gapade av förvåning, ömsom vrålade av skratt över våra förklaringar, gick det upp ett ljus för el capitano. Han log brett och plockade fram ett papper ur sin skrivbordslåda. Det var ett brev från höga vederbörande med våra namn och vårt ärende samt en order att behandla oss välvilligt och låta oss fritt passera. Allt var bra och vi kunde fortsätta vår avbrutna exkursion, men det var inte sista gången vi fick anledning att ge de argentinska myndigheterna en eloge.

¹ Chloëphaga magellanica.

Nästa dag inbjöds vi av den skotske förvaltaren att bese estancian. Fåraveln i Patagonien gör ett imponerande intryck. Fårstocken är på cirka fyrtiofem millioner djur och ligger till största delen i händerna på de stora världsbekanta ullbolagen. Huvudparten av fåren är Lincoln och argentinsk Merino, men det finns också ett avsevärt antal Romney Marsh och Corriedale samt en del raser av mindre betydelse. Det är en vacker, fridfull tavla dessa gröna vidder med betande får i tusental. I januari är klippningen i full gång och det är otroligt med vilken intensitet karlarna — samtliga chilénare som arbetar i argentinska Patagonien över sommaren — klipper eller rättare sagt skär ullen av fåren. De använder inte maskin utan gör med en skarp kniv några snitt och på en halv minut är ullen avdragen, medan fåret självt undkommer proceduren med några skrämor.

Givetvis hade dessa avbetade områden inte mycket att bjuda biologer, och vi sökte oss i stället ned till älven, där vi dagen förut anhölls av gendarmen. I sex timmar arbetade vi med insamlingsarbete och följde vattnet uppför, tills vi erinrade oss att "Patagonia" säkert inte skulle vänta på oss om vi kom för sent. Inklämda i förarhytten på en ullbil susade vi ner mot hamnen. Antingen nu föraren hetsats för hårt eller väglaget var för slipprikt för den vådliga farten åkte den stora lastbilen utan vidare med tre ton ullbalar av vägen och välte som en skjuten elefant. Fallet var stort, men vi klarade oss alla tre utan allvarliga blesyrer och hann ner precis som "Patagonia" skulle gå — med Ushuaia som nästa och sista hamn.

Det märktes på flera sätt, att vi närmade oss antarktiska farvatten. Luften blev allt tunnare, klarare och kyligare och vattnet var ständigt upprört. Vi gick samma väg utefter Eldslandets ostkust som de gamla segelskutorna tog förr i världen, passerade

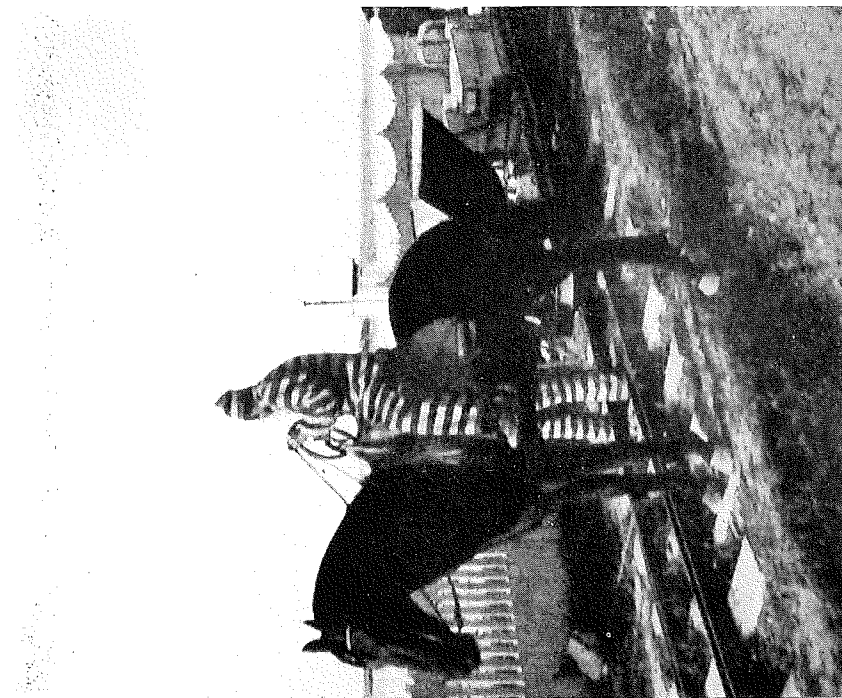
sundet mellan Eldslandet och Staatenön och stävade in i de stora tragediernas hav, i farvattnen kring Kap Horn. Förr, innan ångbåtar och motorfartyg började fara genom Magellanes' sund, seglade man runt "Hornet", ett vanskligt företag, som ofta slutade olyckligt. Det är många stolta fullriggare, briggar, skonare och andra seglare, som försvunnit här med man och allt. År efteråt har sjölejon- och utterjägare från Punta Arenas funnit vrakspillror och av havet uppspolade sjömän på stränderna.

Tack vare grannskapet av Falklandsöarna, Staatenön och Wollastonarkipelagen är fågellivet oerhört livligt med väldiga albatrosser, eleganta stormfåglar och pilsnabba liror. Framför allt i själva inloppet till Beaglekanalen, det smala sundet mellan Eldslandets huvudö och de sydliga öarna Navarino, Hoste och Gordon, möter man ett rikt djurliv. Stora stim av ystra, vackra springare och smäckra delfiner jagade varandra framför fartygsstäven och lekande sjölejon betraktade oss nyfiket och dök frustande undan. Dimman, som legat över land, lättade och södra Eldslandets snöhöljda fjäll steg fram ur diset. Intrycket var västskandinaviskt fast betydligt dystrare än Norges fjordnatur. Mörka skogar bredde ut sig på bergssluttningarna men inga gårdar, inga byar bröt av de sammanhängande skogarna, som tycktes oändliga. Eldslandets bergstrakter är också i det närmaste obebodda och bebyggelsen är begränsad till Ushuaia och några enstaka estancier efter kusten. För oss var det verkligen befriande att få se skogar och fjäll efter all den enformiga pampasnaturen och när vi kom längre in i Beaglekanalen syntes inbjudande stränder och lugna, trivsamma vikar både på Navarino åt söder och på huvudön åt norr. Det dystra intrycket man fick av den sammanhängande skogen berodde till stor del på att den här huvudsakligen bestod av ett enda träslag, en vinterkal sydbok. Längre åt väster blev det be-

tydligt ljusare och färggladare med andra trädtyper. Ju mera vi närmade oss Ushuaia, desto mera "civiliserade" blev stränderna; här hade skogen bränts och skövlats för att åstadkomma betesmarker för får, som man också höll här nere, fast mest till husbehov. Även om Ushuaias närmaste omgivningar verkade närmast anskrämliga så gjorde själva samhället, där det låg vid foten av den höga, vittoppade bergskedjan, ett behagligt idylliskt intryck och hade inte mycket gemensamt med sitt rykte som ohygglig förvisningsort för brottslingar.

ANDRA KAPITLET

Ushuaia, som på yaganernas — kanalindianernas — tungomål lär betyda "den djupa viken", blev år 1883 huvudort för den argentinska delen av Eldslandet. Det lilla samhället hade då endast etthundrafemtio invånare, som slagit sig ner där sedan en missionsstation grundats 1868 av den i dessa trakter välkände brittiske missionären Thomas Bridges. Först åren närmast före sekelskiftet anlades ett militärfängelse, som några år senare ändrades till tukthus. Det är möjligt att behandlingen av fångarna förr var hård — någon grund måste väl finnas för skräckskildringarna — men i våra ögon verkade regimen vara till den grad human, att den utan tvivel borde kunna tillfredsställa den mest extrema fordran på hänsynsfull fångvård. Fångarna, som antingen arbeta i stora ljusa lokaler med snideri, snickeri, skomakeri och annat hantverk, eller utomhus på kajanläggningar eller med timmerhuggning i avlägsna trakter, behandlades verkligen, efter vad vi kunde se, genomgående hyggligt. Givetvis får de inte gå omkring hur som helst utan eskorteras alltid av starkt beväpnade vakter, men de får till exempel röka och prata på rasterna och får utmärkt mat. På vintern, när de är ute på timmerhuggning i avlägsna trakter och är förlagda i blockhus, är en del av dem till och med försedda med gevär för att själva kunna förse sig med färskt kött av guanaco (ett lamadjur) då transporterarna i syn-

Daglig syn: straffångar i arbete på kajanläggningar.

Tre herrar i Ushuaia: sekreteraren, polischefen, guvernören.

Så drog vi en dag med packhästar upp i fjällen.

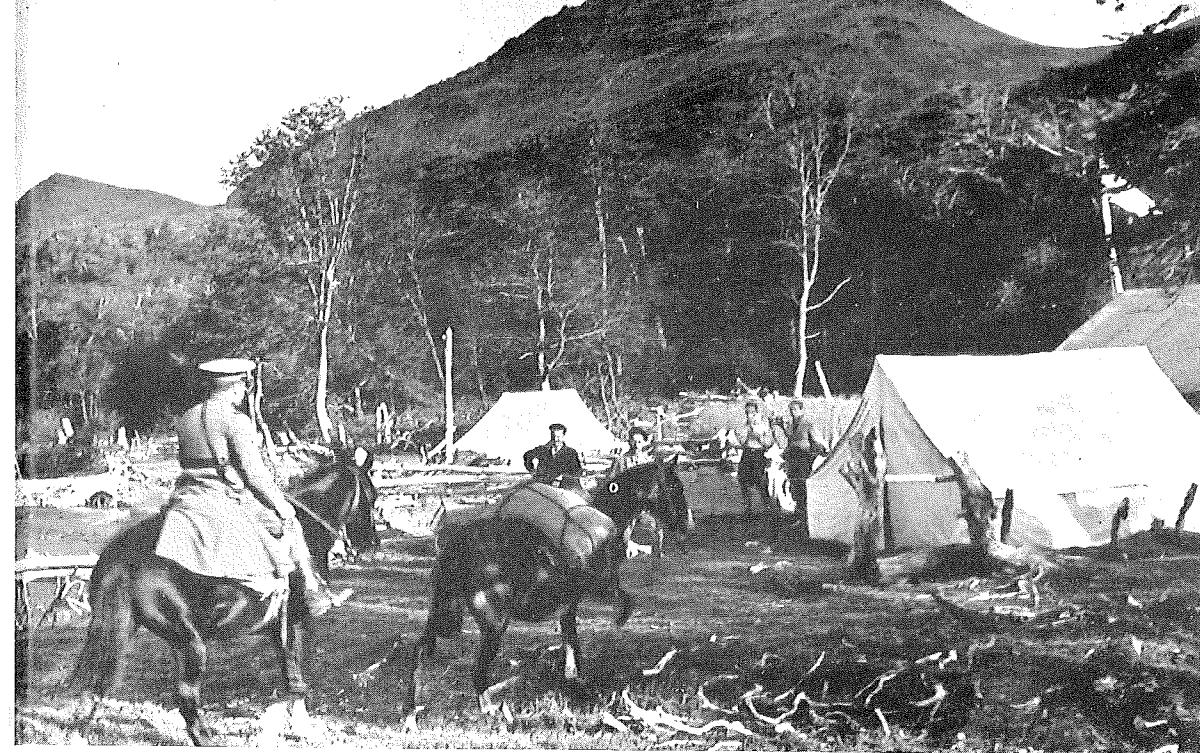
"Indianäpplen."

Sköna men hotfulla "Monte Olivia".

Genom mossar och moras.

Stationen "Las Cotorras".

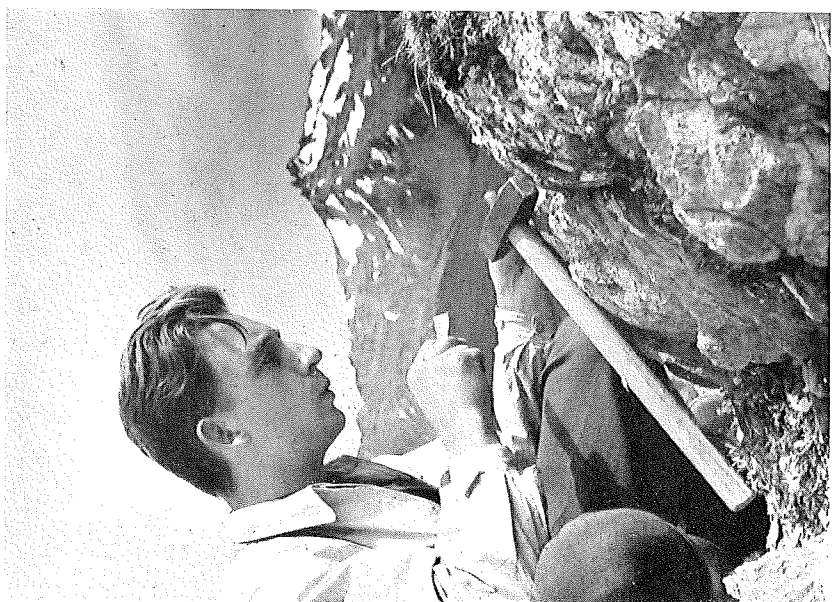
Rast och rökpaus.

Fjällen ovanför.

pressas

Lavar

nerhet om vintern är svåra och besvärliga. Att fly lönar sig inte och hittills har ingen lyckats. De försöker ibland, men antingen omkommer de snart av strapatser och umbäranden eller också blir de snabbt infångade.

I övrigt är Ushuaia ett trevligt och gemytligt samhälle med en brokig, kosmopolitisk befolkning, enligt uppgift cirka tvåtusen själar. Någon arkitektonisk skönhet kan staden inte skryta med; om man undantar guvernörsresidentet och fängelset är byggnaderna av enklaste slag. Trots att skogen, som växer strax bortom de skövlade markerna, är full med gott virke, har man inte företagsamhet eller förstånd nog att bygga ordentliga hus; större delen består av förfallna brädkåkar och skjulartade ruckel, konstlöst förfärdigade av korrugerad plåt. Då kylan om vintern går ner till minus tolv grader, är det inte underligt att somliga inte riktigt trivs med klimatet. För övrigt är nog vintern inte bara kall och mörk utan också skäligen långtråkig för ämbetsmännen från Buenos Aires.

Då "Patagonia" lade till, möttes vi av ett sällskap eleganta, älskvärda herrar, som förde oss upp till det hus i staden, som vi redan i kikarna konstaterat vara den enda representativa byggnaden. Där bodde guvernören, en älskvärd, äldre gentleman, som inbjöd oss att tillbringa sommaren som hans gäster. Dessutom ställde han till vårt förfogande ett ypperligt "laboratorium", det vill säga ett rum för preparering. Det låg uppe i polishuset, så vi riskerade inte heller ovälkomna besök. Guvernören hade ett överdådigt bord och aldrig i vår vildaste fantasi hade vi kunnat drömma om att leva så kräsligt i Ushuaia.

Fjällkedjan ovanför Ushuaia är betydligt svårare att bestiga, än man från början gör klart för sig. Urskogarna är inte bara synnerligen svårgenomträngliga, de är också tätast och besvär-

ligast att bryta igenom just på de branter, som på avstånd förefalla mest förmånliga att forcera. Det är därför förenat med en hel del omständliga manövrer att bestiga ett fjäll och mycket olika en tur i de tillgängliga svenska fjällen.

Den eldsländska urskogen, som endast består av några få träslag, är som alla storskogar tyst. I timmar kan man rida efter en ringlande stig utan att se eller höra något annat än små trädkrypare, som kilar upp och nerför stammarna. Kanske får man se den vackra svartvita höken, då den släpper sig ner ur en trädkrona eller en stor mörkgrå berggub, som ljudlöst lyfter. Men i övrigt är skogen nästan pinsamt tyst och livlös. Men så plötsligt blir det på något oförklarligt sätt liv och rörelse inom ett litet område. Flockar av larmande, gröna papegojor far från träd till träd, ackompanjerade av ståtligt rödhuvade, svarta hackspettar, som trummar och lever rövare på trädstammarna. En flock gula ibisar klappar med näbbarna och trumpetar, medan blågula finkar, siskor, trastar och andra småfåglar sjunger och kvittrar. Den majestätiska, chilenska örnen i gråblått och vitt flyger över oss, en guanaco med sitt föl dyker fram ur ett buskage — och några hundra meter längre fram är allt lugn och frid igen och man får nöja sig med att beundra de älskliga, vita orchidéerna, som växer som liljekonvaljer efter stigen och att smaka på "indianäpplen", runda gula svampar, som parasiterar på träden.

En dag drog vi med klövjuhästar upp efter ridvägen mot den stora insjön Fagnano, som delar Eldslandet i två stora delar. Till sällskap fick vi, utom polischefen och några poliser som eskort, även den tjugutreåriga ungersk-argentinske journalisten Alejandro, för första gången ute i fria naturen, mer eller mindre för första gången till häst men en utomordentlig fotograf. Polischefen, tjugufem år och juris studerande vid universitetet i La

Plata, var reservofficer, ypperlig ryttare och en intelligent och trevlig karl. Vi funderade mycket över hur han vid så unga år kunnat få en så högt uppsatt post som polischef över Tierra Del Fuego, men vi behövde aldrig fråga honom. På ett fält satt några dästa, feta gamar uppflugna på höga störrar. Polischefen höll in hästen, drog upp sin grova mauserpistol och sköt. Tre gamar dunsade i backen. Givetvis var det en fenomenal tur att få tre i ett skott med en pistolkula, men hållet var goda åttio meter. Senare demonstrerade han sin skicklighet flera gånger på olika större rovfåglar och visade att han verkligen kunde skjuta, en egenskap som är utomordentligt betydelsefull i Sydamerika.

Efter fem timmars ritt till stor del genom besvärliga moras och myrar, varvid vi bland annat passerade det sköna men hotfulla "Monte Olivia" och några andra fjälltoppar, kom vår lilla karavan så småningom till stationen "Las Cotorras", där postryttaren från stationen vid sjön Fagnano byter häst, innan han fortsätter till Ushuaia. "Las Cotorras", som ordagrant betyder Papegojorna, var en angenäm bekantskap. Bebyggelsen bestod av två smärre blockhus, visserligen med jordgolv men jämförelsevis komfortabla, eftersom det fanns flera britsar. Dessutom var två tält uppslagna för hundar, sadlar och redskap. Hästarna gick antingen fritt eller hölls i en stor fälla i väntan på ryttare. "Las Cotorras" ligger ovanligt idylliskt, om man nu kan använda det uttrycket om Eldslandets vilda och otillgängliga bergstrakter.

På fjällslutningarna låg orörda urskogar och i dalen framför oss bredde stora myrar och sankmarker ut sig längs den sicksackande älven Lassifashai.

Vi åt en hastig "potchero", den argentinska nationalrätten på fett oxkött kokt med gula ärtor, vita bönor, kålrötter, potatis och majscolvar, drack det för argentinaren livsviktiga mateet och

skyndade oss ut i det jungfruliga markerna. Jag tog som vanligt två gevär med mig: en drilling för större djur och fåglar och en dunstbössa för mindre djur. Rolf försvann snabbt uppför närmaste bergsbrant medan journalisten beslöt sig för att följa mig och göra ett "jaktreportage". Han vände redan efter trehundra meter, då han blev våt om fötterna. Min förklaring, att det är omöjligt att gå i kärr och mossar utan att bli våt om fötterna, gjorde honom uppriktigt bedrövad, ty det hade han aldrig räknat med. Alejandro kom direkt från Buenos Aires och hade aldrig i sitt liv haft annat på fötterna än ljusgula lågskor och med sådana duger det inte att ta sig fram i de eldsländska morasen. Vädret var härligt och klockan bara elva på förmiddagen. Det lovade att bli en fin dag.

Till sällskap i stället för Alejandro fick jag en gammal ärrig och mångrasig hund, "Caballero", som skulle vara specialist på allt vad jakt hette. Längs älven följde vi de långsträckta myrarna. Då och då lyfte änder¹ och beckasiner², men vi var ute efter de stora vildgässen³, som det enligt utsago skulle finnas gott om här i trakten. Vi traskade på, kom in i svärgenomträngliga snårskogskärr och pulsade ut på nya, otroligt tunggångna myrar. Tiden rann undan och klockan blev sex utan att jag sett eller hört en gås. Caballero var trött och gick och trampade mig på hälar som trötta jakthundar ofta gör. Följaktligen sköt jag irriterad och misslynt två onödiga bommar på några gäss, som utan varning kom flygande över oss. Uppiggade raskade vi på för att hinna ned till en liten sjö. Caballero som blivit synnerligen upplivad av skotten, skyndade skällande i förväg och lyckades skrämna i väg de sex gäss, som verkligen låg i sjön. Trött och

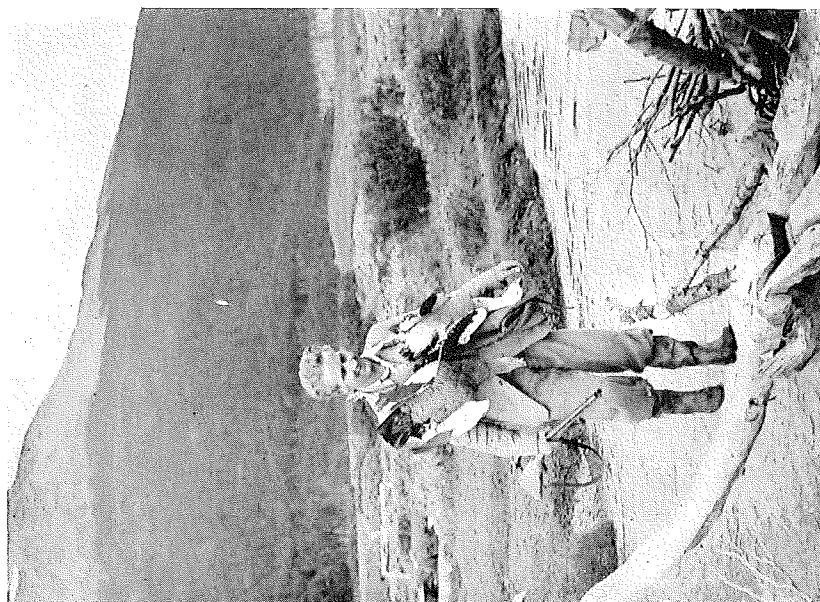
¹ Sydamerikanska stjärtänder, krickor och årtor.

² *Capella paraguaiæ magellanica*.

³ *Chloëphaga dispar*.

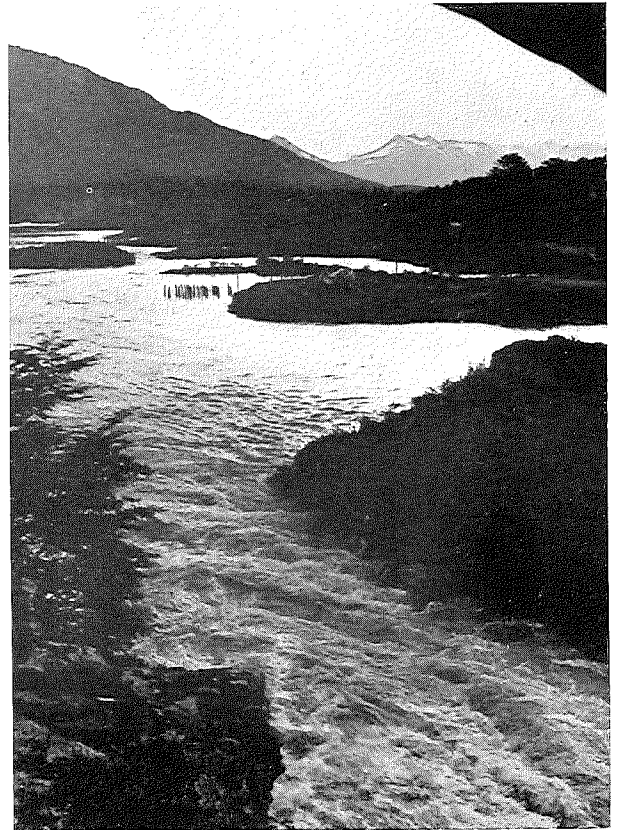
skinnläggs.

Vildgäss

Medan den stora, svarta gamen bekvämt flyger, måste en man färdas till häst...

...och kommer fram först sedan det mörknat.

Carabiñeros de Chile, Chiles lika berömda som fruktade polis-soldater.

De bodde i kojor, ej olika bristfälliga lappkåtor.

I svenska flygets gummibåt på eldsländska sjöar och vattendrag.

missmodig måste jag vända om för att hinna till lättare terräng, innan det blev mörkt. Mitt ute på en mosse vid några små tjärnar stannade plötsligt Caballero och gjorde stånd som en fågelhund och när jag hann fram, lyfte en hel flock av de eftertraktade fåglarna. Två vackra hanar, en gammal och en ung åkte ner, men den ena hamnade mitt ute i tjärnen. I tio minuter bönföll och besvor jag Caballero att simma ut och apportera fågeln, men förgäves. I stället började det hagla och det dyiga myrvattnet såg allt kallare och obehagligare ut. Jag fick själv simma ut och hämta gåsen, medan Caballero bekvämt lade sig till rätta på mina kläder. Det gjorde mig varm av glädje att äntligen få ett ypperligt skäl att riktigt prygla upp honom. Därav blev dock intet, ty två gäss kom sträckande tillbaka över myren. En gammal hona svängde inom håll och föll vackert borta i skogskanten men lyckligtvis på torr mark. Jag var nöjd, förlät Caballero och anträdde hemfärden.

Hipolito hade ridit tillbaka till Ushuaia och vi tre, Rolf, Alejandro och jag var ensamma med fem poliser, fem gossar, som varit med om litet av varje. Tyvärr var inte vår spanska ännu så pass god att vi kunde tillgodogöra oss allt vad de berättade, men så mycket var klart, att det måste vara utomordentligt påfrestande att vara polis i Argentina. Vi pratade halva natten och kröp sedan till kojs. De fem britsarna ockuperades av poliserna. Själva fick vi klara oss bäst vi kunde och ligga på jordgolvet i ett av uthusen, och under mina båda kamraters snarkningar begrundade jag i nattkylan hur romantiskt och äventyrligt men hårt och obekvämt det var att sova på smutsiga hästtäckan med en sadel som huvudkudde.

Det strålande vädret höll i sig och de två följande dagarna besteg vi de båda närmaste fjälltopparna. Att komma uppför de

branta skogklädda sluttningarna tog flera timmar och var mycket ansträngande för både armar, ben och lungor. Men det lönade sig. Väl uppe på fjällplatån hade vi en magnifik utsikt med Beaglekanalen åt söder och "Lago Fagnano" åt norr. Förvånansvärt nog var såväl växt- som djurlivet mycket fattigt ovanför skogsgränsen. Utom mossor och lavar fanns här endast några gräs, lökar och lågvuxna exemplar av den vanliga sydboken som inte så litet påminde om vår egen dvärgbjörk. Vi såg ett par flockar guanacos galoppera undan, några örnar och vråkar samt en eller annan fink och trast. Det enda större landdäggdjur som finns på Eldlandet utom guanaco, som är utbredd både på slätterna i norr, i skogsområdena och uppe i högfjällen, är den stora, varglika räven, som emellertid alldeles håller på att utrotas. Varken puman eller de båda andra vilda kattorna, bergskatten och pampaskatten, vilka äro allmänna på andra sidan Magellanes' sund, finns på Eldlandet och inte heller strutsen, som är typisk för slätterna ända ner till Punta Arenas.

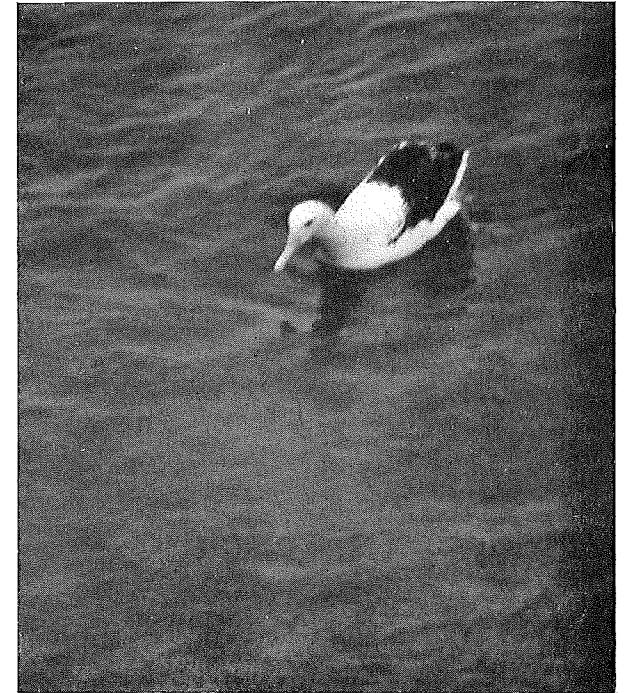
På femte dagen i "Las Cotorras" red vi ner till Ushuaia med de samlingar vi lyckats få ihop här uppe. Vi hamnade mitt uppe i den pågående karnevalen, men den var verkligen inte mycket att hurra för utan verkade mera som en julgransplundring, anordnad av en nykterhetsloge i Småland. Visserligen har man ingen rätt att begära för mycket av Ushuaia med dess fåtaliga befolkning, men som européer med avsevärt förutfattade meningar om Sydamerika hade vi högt ställda fordringar på en karneval. I sällskap med guvernören och stadens societet fick vi bevista aftonens höjdpunkt, en danstillställning. Vi satt i en lång rad efter ena väggen och drack alkoholfria drycker — argentinarna nyttjar som regel inte sprit i motsats till chilenerna. Då och då steg man upp, tog några kliv över golvet till damsidan och bjöd

upp någon flicka, som vanligtvis satt inkrupen mellan sina äldre och mustaschprydda kvinnliga släktingar. Ofta fordrades det ett lejons mod bara att utföra denna inledande manöver och att sedan konversera henne så, att hon i sina släktingars ögon inte blev alltför uppsluppen var ingen lätt sak. Vad var därför naturligare än att vi vid lämpligt tillfälle smög oss ifrån spektaklet och i stället gick till en av Ushuaias två biografier, som folket i staden hyrt för sin fest. Som det chilenska inslaget var stort, dracks det friskt och man dansade "queca", den livfulla chilenska nationaldansen, så taket höll på att flyga av den gamla lada där biografen var inhyst.

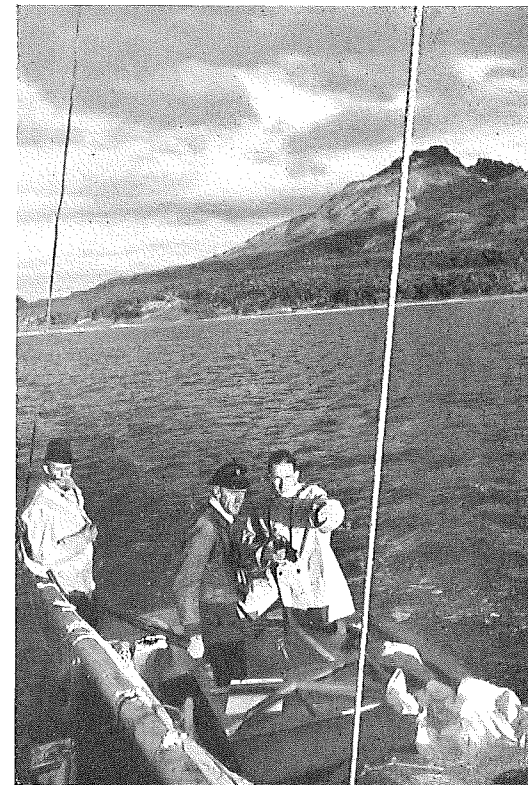
Medan den stora svarta gamen bara behöver flyga tjuugo kilometer bekväm luftväg väster ut från Ushuaia, måste en man, förutsatt att han inte föredrar en tidsödande seglats, färdas till häst mer än dubbelt så långt och kommer, om han startar tidigt på morgonen, fram till estancian Yendegaia, först sedan det blivit mörkt. Estancian ligger på västra stranden av fjorden Yendegaia, som trots sin storslagna skönhet lika litet som Beaglekanalen i övrigt ännu blivit besungen av skalderna. Dylika individer är inte bara utomordentligt sällsynta i dessa trakter utan underkastar sig också mera sällan den möda och det besvär som i allmänhet är förenat med ett besök i Yendegaia. Yendegaia är liksom Ushuaia och Lapataia endast det indianska namnet på en fjord och betyder väl "den långa viken" eller något sådant. Man får förlåta indianerna deras oförmåga att ge den sköna omgivande naturen mera poetiska namn, eftersom deras vita efterföljare är ännu mera fantasilösa och uppkallar magnifika fjäll, jöklar och sjöar efter gamla dystra helgon, missionärer, upptäcktsresande eller deras fartyg.

Som goda ryttare och sportsmän borde vi naturligtvis ha valt landvägen med alla dess mödor för vårt besök, men avstod från försöket sedan en expedition till gränsstationen Lapataia avbrutits. En häst kastade nämligen av sig packningen och trampade omsorgsfullt sönder dess värdefulla innehåll för att sedan i timal fly undan. Bland annat förstördes paddelåran till den gummi-båt vi erhållit av svenska flyget och som vi haft så stor nytta av på eldsländska sjöar och vattendrag. På Eldslandet finns det inte några farkoster vid sjöarna och ofta inte heller vid kusten. Ushuaia med sina tvåusen invånare hade endast några få större fiskebåtar och ekor, men det stötte på stora svårigheter, både ekonomiska och personliga, att få använda dem. På grund av missödet med hästen beslöt vi att åtminstone för en tid undvika djur som transportmedel och i stället anlita sjövägen, som föreföll att vara ändamålsenligare och framför allt bekvämare.

Beaglekanalen låg blank och fin, när vi puttrade ut från Ushuaia. Kaptenen på fiskebåten hette Mirko och var bror till estancias ägare, jugoslaven Pedro Serka. Det var sent på kvällen och vi kunde inte beräkna vara i Puerto Navarino förrän tidigast vid midnatt. Anledningen till att man först måste korsa kanalen och fara över till Navarino var att Yendegaia ligger i Chile och "tullstationen" var lika med det hus, som beboddes av Navarinos "carabiñeros", Chiles lika berömda som fruktade gendarmer. När vi kom fram, visade det sig bäst att stanna ombord, då det knappast var troligt att någon var vaken. Men eftersom det var allt annat än komfortabelt att sova på det smala, smutsiga däck, i all synnerhet som det började störtregna, rodde vi i alla fall i land och knackade på i närmaste hus. Vi hamnade mitt uppe i ett resande chilenskt teatersällskap, som sedan spelade, sjöng och dansade för oss till långt fram på morgonen.

En fregatt.

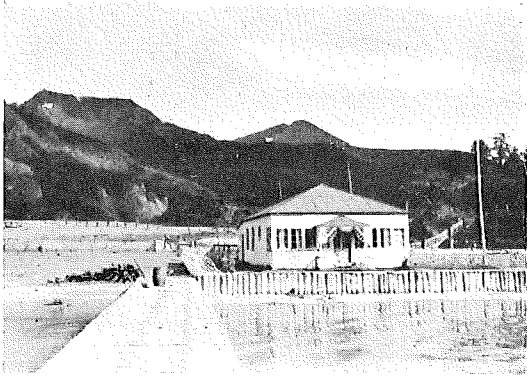
Vi stack över till Yendegaia.

Yaganer av i dag: han med den uråldriga träharpunen,

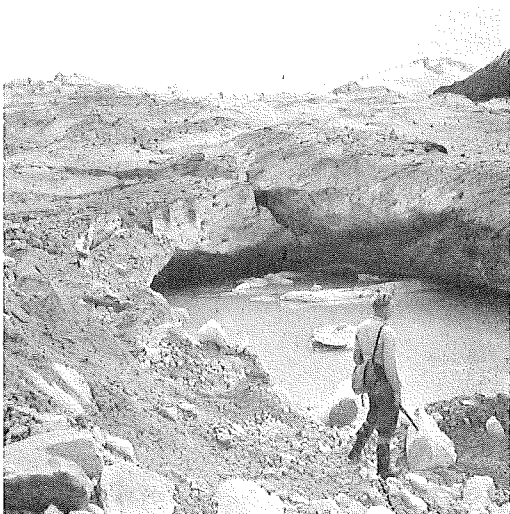
...hon i blommig klänning och säkerhetsnål.

Don Pedros estancia.

Tre timmars ritt från gården...

...när man glaciärens fot.

Puerto Navarino bestod endast av några få hus, och invånarna var utom carabiñeros bara två vita familjer och en kilometer därifrån tio yaganfamiljer, de sista resterna av de en gång så livskraftiga kanalindianerna. Så sent som 1883 uppskattades yaganstammen till tretusen individer och förekom allmänt från Kap Horn längs hela Beaglekanalen. I Magellanes' sund och vidare upp efter den södra stillahavskusten till den stora ön Chiloë levde den närbesläktade Alakalufstammen. Redan året därpå gjorde emellertid Ushuaia missionären Thomas Bridges en inventering men kom endast upp till ett antal av niohundrafyrtiofem. Samme man uppskattade 1880 Alakalufstammens medlemmar till tretusen men redan tjugu år senare var de endast tusen och i dag kan de räknas på fingrarna. I dessa för de vita i högsta grad olämpliga trakter och farvatten tillbringade kanalindianerna större delen av livet i primitiva men väljorda barkkanoter och levde på musslor och andra skaldjur, fågelägg och fisk, som de bland annat harpunerade med långa träljuster. Så snart européerna slagit sig ner på några få platser, började det gå snabbt utför med kanalindianerna. I kristen välvilja och oförstånd begåvades de med gamla kläder för att skydda sina härdade kroppar mot köld och regn. Men man lärde dem inte att ta av kläderna, varför de blöta plaggen ständigt klibbade fast vid kropparna. Så dog de ömkligen i lunginflammation, människor, vars fäder i århundraden tillbaka levat nakna i detta stränga klimat. Difteri och mässling hjälpte till att på några få år decimera stammen ytterligare. De nu återstående sextio yaganerna blir färre och färre för varje år enligt uppgift av en spansk läkare, som är specialist på en magsjukdom som förekommer bland dessa indianer. Vi besökte dem, där de bodde i sina kojor, som såg ut som slarvigt uppförda lappkåtor. Vi fann dem sympatiska och det är oförklarligt att vissa resandè

kunnat kalla dem ett av jordens lägst stående folk. Förmodligen därför att de inte hyllade någon gudomlighet och inte heller kände till några onda andar förrän de vita kom och började undervisa dem. Att de inte står så lågt visar bland annat att fredsdomaren på Navarino, en nu sjuttioårig försynt gammal skotte, just gift om sig med en tjuguarig nätt och trevlig yaganflicka, sedan hans föregående fyra indianfruar i tur och ordning avlidit. Det är visserligen sant, att det är mer än märkligt, att en man kan överleva flera hustrur, men bland dessa indianer är fyrtio år redan en hög ålder.

Då vi något melankoliska återvände från besöket hos de sista yaganerna blev vi inviterade till en "asado". Slår man upp en spansk-svensk ordbok, skall man finna att "asado" helt enkelt betyder stek eller stekt kött, men på argentinska och chilenska landsbygden är en asado ett helstekt lamm eller ungfår, som i tre och en halv timmes tid under heliga besvärjelser vrids och vänds vid, men inte över ett eldhål. När det är färdigt, gulbrunt knaprigt och fint, skär man med sin kniv ut en bit av ett lår eller något annat härligt fettdrypande köttstycke. Med mängder av gott chilenskt vin till kan man enligt min mening inte tänka sig något läckrare. Vanligen räcker de bästa bitarna på ett ungfår till sex personer, men då får man också ett ordentligt skrovmål.

Tre dagar stannade vi hos de gästfria Navarinoborna, innan Mirko gjorde klart för att sticka över till Yendegaia. Längs Beaglekanalens vackra stränder låg spridda kobbar och skär med mycket rikt fågelliv. Den verkligt typiska fågeln för dessa vatten är först och främst ångbåtsanden, Darwins "steamer duck" eller sydamerikanarens "pato a vapor". Sitt namn har denna and eller gås, som är vackert blågrå med gulvit buk, fått därför att den,

i stället för att flyga, springer långa sträckor på vattnet med flaxande vingar. På avstånd kan man med litet fantasi spåra en viss likhet med forna tiders hjulångare. De är tunga och bastanta; en gammal hane, som vi sköt, vägde nära sex kilo. För en jägare är de mycket trevliga, varska och ytterst hårdskjutna. De vita fläckar vi såg här och där var de vackra tånggässen, som satt som statyer på strandstenarna. Kom man närmare, såg man hur de snövita hanarna bjärt bröt av mot sina svartgrå honor.

I inloppet till Yendegaiafjorden låg stora albatrosser ute på vattnet som en flotta fregatter, tydligen ditlockade av den stora rikedomen på död fisk, som just i dessa dagar fyllde Beaglekanalen. Under ett par timmar räknade vi till tvåtusen stycken, som antingen bara simmade undan för båten eller lyfte gravitetiskt som stora hydroplan, då vi kom körande. Man kallar vanligen alla medlemmar av familjen Diomedidae för albatrosser, men i folkmedvetandet är albatrossen "den vandrande albatrossen", vilken som gammal är helt vit med svarta vingspetsar. De unga fåglarna är smutsbruna och kallas ofta av sjömän med andra namn, som de för övrigt även ger åt åtskilliga stora, bruna havsfåglar som jättestormfåglar, storlabbar och unga måsar. Men den gamla vita fågeln, en av luftens största flygare med enorm vingbredd och med fågelvärldens kraftigaste näbb, kan ingen ta fel på. Namnet albatross har emellertid ingenting att göra med färgen utan är en förvrängning av det spanska "alcatraz", pelikan. I Argentina kallas albatrossen "el querebrazouezos", benkrossaren, som i Spanien är namnet på skäggamen. Albatrossen lever framför allt av smärre bläckfiskar, men också av fisk och andra havsdjur och är ingen kostföraktare. Särskilt älsklig är den inte utan hugger obarmhärtigt sönder t. ex. skadade fåglar, också sina egna

kamrater. De flesta arterna förekommer på haven mellan 30 och 60 grader sydlig bredd till den antarktiska isen och norr ut någon gång till den tropiska Stenbocken. En art är tropisk och endast anträffbar mellan Galapagosöarna och fastlandet, medan tre arter tillhör Stilla oceanens norra tempererade delar. Mycket sällan förirrar sig enstaka fåglar till europeiska hav, men det har till och med hänt att de fångats i danska och norska farvatten. Albatrosserna har få fiender. Det händer att sjömän fångar dem på krok, men det är sällsynt eftersom det anses föra med sig olycka. Värre var det för en del år sedan, då fjäderexpeditioner for ut till de stora kolonierna och dödade tusentals albatrosser för att tillfredsställa kvinnornas fåfänga. Numera har de flesta civiliserade länder förbjudit importen av sådana fjädrar. Det är en vanlig uppfattning att albatrosser liksom stormfåglar följer samma skepp dag efter dag, vecka efter vecka, tusentals sjömil. Det finns inget belägg för detta. Arterna såväl som antalet fåglar som följer fartyget varierar högst betydligt, fast det givetvis för många är svårt att märka det. Jag har själv under åtskilliga långväga sjöresor sett att ett ständigt vaktombyte av arter och individer äger rum, vilket naturligtvis inte hindrar, att det finns många exempel på albatrosser, som tillryggalagt väldiga avstånd på otroligt kort tid. En fågel, som man fann vid Fremantle i västra Australien, hade om halsen ett band, på vilket franska matrosar skrivit ett meddelande att de blivit skeppsbrutna och befann sig på Crozet Island mer än tretusen sjömil därifrån. En annan albatross, som märktes med en ring på Kerguelen Island fångades två år senare nära Kap Horn, och hade därmed bevisligen flugit en sträcka av sextusen sjömil kortaste vägen. Kring Eldslandets kuster förekommer tre arter, däribland kungs-albatrossen, vars häckningsplatser ännu är okända. Lika majo-

stätiskt vackra som de är på avstånd, lika obehagliga är de, när man kommer dem inpå livet. Vi sköt ett exemplar, men den spred en sådan vidrig stank ombord, att vi höll på att bli sjösjuka fast havet var kav lugnt.

Längst inne i fjorden Yendegaia med de vilda Darwinbergen som bakgrund låg estancian, där Pedro Serka bodde. Tre timmars ritt från gården nådde vi foten av den stora glaciären över vidsträckta fält, där en gång jökeln brett ut sig, men där nu Don Pedros tolv tusen får betade saftigt gräs. Omgivningarna var fantastiskt storslagna men lika säkert som en diktare skulle förneka sig själv om han nämnde saker och ting vid desäs rätta namn, lika löjligt skulle det vara om en stackars naturvetare började skildra sina intryck med poetisk lidelse. Det är också inte mer än naturligt, att Chiles och Sydamerikas mest berömda fågel, kondoren, skall finnas och trivas i denna terräng. Kondorerna är vanliga kring Yendegaia, där de kretsar högt över fjällen. De är otroligt skarpögda och försitter inget tillfälle att undersöka om något skrovsmål finns inom räckhåll. En gång vaknade jag efter en liten lur i eftermiddagssolen och blev i en hast klarvaken vid synen av tjugutvå vidvingade kondorer, som hängde i luften ovanför mig. Vad de hade för avsikter är väl inte så svårt att räkna ut, men de historier man i allmänhet berättar om kondorernas farlighet är utan tvivel grova lögner eller fantasier. Man behöver för övrigt bara kasta en blick på fågelns jämförelsevis svaga näbb och klor för att tvivla på att den överhuvudtaget är i stånd att döda något större rov. Den lever i stället som den stora svarta gamen här nere uteslutande på as.

Den korta eldsländska sommaren led mot sitt slut. Flyttfåglarna började redan samlas i skaror för att dra norr över till varmare trakter och en dag beslöt vi oss för att följa dem. Det var inte

lika lätt att lämna Ushuaia, som det var att komma dit, i all synnerhet som bagaget med alla samlingar svällt ut högst betydligt. Någon regelbunden trafik fanns inte, utan vi fick vackert vänta, tills något fartyg behagade anlända. I tre dagar packades våra samlingar i stora lådor för vidare befordran till Buenos Aires. Själva tänkte vi oss först på någon månad till norra Eldslandet för att sedan fara upp till Chile över vintern. I varje fall måste vi på något sätt tillbaka hit ner nästa sommar. Mycket var ännu ogjort och framför allt lockade en färd till Wollastonarkipelagen kring Kap Horn, vilket vi inte hade någon möjlighet att göra nu, då vi kom ner till Ushuaia alldeles för sent på året.

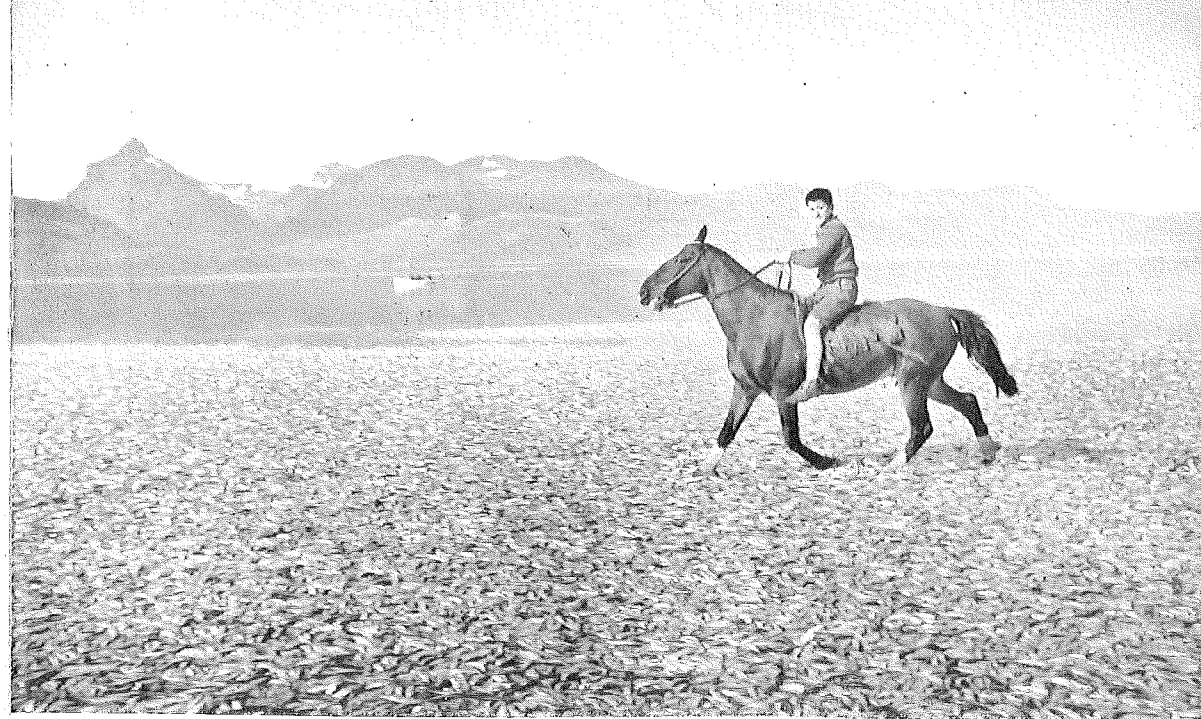
En dag då vi satt och väntade på gamla "Patagonia", kom en man andfådd upp till guvernörsresidenset och berättade att fisken gick upp på land. Vi red strax ut för att konstatera om mannen var galen eller berusad, men han hade faktiskt rätt. Så långt man kunde se, var Beaglekanalens stränder fyllda med halvmetershöga vallar av döda, halvdöda och ännu levande stora sardinfiskar och i vattnet utanför vallarna stod de i millioner. Överallt var folk ute för att ta hand om vad de kunde bärga, men det förslog inte långt. Varje år ruttnar millioner kilo fisk bort på Eldslandets stränder till ingen nytta. Fenomenet har förmodligen sin förklaring i att fisken under leken dör eller förlorar medvetandet för att sedan av vågsvallet sköljas upp på stränderna, ty tidvattnet spelar här på sydkusten ingen nämnvärd roll. Detta var vår sista upplevelse i Ushuaia. Sommaren var slut, "Patagonia" låg redan vid kajen klar för avgång.

Då "Beagle" i januari 1833 som första fartyg gled in i sundet eller kanalen, som nu bär fartygets namn, anade säkerligen varken befälhavaren Fitz Roy eller den tjugufyraårige naturvetaren Charles Darwin, vilka storartade naturscenerier de skulle

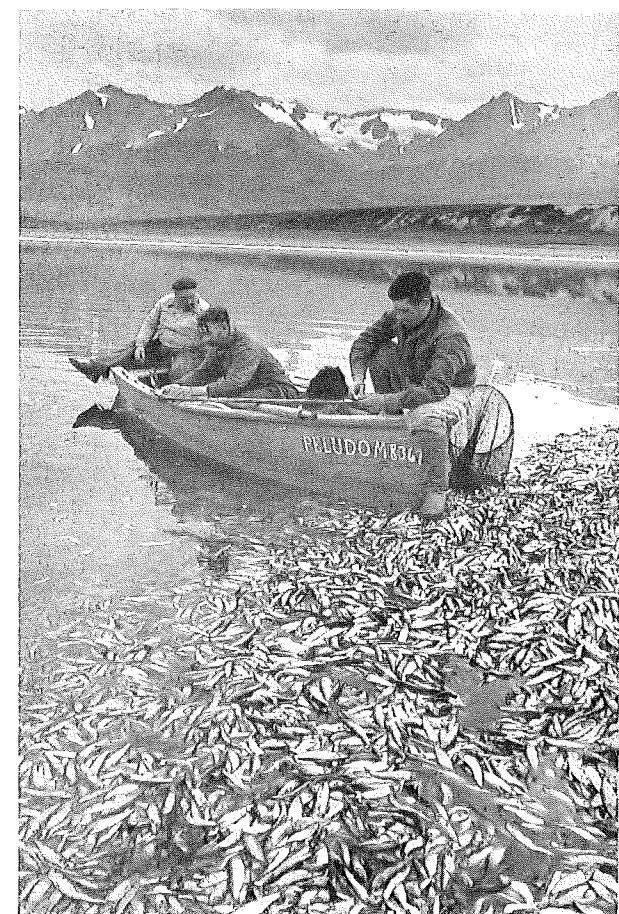
få tillfälle att beundra. Om de också av olika orsaker undlät att entusiastiskt besjunga södra Eldslandets skönhet, så väntade vi med så mycket större spänning på Beaglekanalens fascinerande vyer. De dök upp den ena efter den andra: de blåviolett skimrande glaciärerna Italia, Roncalgi, Romanche och Obliqua, den mörka Darwinkordillerans branta vattenfall, vilda bergskedjor och höga, snöhöljda fjälltoppar. När vi dubblerade det av sjöfarare så fruktade Brecknock, syntes den första skymten av Stilla havet, som denna dag verkligen gjorde skäl för sitt namn. Lugnt och fridfullt gled "Patagonia" in i Cockburnkanalen, där en av Eldslandets pärlor, det tvåtusentrehundra meter höga fjället Sciaparelli höjde sig med glaciärer som kvällssolen färgade blodröda. När vi kom in i Magellanes' sund var det nermörkt, men ett ljussken mot horisonten tydde på att där borta i väster måste ligga en större stad. Det var Punta Arenas, men den här gången gick vi stolt förbi.

TREDJE KAPITLET

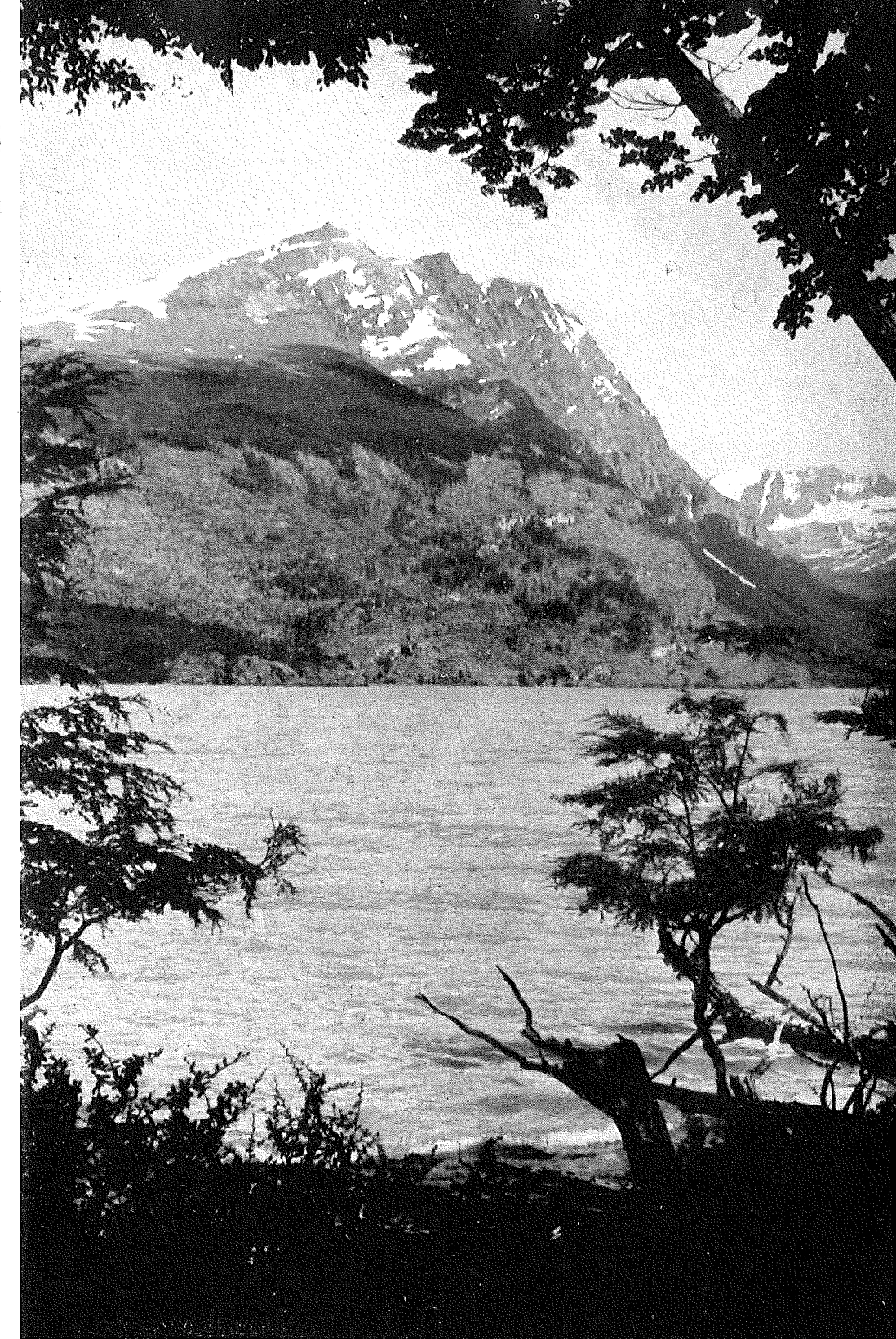
När vi nästa morgon såg ut genom hyttfönstret upptäckte vi genast, att fartyget låg på torra land. För andra gången hade vi hamnat i Puerto Gallegos och "Patagonia" skulle ligga här och lasta några dagar. Eftersom logit ombord inte på något sätt tillfredsställde våra krav på komfort, flyttade vi i land och tog in på Hotell Paris, som hade ett ypperligt kök. En kväll hade Gallegos' societät anordnat dans och vi två svenskar gick dit i sällskap med en argentinsk flygare och en tysk veterinär. Det var en mycket trevlig tillställning, men som vi var på spanska klubben gick alla de unga damerna väl konvojerade och våra försök att spränga bevakningen misslyckades på det skändligaste. När därför dansen var slut, accepterade vi flygarens förslag att fördjupa oss i Puerto Gallegos' nattliv. Efter mycket hemlighetsfullt smussel tog vi en hyrbil och efter en rundkörning för att vilseleda eventuellt förföljande poliser, hamnade vi i en liten kåk av korrugerad plåt, där en äldre, lätt bedagad dam tog emot. Vi fördes in i en salong, men dess enda invånare tycktes vara denna medelålders chilenska. Snart kom sanningen fram och det visade sig, att Gallegos' nattliv representerades endast av denna åldrade hetär. Saken var den, att argentinska regeringen de sista åren gjort en grundlig räfst och nu var det beryktade nattlivet i Argentina

En man berättade andtrudet att fisken "gick upp på land".

Man kunde inte ta sig in till stranden för fiskvallarna.

Sjön Cami eller Fagnano.

en saga blott. Saknaden var kanske inte så stor, men ur turist-synpunkt ansågs saken beklaglig. Vi drack några glas och avhånade skamligt nog hela Argentina till flygarens stora förtrytelse och sedan gjorde vi det enda möjliga i Puerto Gallegos: redan klockan tolv sov vi lugnt på Hotell Paris.

Då "Patagonia" anlände till Puerto Rio Grande på Eldslandets ostkust, var det redan den tjuguförsta mars, vilket var i senaste laget för att vi skulle kunna få ett gott utbyte. Efter en kort rådpägning med vår nyförvärvade vän poliskommissarien startade vi redan två dagar efter ankomsten till "Lago Fagnano" och älskvärt nog skjutsade kommissarien oss personligen i sin polisbil, en färd som tog tolv timmar på en allt annat än förstklassig väg.

De första timmarna gick vägen fram över höljande slätter med tusentals betande får. Fågellivet var storartat, och vi hade sällan sett något liknande. Det var höst och fåglarna samlas alltid i dessa trakter innan de lämnar Eldslandet för att bege sig upp i argentinska Patagonien över vintern. Flockar på tusentals vildgäss stod uppradade utefter vägen och lyfte för bilen som stora vit- och svartspräckliga moln. Skaror av gula ibisar, skära flamingos, svarthalsade svanar och änder av olika slag uppehöll sig i de små pampassjöarna. Man beräknade att det finns omkring två millioner vildgäss på Eldslandet. Det lät otroligt, men än otroligare var uppgiften från en brittisk estancia, där man en vår plockade sextiotvåtusen gåsägg. Gässen betraktades också som en plåga, eftersom de både åt upp bete för fåren och dessutom förstörde gräset med sin träck och man gjorde allt för att decimera deras antal. Märkvärdigt nog åt man dem inte fast de unga fåglarnas kött var utmärkt.

Så småningom kom vi in i ett parklandskap, där stela skogsdungar låg utspridda här och där på slätten. Då och då stannade vi och språkade med någon estanciero och fick många intressanta pratstunder med de äldre, av vilka åtskilliga levat här ute i mer än fyrtio år.

Givetvis försökte vi få veta allt om onas. Innan de vita kom levde onasindianerna allmänt, särskilt på norra och mellersta Eldslandet, och livnärde sig huvudsakligen på guanacojakt. Det var ett högre, kraftigt folk och som alla naturfolk ärliga och hederliga. Så kom de vita och fann guld på Eldslandet. Horder av lycksökare och äventyrare strömmade till från när och fjärran. Dessförinnan hade en argentinsk expedition gjort sig till fiende med onas, genom att högst omotiverat skjuta ner dem, när de påträffades. Onas, som var krigare, svarade med samma mynt och behandlade även guldgrävarna som fiender. Inkräktarna gav sig dock ingen tid att metodiskt bekämpa indianerna, som drog sig tillbaka till allt otillgängligare trakter. Faran för onas blev akut först då man började med intensiv fårskötsel. Våldiga arealer förklarades för fårbetesmarker. Guanacos, som indianerna var mer eller mindre beroende av, sköts ned eller drevs undan, medan man försökte få onas att ta reson. Onas började emellertid att stjäla får och gjorde sig också skyldiga till en del grymheter mot de vita. Under hela tiden hade man försökt frälsa onas med sin religion men kom småningom till den slutsatsen, att det var betydligt ändamålsenligare att frälsa dem med gevär, ty på så sätt slog man två flugor i en smäll: dels kom indianerna snabbt till himlen, vilket de borde vara tacksamma för, dels kunde fårägarna i lugn och ro sköta sina får, vilket de var tacksamma för. För att det hela skulle förlöpa så snabbt och smidigt som möjligt, satte man skottpengar på onas, enligt uppgift ett

pund sterling per högeröra. Jakten gick så till, att man först sökte fånga dem levande bland annat för att sedan sälja dem till någon cirkus; satte de sig till motvärn, blev de helt enkelt nerskjutna. I extrema fall använde man också grymmare metoder: man förgiftade fårkroppar med stryknin, som sedan indianerna åt och dog av. Givetvis är åtskilliga av dessa historier om de vitas grymhet mot onas många gånger mycket överdrivna men mycket är nog också sant. I varje fall finns det ingen möjlighet att dementera dessa uppgifter. I Salesianmissionens museum i Punta Arenas finns bland annat fotografier över "cazadores de indios" både i full aktion och med fällt villebråd. Det är viktigt att komma ihåg att dessa skottpengar aldrig betalades, vare sig av chilenska eller argentinska regeringarna, vilka knappast torde haft reda på de bedrövliga förhållandena. I stället beivrade de båda regeringarna senare på det kraftigaste alla sådana dåd och gjorde allt för att skydda resterna av indianerna, inte bara på Eldslandet utan också i andra delar av Chile och Argentina. Det var de stora ullbolagen och enskilda fårägare, som ordnade jakten och själva jägarna var till stor del briter och skandinaver; en av de framgångsrikaste var enligt samstämmiga uppgifter en svensk. Det gick fort utför med onas och det återstod nu endast omkring sextio, av vilka endast ett fåtal torde vara renrasiga. Alla var domesticerade; en del var instuckna i gendarmerikåren eller var fårvaktare, medan några äldre kvinnor bodde i Salesianermissionens hem i Rio Grande, där de sysslade med olika slag av handarbete eller sömnad och naturligtvis med att uppstämna ödmjuka tacksägelsepsalmer till de vitas Gud.

"Lago Fagnano", den stora insjön som delar av Eldslandets huvudö i två delar, uppkallades efter en berömd missionär, som emellertid knappast har gjort sig förtjänt av denna hedersbety-

gelse eftersom han var en av dem som öppnade fientligheterna mot indianerna. Den nittio kilometer långa sjön utgjorde onekligen en imponerande anblick och som den ofta var mycket upprörd, liknade den snarare en stor havsvik än en insjö. Omgivningarna kring Fagnano, vars gamla indianska namn är Cami, påminde mycket om ett skandinaviskt landskap med fjäll och snöklädda toppar i söder och skogklädda höjder i norr och öster. Väster ut avtappas sjön genom den vilt forsande Rio Azopardo, som Otto Nordenskiöld försökte fara uppför. Han måste emellertid ge upp försöket efter en vådlig och strapatsrik färd. På den tiden var det helt annorlunda att resa på mellersta och norra Eldlandet. Enda fortskaffningsmedlet var hästar, medan man nu norr om Fagnano kan köra kors och tvärs med bil och på själva sjön finns till och med en aktersnurra. Eljest var det enda tecknet på västerländsk civilisation en L. M. Ericsson-telefon i polisstationen, som i övrigt var en skäligen enkel bostad.

Vistelsen vid Fagnano gav givetvis inte något stort utbyte eftersom det mesta var utblommat och fåglarna redan hade flyttat. Vi stannade därför inte länge utan antog en invitation till en brittisk estancia, det vackra Viamonte, vid kusten några mil söder om Rio Grande. Med en av sönerna, för övrigt en känd ornitolog och naturvetare, gjorde vi åtskilliga trevliga exkursioner till onas' gamla lägerplatser och letade efter i sten arbetade föremål. En dag när vi red efter havsstranden stack oss en lika obehaglig som besynnerlig doft i näsan. Då det knappast kunde vara några indianer, som dröjt sig kvar, beslöt vi att ta reda på orsaken till odören och efter en stunds galopp fann vi en kolossal kaskelotval "uppkastad" på stranden. Vi satt av och beskådade fyndet och några av estancias arbetare, som också hittat dit, började hugga ut de stora konformiga tänderna i underkäken

och under allmän begäbbelse satte jag i zoologiskt nit i med att lusa av bjässen och fick snart flera provrör fulla med parasitiska kräftdjur. Den värdefulla oljan i det groteska huvudet tappades sedan, men jag tror ingen gav sig på att se efter om det fanns någon ambra i magen, ty lukten var så stark att man fick huvudvärk.

Vi hade kunnat stanna länge hos vårt trevliga och gästfria värdfolk på Viamonte, men i början på april fick vi genom radion veta, att saker och ting hände obehagligt nära svenska gränserna och för alla eventualiteters skull beslöt vi att så fort som möjligt ta oss upp till Santiago del Chile. Vi for in till Rio Grande för att få första lägenhet till Punta Arenas, men att resa till Chile från Eldlandet är en omständlig och tidsödande affär och först tidigast om en månad kunde vi beräkna vara i Santiago om allt gick som det skulle. Till en början var det omöjligt att komma från Rio Grande de två första veckorna och under mellantiden tog vi in på ett hotell och använde ett plåtgarage som arbetsrum. Det hotellet var det primitivaste vi hittills bott på och saknade både belysning och eldade rum. Men ägaren, Rufinus, var en så hygglig själ, att vi tog det hela från den glada sidan. Att inte Rio Grande kan vara särdeles angenämt om vintern märktes redan på det kalla, regniga och blåsiga väder, som på sistone börjat sätta i på allvar. Snö är sällsynt här på ostkusten och ligger inte många dagar.

Att vistelsen annars blev odelat angenäm var dock inte Rufinus' förtjänst utan Eldlandets enda bofasta svenskar, ingenjör och fru J. Ekman samt poliskommissarien Medina, vilken bland annat bjöd oss på den finaste asado vi någonsin ätit. Ekmans körde oss i bil ut på långa, givande turer för att jaga och fiska men framför allt till platser som var särskilt intressanta för oss. Inte

minst intressant var det att se det stora slakthuset i Rio Grande där Ekman var ingenjör. Dagligen under tre månaders tid slaktades här omkring tretusen får, vilka under tolv arbetstimmar stacks av samme man, en kolossalt stor och tjock chilenaire. Karlarna, som tog hand om kropparna, arbetade fantastiskt fort — de flängde av skinnet och tog ut innanmätet på en och en halv minut! Samtliga arbetare var chilenaire, som endast var här på argentinska delen av Eldslandet över sommaren och hösten, och sedan for de upp till sina hemtrakter igen, ofta hundratals kilometer från arbetsplatsen.

Alejandro, vår vän fotografen, dök upp i Rio Grande efter en serie upplevelser här och på Eldslandet. Han var alltid full av idéer och en dag kom han på det goda uppslaget att göra en tur på den stora floden och övertalade oss lätt att följa med, eftersom han kommit över en motorbåt. Några timmar for vi uppefter den strida flodens flacka stränder och fick en del utbyte då skaror av olika sjöfåglar då och då svängde inom skotthåll. Trots tre månader på Tierra del Fuego hade vi ännu inte lärt oss att hysa tillräcklig respekt för "caranchos", stora kraftiga rovfåglar, lika hjärtligt hatade som fruktade av fårägarna för sin påpasslighet att anfälla får. Visserligen ger de sig inte på friska och oskadade djur, men så snart något skadat sig är de raskt där som gamar på as och hackar ut ögonen och köttstycken på fåret, som sålunda långsamt pinas ihjäl. De uppträda i mindre flockar och är otroligt fräcka och tilltagsna. Vi sköt tre vildgäss från Falkland som nu var på flyttning över Eldslandet och de hamnade i strandkanten på torra land, där vi skulle hämta dem på återvägen. Fem minuter senare gick jag i land för att ta vara på mitt rättmätiga byte, men det var redan sönderhackat och till hälften uppätet av en skock caranchos, som på behörigt avstånd kraxade

åt vår förtrytelse. De stora doppingar som vi sköt ute på floden kom de i alla fall inte åt, fast de nyfiket kretsade kring båten.

När vi kom tillbaka till bryggan blev det bråk, då Alejandro inte gjort upp om priset för färden på förhand. Motorbåtens ägare fordrade femtio pesos¹, d. v. s. cirka femtio kronor, vilket vi vägrade betala. Dagen därpå kom hamnpolisen och tonen var inte särskilt älskvärd. Argentinare kan vara synnerligen obehagliga om de sätter den sidan till. Det slutade med att vi betalade fyrtio pesos och förlorade vår popularitet. Några dagar senare kom en hamnpolis in i vårt "laboratorium", som var inhyst i ett garage av korrugerad plåt. Han lämnade in en död, obeskrivligt smutsig gultofsad pingvin, som hans chef ville ha uppstoppad. På vår förklaring att vi varken hade tid eller lust att preparera den svarade han bara: — Ni får väl betalt, och lämnade kvar gultofsen, som spred en högst oangenäm odör i rummet. Dagen därpå lämpade vi ut den och glömde saken, men en dag senare blev jag antastad av samme hamnpolis, som ovetligt beskyllde mig för att trots hans order inte ha stoppat upp pingvinen. Han gjorde min av att föra bort mig, men några briter fick honom att dra sig tillbaka. Annars hade det förmodligen blivit en högst otrevlig affär.

Äntligen kom den lilla chilenska lastbåten "Austral" för att lasta kött och även hämta ett antal chilenaire. Vi sände vårt bagage med båten till Punta Arenas och tog farväl av våra vänner för att fara i bil över norra Eldslandets slätter till den chilenska huvudorten Porvenir och sedan ta båten över Magellanes' sund till Punta Arenas. Den adertonde april satte vi oss med två chilenska handelsresande i en hyrbil och hoppades inom tolv timmar vara i Porvenir. Märkvärdigt nog var det trots årstiden

¹ 1 krona = ungefär en argentinsk peso eller 8 chilenska pesos.

härligt väder, och våra medpassagerare utstrålade mot förmodan bara en svag lökdoft. Det lovade att bli en trevlig färd.

Vi körde fram över det för norra Eldslandet typiska landskapet med buskklädda pampaskullar, överfyllda av betande får. Ideligen körde bilen fast i stora fårhjordar på tusentals djur, som drevs till slakthuset. De sköttes bara av några få beridna män och det var ofattbart, hur de kunde hålla reda på sådana massor med djur. Givetvis vore det alldeles omöjligt om de inte hade sina fenomenala fårhundar, mest Border Collies och Old English Sheepdogs, som kretsade kring hjordarna i ett och inte gav något får en chans att smita undan. När någon hund ansåg sig behövas på annat håll eller av herden dirigerades dit, tog han ofta genvägen över fårahjorden och hoppade från rygg till rygg. Estanciorna blev allt färre och då första punkteringen inträffade, var vi ensamma ute på slätten, där man för femtio år sedan kunde ha väntat ett indiananfäll. Nu fanns det inga indianer utan endast vildfågel och vi kunde drömma vidare tills ännu två punkteringar ytterligare försenade resan. Antingen vår chaufför nu ilsknade till över missödena eller inte körde han i kvällsmörkret ordentligt sönder bilen. Vi blev tvungna att övernatta på det lilla värds- huset vid "Bahia Inutil", ett värdshus mot vilket Rufinus' primitiva hotell i Rio Grande var luxuöst och komfortabelt. Men sedan man serverat oss ett mål mat, det vill säga starkt kryddade, hackade fårtarmar, som är ganska gott fast det kanske inte ser så aptitligt ut, somnade vi snabbt under några fällar i ett rum, vars utseende och inredning vi tack vare bristen på lyse slapp att se men väl kunde lukta oss till. Vår chaufför sysslade hela natten dels med att reparera bilen, dels med att kurtisera värds- husets tjänsteande, en halvblods flicka. Redan i gryningen nästa morgon arbetade den tåliga bilen sig uppför de värsta höjderna

och vi fick syn på Magellanes' sund borta vid synranden. Uppe på de högsta krönen stötte vi på flockar av eldsländska "ripor"¹ på vägen. Fort upp med bildörren, ett par kasts-kott och Riksmuseet var begåvat med ett par trevliga nyförvärv. Så lätt hade jag aldrig anat att det skulle vara att komma åt dessa svåråtkomliga fåglar. Vi såg åtskilliga flockar till men hade inte tid att jaga dem utan måste skynda på för att hinna båten i Porvenir.

Porvenir är ett samhälle på östra kusten av Magellanes' sund mitt emot Punta Arenas. Det grundades så sent som 1894 då några baracker för guldgrävare uppfördes. Än i dag förekommer här en ganska omfattande guldvaskning fast resultaten inte på något sätt kan jämföras med forna dagars. Utom att vaska kan man också gå utefter stränderna och plocka guldkorn i sanden och gruset, om man är utrustad med tillräckligt tålmod.

Hotellet var överfyllt av folk, som skulle med båten följande morgon. Det var en högst kosmopolitisk samling och ord och fraser på de mest skilda språk flög genom luften. I matsalen vid de tjugutvå borden talades utom spanska, engelska och jugoslaviska, även franska, polska, tyska, rumänska och så naturligtvis svenska. Vi märkte, att sederna voro betydligt olika Argentinas. Man åt och drack friskt och späckade gärna sitt tal med mustiga och frivola skämt.

Den lilla ångbåten skulle egentligen avgå tidigt på morgonen men kom naturligtvis inte i väg förrän sent på eftermiddagen. Den var oerhört fullastad och proppad med folk och navigerades på ett originellt och trevligt sätt av kaptenen, som började med att backa på en förtöjd pråm för att därpå med full fart köra på bryggan. Både båten och bryggan höll, alla skrattade hjärtligt och efter en timmes resonemang kunde vi styra ut över

¹ Snäpphöns, *Attagis malouinus*.

Magellanes' sund. Vi var i Chile nu och där skrattade man gott åt sådana små missöden.

Otto Nordenskjöld, som livfullt skildrat Punta Arenas från sitt besök där 1896, skulle knappast känna igen sig om han kunde göra om visiten nu fyrtio år senare. Överhuvudtaget hade vi hört vilda historier och vi väntade oss närmast ett sådant där samhälle i guldgrävarstil med salooner, gyttjiga gator, hetsiga uppgörelser med skjutvapen och en allmänt laglös anda, som man läser om i indianböcker och ser på vildavästernfilmer. I stället var Punta Arenas en trevligt byggd, solitt borgerlig stad av ungefär Gävles storlek, med rena stenlagda gator och trottoarer, högst västeuropeiska byggnader och med en vacker "plaza" med park- och blomsteranläggningar, där regementsmusiken spelade lördag och söndag. Invånarna var klädda i europeiska kläder. I centrum av staden var de påfallande långa och ljusa, vilket hade sin förklaring i att de till stor del var ättlingar efter invandrande briter, tyskar och inte minst jugoslaver. En sevärdhet i Punta Arenas var Salesianermissionens museum, där man finner indianernas tragiska historia i bild och i en hel del unika etnografiska samlingar. Tyvärr stod museet i övrigt i en ytterst låg klass.

Punta Arenas' närmaste omgivning gör ett beklämmande intryck; all skog är bränd och undanröjd och trakten omkring staden gör ett trist och enformigt intryck. Men endast ett par mil norr över kommer man ut på pampas, där det ännu finns både strutsar och guanacos och om vintern händer det att någon puma kommer ner från högfjällen. Åt väster reser sig höga skogklädda berg med vita toppar och några mil söder ut tar regnskogarna vid.

Som vi varit på Eldslandet i åtskilliga månader, var det högst naturligt att en vacker lördagsafton frestade oss att vara uppe litet längre än vanligt. Vi började med en av stadens tre biografier

— lika väl inredda och lika bekväma som våra egna svenska — och gick sedan på någon av de kabareter, som låg i västra delen av staden. Man har emellertid svårt att se några försonande drag i dessa spektakel, som i allmänhet är avgjort avskyvärda. Egentligen är det alldeles ofattbart att det i ett kulturland som Chile kan få existera något sådant som dessa danslokaler med fyrtio—femtioåriga kvinnovrak som attraktioner och dragplåster för berusade lantarbetare och sjömän. Carbiñeros har också ett styvt arbete med dessa hål, där ingen kväll går utan rån och dråp. Missmodiga gick vi därifrån men på "la plaza" träffade vi en förstående yankee, som visade oss till andra delar av Punta Arenas, där de olika nationernas klubbar och andra, trivsamma nöjeslokaler ligger.

Tidigt en morgon stävade vi söder ut genom Magellanes' sund ombord på kolbåten "Rio Verde". Eftersom vårt fartyg till Valparaiso inte skulle gå förrän om fjorton dagar, hade vi gott och väl tid att göra en tur till regnskogarna. Genom en älskvärd norrman's förmedling kunde vi nu fara till kolgruvan "Elena", som ägdes av en annan norrman. På grund av dimman i sundet kunde man just inte se mycket av kusterna, men då "Rio Verde" gled genom det vackra "Otway-sundet" sken solen på hundratals svart-halsade svanar, som i långa rader lyfte i inloppet till den smala Fitz Roy-kanalen. Vattnet är som i Beaglekanalen fullt av delfiner och havsfåglar av olika slag. De mörkröda skogarna är ännu orörda av människor och går ända ner till stränderna. Bara på enstaka, röjda platser ligger små estancier.

"Elena" är en liten gruvby, som ligger inbäddad i urskogens grönska och utan andra förbindelser med yttervärlden än båtarna, som kommer två gånger i veckan för att lasta kol. Markerna var så här års utblommade, tysta och tomma; vintern stod för dörren

— maj motsvarar november i Sverige — men det fanns ännu tillräckligt kvar för att motivera några dagars samlande och undersökningar. Breda floder flyter fram genom det kuperade landskapet, och liksom vissa delar av Eldlandet ger det en vision av Norrland med sina stora mossar, myrar och kärr. Sista morgonen i "Elena" var det frost på marken och tre dagar senare embarkerade vi i Punta Arenas passagerarångaren "Alondra" för att resa till varmare trakter.

Natales är beläget i södra Chile, längst inne i Smithkanalen, som utgår från Magellanessundets mynning i Stilla havet. Natales är visserligen inom en trängre, internationell krets — förmodligen med rätta — ansett för att ligga i en av de naturskönaste trakterna på jorden. För en bredare publik är platsen väl mera känd — eller ökad — för det tygellösa liv som levs där efter mörkrets inbrott. I Natales ligger ett stort fårslakteri och kylhus för de väldiga estancier, som ligga i grannskapet och samhället sysslar endast med begreppen ull och kött. De höga, spetsiga Anderna kring staden och de små låga, obetydliga trähusen påminner mest om någon trakt på Lofoten.

"Alondra" lade till och vi gick i land i sällskap med en ung engelsman som, trots att han från början trodde att vi tillhörde "quinta columna" det vill säga femte kolonnen, slagit sig i slang med oss i matsalen ombord. Som detta var sista tillfället för Cecil, som varit arbetsförman på en stor estancia, att vara sig själv innan han i Valparaiso enrullade sig för vidare befordran till England, beslöt vi oss, Rolf och jag, för att delta i hans avsked från det fria pampaslivet. Det skymde och det blev alltmera folk på de oupplysta gatorna. Traktens peoner, — närmast lantarbetare — gauchos och sjömän av alla de kulörer från de olika lastångarna plus varjehanda löst folk samlades nu i vecko-

slutet för att festa upp sin avlöning och klara upp eventuellt ouppgjorda mellanhavanden; finns det inga sådana är ingenting lättare än att ordna till några. Vi gick från kabaret till kabaret, från bar till bar och trängde oss fram genom myllret av olika typer in mot centrum för glädjen. På något sätt hade vi inne på en bar fått sällskap med en obehaglig individ, ett litet tjockt, fånigt flinande halvblod, som vi trots våra föga älskvärda tillmälen, inte kunde skaka av oss. Så småningom hamnade vi på ett livligare lokus, där en mestiza i röd klänning dansade. Hon var verkligen praktfull och ovanligt tilldragande och Cecil beslöt sig genast för att inleda en bekantskap. Han lyssnade förstrött till våra föreställningar att det knappast kunde anses värdigt en gentleman att befatta sig med en halvblodsflicka, låt vara ett mycket vackert exemplar. Men Cecil avgjorde beslutsamt saken med de kloka orden: "Life is too short always to be a gentleman". Dess värre visade det sig efter en stund, att hon tydligen redan var engagerad och det dröjde inte länge, förrän den ena slusken efter den andra kom fram och protesterade. Vi skrattade övermodigt, vilket för varje minut föreföll att vara dummare och dummare, ty en del av de övriga gästerna, till större delen gauchos, ärriga och härdade i otaliga knivslagsmål, närmade sig hotfullt vårt bord och började kasta glåpord. Några fattade posto vid dörren till gatan som stängdes, lokalen utrymdes kvickt från orkester och kvinnfolk. Situationen började bli kritisk. Vår flinande vän från baren hade i hast blivit allvarlig och såg minst sagt vettskrämd ut. Han gav oss tydliga tecken, att vi borde ge oss av, men det var så dags nu. Vi fick i stället bereda oss på det värsta och Cecil väste mellan tänderna: "Let's fight shoulder to shoulder until the bitter end." På ett oväntat men för vår del föga heroiskt sätt avstyrdes bråket. Längst inne vid en bardisk

hade hela tiden stått ett tiotal skrålade negrer med inte odelat sympatiska ansikten och vi väntade oss det värsta just från det hållet. De hade knappast intresserat sig för vad som hände vid vårt bord innan dörren till gatan stängdes, men nu kom en stor, grov karl med förbrytarfysionomi fram. Jag såg hur både Rolf och Cecil gjorde "klart skepp", men niggern frågade bara lugnt, om vi var engelsmän och smålog litet försmädligt. Jo, det var vi givetvis. Som negrerna var besättningsmän på en engelsk lastångare och gauchos tydligen ville undvika ett nappatag med dem, var saken klar. Dörren öppnades, orkestern kom tillbaka och flickan återvände glatt till vårt bord. Vi kunde alla lugnt troppa av, också vårt lilla tjocka påhäng. Ute var det beckmörkt utan någon tillstymmelse till belysning och det var vingligt och osäkert att balansera på de hala bräder, som var utlagda på de obeskrivligt gytjtiga gatorna i denna del av staden. Cecil försvann rätt vad det var med tösen och Rolf och jag fortsatte ner till hamnen. Det lilla halvblodet följde oss fortfarande och han flinade bara åt alla våra försök att få iväg honom. Han kom med oss till kajen och steg till vår obeskrivliga förvåning också ombord på "Alondra", som den självklaraste sak i världen. Det visade sig att han var kypare hos officerarna och av dessa skickats ut att se efter oss. Vi kände oss minst sagt löjliga, men det var ju älskvärt och omtänksamt av officerarna. Natales nattetid är nog inte särskilt hälsosamt för gringos.

Så småningom kom vi in i de norra chilenska kanalerna, där liksom i Beaglekanalen tills för fyrtio år sedan kanalindianer var allmänna. I dessa farvatten höll Alakalufstammen till. Det var som ett möte med den grå forntiden då "Alondra" gled in bland de barkkanoter, som de sista männen av detta folk paddlade

oss till mötes i. De har numera endast en boplats och är till antalet betydligt färre än hundra.

Sydamerikanens okunnighet om sitt land är ofantlig och jag blev därför inte nämnvärt förvånad när några chilenska passagerare påpekade hur idiotiskt det var av gringos att döpa en havsvik, som "Alondra" just passerade till "Elephant Bay", då ju elefanter inte finns i Sydamerika och allra minst i Chile. Det visade sig mycket svårt att övertyga dem om att det verkligen finns elefanter, d. v. s. sjöelefanter, i Chile fast endast under vissa tider och att de numera är i det närmaste utrotade. Av de väldigaste bland säldjuret, som når en längd av fem meter och mera och som håller en vikt av tre ton, finns ännu några kvar på Syd-Georgien. I september drar de till södra Sydamerikas kuster, till vissa platser, som är välkända för fångstmän sedan långa tider tillbaka. I dag är sjöelefanterna strängt skyddade, men som ofta händer har fridlysningen kommit för sent och den dag är tyvärr inte alltför avlägsen, då de fullständigt dött ut. Det är ganska löjligt, att små herrar i Nordeuropa känner saknad efter ett djur från Södra Ishavet när den sydamerikanska opinionen knappast en gång kommer att notera förlusten.

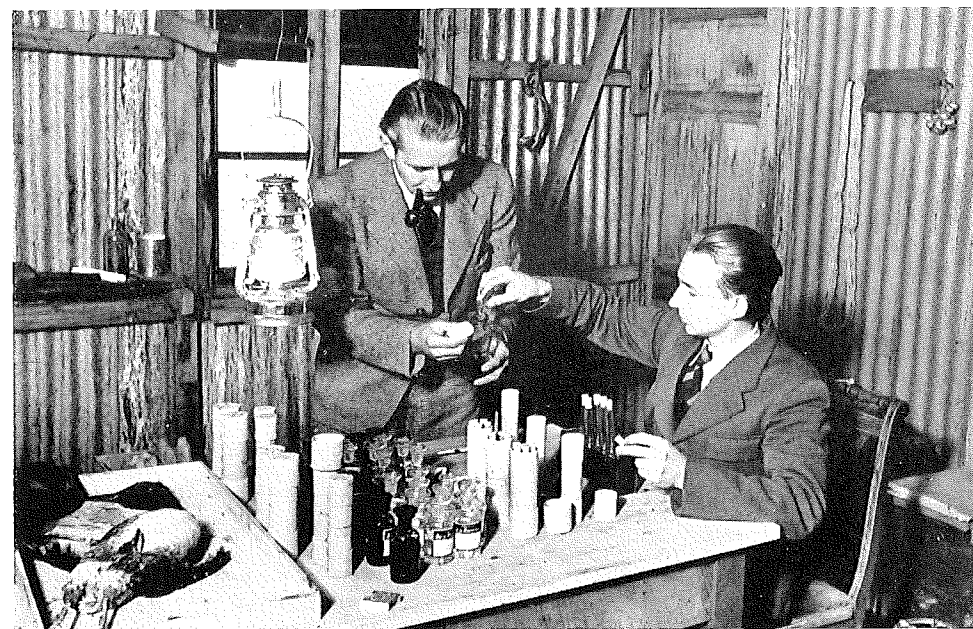
Fyra dagar efter vårt enda möte med människor i dessa ödsliga och obebodda områden, närmade vi oss den stora ön Chiloë och löpte in i huvudorten Castros hamn på ostkusten. "Alondra" skulle ligga och lasta en halv dag, och vi fick ett fint tillfälle att göra en exkursion. Med assistens av den intresserade Cecil, som naturligtvis följde med, och under förvånade och skämtsamma utrop från de övriga etthundrafemtio passagerarna krängde vi på oss våra ryggsäckar, våra portörer, våra håvar och våra gevär och vandrade ut genom Castro förbi led av starrbligande infödingar.

Chiloë är en gammal kulturbygd och en av de äldsta spanska bebyggelserna i Chile. Staden är känd för sina vackra kyrkor, vilket är anmärkningsvärt, då kyrkor i allmänhet saknas i såväl den argentinska som chilenska landskapsbilden. Trakten är till stor del uppodlad med potatis och de stora skogarna ger en anseelig avkastning i gott virke, bland annat "Alerse", ett barrträd av cedertyp, som kan uppnå den aktningsvärda åldern av upp till två—tretusen år. Detta ypperliga träslag exporterades förr från Chiloë upp till Peru, där incas använde det till skeppsbyggeri. För övrigt är Chiloë mest känt för sina läckra ostron. Befolkningen består till största delen av ättlingar efter Chiles högtstående indianer, araucanerna och här finns Chiles såväl som Argentinas duktigaste arbetare. De är arbetsamma även efter nordeuropeiska förhållanden, vilket är utomordentligt sällsynt i sydamerikanska länder. Trots sin idoghet gör befolkningen ett mycket fattigt och smutsigt intryck men är otroligt förnöjsam.

Då vi passerat staden och kom ut på landsbygden, såg de små, mörka smutsiga lerkojorna med bräd- eller plåttak allt torftigare ut. Inte heller här kan man förmå sig att timra ordentliga hus, utan föredrar att bo så primitivt som möjligt. Flockar av trasigt klädda barn sprang skrattande framför oss på vägen och föreföll föga bekymrade om kylan och den fotsdjupa nattsön, som ännu låg kvar. Vi mötte folk, mest käringar och halv vuxen ungdom, som med små lurviga hästar var på väg in till Castro. Hästarna var klövjade med stora korgar, överfyllda med sjöborrar, en speciell chilensk läckerhet, väldiga krabbor, ostron, musslor och skaldjur av alla slag. De förde också med sig stinkande tång, "cachoyuyo", som även är en högt uppskattad delikatess i södra Chile och nog kan anses motsvara vår surströmming. Men en europé måste ha verklig järnvilja för att kunna sätta i sig ett

En fårdrift på Eldslandet.

"Laboratoriet" i Rio Grande.

Vår vän kommissarie Medina, en stilig karl och kavaljer.

Uppför älven.

fat cachoyuyo. Fast jag själv är en hängiven vän av surströmming var det alldeles omöjligt att få ned denna tång, även då den serverades i soppa.

Under vår promenad gick vi av vägen och trängde in i en snårig och mycket svårforcerad terräng. Det var vår första bekantskap med "quila", ett av de chilenska bambugräsen. Fast vi var i mitten av maj blommade ännu bloddroppar och vit myrten och de surrande kolibris som svärmade omkring blommorna gav buskagen en tropisk prägel. Kolibris finns ända ner till Eldslandet, så de små älskliga fåglarna är inte bundna till tropiska länder.

Plötsligt blåste "Alondra" avgångssignal och vi skyndade tillbaka till båten. Innan vi kom ombord hann jag i alla fall göra ett lyckat skott på en av de stora, praktfulla kungsfiskarna i ljusblått, rostrött och vitt, som är en prydnad för dessa stränder.

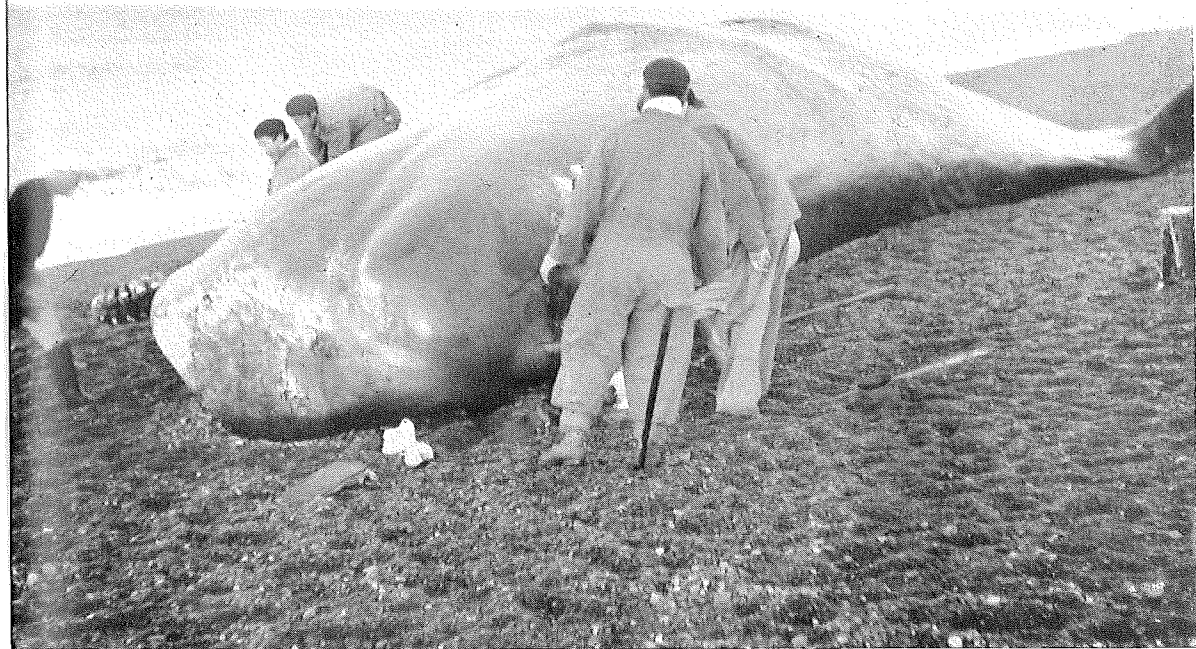
Tre och en halv timme senare lade "Alondra" till vid Puerto Montt, det egentliga Chiles sydligaste stad. Flertalet passagerare tog härifrån tåget till Santiago då de var rädda för sjösjukan. Av Puerto Montt hann vi inte få andra intryck än att det var anmärkningsvärt snyggt och rent och att det tyska inslaget var påfallande. Denna provins är fullständigt tyskpåverkad och i vissa delar talar tjugu procent av befolkningen tyska eller förstår språket. De flesta ledande firmor och företag är tyska eller tysktalande och hela prägel på Puerto Montt, på kaféer, i butiker, på gator och torg är tysk.

Redan nästa morgon gick vi vidare ut på Stilla oceanen som längs den chilenska kusten nästan alltid är i uppror.

Då "Alondra" efter sju dagars storm äntligen stävade in i Valparaisos sagoomspunna hamn, var den vackra stadens fasad mot sjösidan betydligt skamfilad, men inte som man skulle kunna tro av en jordbävning utan av en ofantlig flodvåg, som endast

för några dagar sedan åstadkom svår förödelse i hamnen och bland fartygen. Flodvågen förstörde för oerhörda värden, men olyckan togs utomordentligt lugnt och resignerat. I ett land där man är van vid fruktansvärda jordbävningar, blir man ganska härdad gentemot naturkatastrofer. En av våra första dagar i Valparaiso blev vi inviterade till lunch av svenske konsuln och med en annan äldre svensk gentleman begav vi oss ut för att äta Chiles berömda skaldjur på en av Valparaisos speciella restauranter, som skulle ligga nere vid hamnen. Då vi anlände till ort och ställe, fanns endast en ruinhög kvar där några arbetare gick och plockade. Mitt i all förstörelsen stod värden på stället; han bugade sig och beklagade med ett leende, att han tyvärr inte kunde bjuda oss på något från sitt kök i dag, men hänvisade till en annan restaurant, som klarat sig bättre. Lunchen blev givetvis lika lyckad för det och vi fick höra mycket om Chile, ett land, som de två svenskarna tydligen med rätta älskade som sitt andra fosterland.

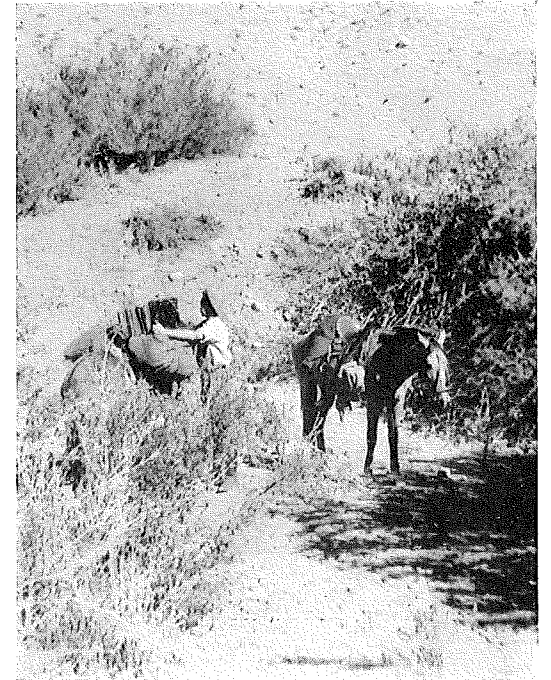
Chiles huvudstad Santiago ligger vid Aconcaguas fot fyra timmar med buss och ungefär lika lång tid med tåg från Valparaiso. Man har kanske rätt att vänta sig att två ovedersägligen högst vetenskapligt betonade studenter från Uppsala huvudsakligen skulle ha ägnat sin tid åt Santiagos vetenskapliga, vittra och kulturella värld. Men livet är kort även för en vetenskapsman och antingen det nu var de förträffliga middagarna som avlöste varandra inom svenska kolonin, eller den angenäma atmosfären i den goda staden Santiago så skall det villigt erkännas, att då vi satt på tåget norr ut mot okända öden i Chiles heta öknar var vårt omdöme om Santiago att det var en ovanligt trevlig stad.

Någon besynnerlig lukt stack oss i näsan.

Höga kaktusar och taggiga buskar.

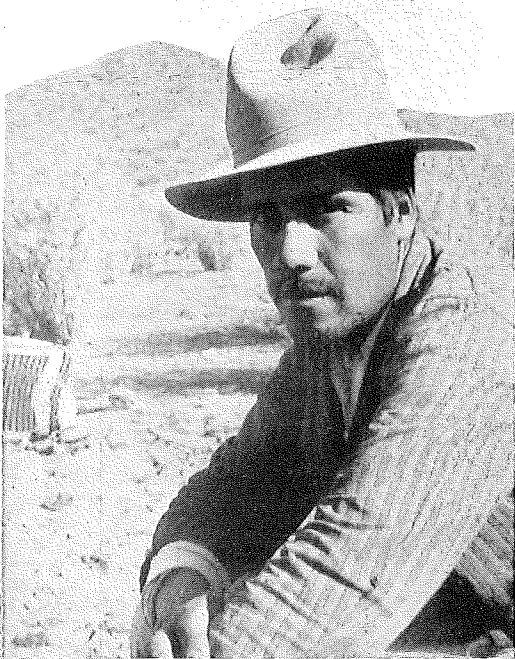
...klövjad bl. a. med en omfattande växtpress.

Ett möte på stranden.

Vi rastade vid en buskridå.

Är han lömsk och bakslug, Manuel, chilensaren?

Inte alls. Glad och god som ett barn.

Sterilt och öde.

På 3.800 m rider vi in i andin vegetation och vidsträckta snöfält.

FJÄRDE KAPITLET

Ofreden i Europa hade gjort det svårt eller omöjligt för oss att återvända. Dessutom — och det var viktigare — hade vi kommit ner till Eldlandet alldeles för sent på året och där fanns mycket ogjort, oundersökt och obearbetat i all synnerhet på de sydligaste öarna. Framför allt ville vi gärna göra en färd ut till Kap Horn och Diego Ramirez, den lilla ögruppen trehundra sjömil sydväst om Kap Horn. Men det dröjde länge innan de planerna skulle kunna sättas i verket och vi beslöt i stället att fara upp till norra Chile.

Medan det allmänna samtalsämnet i världen rörde Frankrikes sammanbrott, gjorde vi i ordning "en lätt packning" på endast några expeditionslådor och satte oss på tåget, som i slingrande bukter sakta arbetade sig fram över högslätterna. Vallarna stupar på många ställen hundratals meter brant ner i avgrunder och det ser ofta riskabelt ut. Man tröstade oss med att det mera sällan händer några allvarligare olyckor. Terrängen utefter banan är torr och skoglös, endast beväxt med höga kaktusar och taggiga buskar. Djurlivet är också fattigt. Vi såg några små rävar, en och annan harmus och de typiska "turcas", hönsliknande små fåglar¹, som under lustiga skrik kilade som råttor efter banvallen.

¹ Pteroptochus megapodius.

Då tåget knogat fjorton timmar, kom första missödet: ett jordras hade begravt och delvis ramponerat banan och det var omöjligt att fortsätta. Tåget fick backa tre timmars väg till en liten stad, Illapel, för att skaffa nattkvarter åt passagerarna. Några sovagnar fanns inte, då man beräknat vara framme vid vårt mål, La Serena, vid tiotiden på kvällen. Efter en orolig natt på ett mystiskt hotell fortsatte vi i gryningen men stoppades snart av ett nytt jordskred, som det dock blev lättare att röja upp. Vi anlände till La Serena ett dygn försenade fast sträckan fågelvägen från Santiago bara är cirka trettiofem svenska mil och fick ett rum på ett hyggligt hotell för endast trettiofem pesos, det vill säga två kronor och femtio öre för helinackordering per man.

La Serena är en liten vacker stad med många gamla, imponerande byggnader och vackra konstverk. Staden grundades redan 1543 och var under en lång tid Chiles huvudstad. Chiles oberoende proklamerades här den 27 februari 1818. Ingen stad i Sydamerika gjorde ett så kultiverat intryck på oss som La Serena och staden har också samma ålderdomliga prägel som vissa sydtyska och sydeuropeiska städer. Huvudnäring i provinsen är bergsbruk och här börjar på allvar de rika malmfyndigheterna i Chile, som sträcker sig upp mot peruanska och bolivianska gränserna.

Så fort som möjligt begav vi oss upp i bergen. Vi började med en exkursion till "Serro de Loros", papegojberget, som utgörs av långsträckta, flacka höjdplatåer längs floden Loas floddal. Här uppe i central-Chile är luften torr och varm och helt olika mot den nere i den fuktiga södern. Det märktes också på vår kondition, att vi haft alldeles för goda dagar i Santiago. Efter vidlyftiga strövtåg på höjdplatåerna hela dagen var vi mer eller mindre dödströtta vid hemkomsten till hotellet. Men någon tanke

på att gå till sängs hade vi inte, ty klimatet är sådant, att allt som samlats fortast möjligt måste prepareras och naturligtvis måste vi göra det själva. Vi arbetade som vanligt på hotellrummet och värden visade inga sura miner över att vårt lilla rum såg minst sagt originellt ut med knippen av olika växter och buntar med skjutna fåglar och andra djur. Självfallet drog vi alltid in en del smörja och ibland blev det gärna litet stökigt som nu, då Rolf lade skönblommiga och exklusiva fanerogamer, lavar och svampar i press, medan jag hade att preparera tjugutvå fåglar utom en mängd ödlor och grodor, som skulle spritläggas och etiketteras.

Tio kilometer från La Serena ligger det pittoreska Coquimbo med en byggnadsstil och utseende som en gammal hansestad. Huvudnäringen är emellertid inte, som man skulle kunna tro, handel och sjöfart utan vinodling, bergs- och åkerbruk och bland Chiles ypperliga viner är Coquimbos känt som några av de bästa. De allra närmaste omgivningarna är sterila och endast "befolkade" med getter. Stora ödlor kilar över stenarna och på strandklipporna sitter pelikaner, havssulor och kormoraner i långa rader. Men som det inte fanns någon anledning att leta efter växter där getter betade och det knappast var tillrådligt att pressa vår hotellvärds tålmod med att komma hem med en knippa pelikaner för preparering, tog vi i stället en bil till Andacollo, en liten stad i närheten, där varje år religiösa skådespel hålles kring jultiden. Från hela Sydamerika drar pilgrimer till Andacollo för att bevista de gammalspanska danser och de mässor, som här hållas till åminnelse av den mirakulösa "Virgin del Rosario de Andacollo". Vi fick ett helt annat intryck, ty de guldvaske och gruvarbetare som nu dominerar den lilla staden, för inte precis tanken på fromma helgon.

”Punta Teatinus” är en udde, som skjuter ut i havet strax norr om La Serena. Den är omgiven av långa sandbankar och överfylld av stora stenblock, som tillsammans med snår av långtaggiga kaktusar gör platsen nästan oframkomlig. Anledningen till att vi valde en så ytterligt osympatisk terräng för en dagstur berodde varken på att havet sände svalkande vindar in över det heta landet eller av sportsliga instinkter att bemästra svårigheterna. Men Punta Teatinus är full av stora, vackra ödlor, som ligger och solar sig på stenblocken. Glömsk av de rysansvärda förbannelser, vilka för ett halvår sedan ekade i klippväggarna vid Piramides, kastade jag mig övermodigt efter den första blågröna, tre decimeter långa ödlan och kolliderade med en spjutkaktus. I två timmar arbetar jag i dessa kaktusar och bland klipporna utan annat resultat än några sprattlande ödlesvansar samt händer, armar och knän fullspäckade med långa taggar och sönderskrubade av de vassa klippkanterna. Den molande ilskan övergick så småningom till fullt raseri, och jag började skjuta på ödlorna med en liten fågelbössa. Victoria! De föll ner döda men inte mycket skadade. Dagen var räddad.

Tåget från Santiago passerar La Serena två gånger i veckan norröver till Copiapo, Antofagasta och Iquique. En dag hade vi slagit oss ned på stationen i väntan på att resa upp i Atacama, närmast till huvudstaden Copiapo. Avgångstiden var utsatt till klockan tio på morgonen, men tåget var givetvis försenat. Stinsen upplyste oss en gång i timmen om, när tåget väntades in och efterhand fingo vi tiderna klockan ett, två, två och trettio, tre, tre och trettio o. s. v. Slutligen bestämde han sig för klockan fem. Under dagens varma timmar hade han tydligen ändrat tiden men underlät att meddela det och då vi kom ner fyra och trettio, beredda att vänta åtminstone till klockan sju, var det folktomt

och stilla nere på perrongen. Vi flanerade fram och åter och frågade mera i förbigående en stationskarl, när tåget skulle komma. Mannen såg fullständigt oförstående ut.

— Tåget?

— Ja visst, tåget från Santiago.

— Från Santiago?

— Från Santiago.

— Det har kommit och gått.

— Gått?

— Gick för en kvart sen.

Det var ingenting annat att göra än att finna sig i saken och stanna i La Serena ännu några dagar. När vi kom i väg, hade vi väntat tillsammans med några infödingar på banvallen från nio på morgonen till sex morgonen därpå. Ingen visade det minsta missnöje, och vi förstod, att det var ”costumbre”, en sedvänja, att tågen kom och gick litet hur som helst och att det inte alls berodde på dålig organisation eller slöhet hos järnvägspersonalen.

Hamnar man i ett av världens torraste och sterilaste ökenområden, beläget på en subtropisk latitud, väntar man sig naturligtvis en fruktansvärd hetta. Men sällan har vi, söner av den snöiga nord, frusit så som då vi i gryningen åkte droska efter en mula genom Copiapos spanska gator upp till Hotell Español. Men så snart solen gick upp kom ökenvärmen som genom ett trollslag.

Copiapo är huvudstaden i provinsen Atacama. Det föreföll våra vänner i Santiago och Valparaiso inte så litet egendomligt att en botanist och en zoolog kunde välja dessa ödsliga trakter för studier, men det var bland annat för att ”konstatera den intressanta bristen på liv”; som Rolf förklarade saken för de mest

fundersamma. Själva staden ligger som en oas vid floden Copiapo, vackert inbäddad i trädgårdsanläggningar, fruktlundar och palm-dungar. Denna frodiga växtlighet möjliggöres tack vare den rikliga vattenmängd, som de snöhöljda Anderna om våren förser floden med.

Copiapos invånarantal är inte högre än elvatusen, men skulle, som vår jugoslaviske hotellvärd anförtrodde oss, lätt kunna höjas eftersom överskottet på framför allt yngre kvinnfolk är fyrfaldigt. Det manliga Copiapo verkade också övermodigt och utomordentligt belåtet med sin tillvaro. Kvinnoöverskottet behövde faktiskt inte påpekas, det märktes väl ändå. Då t. ex. "los bomberos", frivilliga brandkåren hade sin stora fest — den firades på så sätt att ena hälften av kåren omväxlande satt och åt vid långbord medan den andra hälften blåste på mässingsinstrument — utgjordes åttio procent av de intresserade åskådarna av unga damer. Visserligen var "los bomberos" klädda i röda rockar och vita byxor, men damernas intresse för dem var i alla fall anmärkningsvärt stort. Copiapo är ett gruvcentrum och i trakten finns en hel del guld. Staden har förnämliga anor och bebyggelsen är en av de äldsta och arkitektoniskt märkligaste i Chile. Jordbävningar förekommer ofta, men nu märktes ingenting av den sista svåra förödelsen 1939. Om alltså själva staden med dess befolkning och närmaste omgivningar var en mycket angenäm bekantskap, så gav en timmes ritt i stadens yttersta utkanter inte samma fördelaktiga intryck. Hård, bränd mark i ett kuperat landskap, som osökt påminde om månens, utbredde sig åt alla håll hundratals kilometer ut i öknen. Ve den, som kommer bort från ridvägen. De svarta gamar, som satt på avskrädeshögarna utanför Copiapo som fyllda soptunnor, skulle nog ha kunnat berätta ett och annat om oväntade måltider. Sedan vi noterat tillräckligt med

negativa förekomster av växter och djur, beslöt vi att så fort som möjligt ge oss i väg upp i Anderna mot argentinska gränsen.

En gentleman av polsk extraktion ordnade snabbt med fordon, och redan samma dag kunde vi följa Copiapos floddal åt sydost. Det blev en tiomilafärd genom ett typiskt ökenlandskap. Trots flodens närhet var det otroligt torrt i dalen och den torftiga vegetationen bestod bara av enstaka smärre trädgångar, torra, taggiga buskar och vidsträckt tistelfält, där flockar av älskliga zenaidaduvor plockade mogna frön. Jakten på dessa duvor betraktas av många som världens förnämsta sportskytte och samma herrar som skjuter storvilt i Afrika och Kanada och fiskar lax i Norge kommer under normala tider långväga ifrån för att tillbringa några dagar bland duvmolnen på Aconcaquas sluttningar och platåer utanför Santiago de Chile. Tidigt om morgonen beger man sig ut till de väldiga tistelfälten för att invänta duvorna, som dels kommer ensamma eller några få i sällskap, dels i stora flockar för att äta. Utanför Santiago avlossas i juni och juli tusentals skott varje söndag och två—trehundra duvor på några morgontimmar är ingenting ovanligt för en någorlunda hygglig skytt.

Utom duvor klängde färggranna finkar i tistlarna, och azurblå kolibris surrade fram och tillbaka som stora humlor, fast det inte fanns några blommor — i varje fall kunde inte vi se några från bilen. Då och då körde vi förbi häst- och mulskelett, ty som i Argentina och på många andra håll kör och rider man djuren tills de stupar varpå de blott vräks åt sidan av vägen. Det är knappast någon uppbygglig syn och man önskar bara, att man någon gång också skulle få se de avgnagda och renhackade benen av djurens plågoandar.

Efter sex timmar kom vi fram till en liten gruvby, och nästa morgon for vi vidare upp mot färdens mål, estancian Manflas, yttersta bebyggelsen åt öster. Fjällen började stiga alltmera i höjden och blev vildare och otillgängligare ju högre upp vi kom. Där floden Copiapo forsade i ensamt majestät, sedan den mottagit de båda strida strömmarna Jorquera och Puhdo, vek vi av och körde upp utmed bifloden Manflas till estancian. Den låg i en dalgryta bland härliga grapefruit-, apelsin- och citronlundar, och på tre sidor höjde sig Anderna till den respektgivande höjden av fyratusen meter. Emedan Manflas var avskild från yttervärlden utom genom en väg som bara var framkomlig vissa årstider, och saknade det mesta som hör till civilisationens förtretligheter, var platsen ett tusculum av nära paradisiskt mått. Huvudbyggnaden var i gammal spansk lantstil med jordgolv och utan besvärande möbler. Till vår ära letade man dock fram några sängar, som placerades ute i det fria i en fikonlund. Sedan vi ätit oss halvt fördärvade på jättelika apelsiner och andra läckra frukter, låg vi i den tropiska natten och lyssnade på insekter, nattfåglar och underliga ljud i mörkret. Dalgrytan blev så uppvärmd under dagen, att nattkylan, som på denna höjd är avsevärd, aldrig hinner tränga ner. Frukten mognade också året om. Maj och oktober var de enda månader då man inte fick mogna apelsiner.

I soluppgången red vi med halvindianen Manuel som förare uppefter Manflas' här uppe mer eller mindre uttorkade forsfåra. Vi förde med oss en packmula, som bland andra grejor belastats med en omfångsrik växtpress. De första timmarna gick mödosamt steg för steg uppför de branta kammarna ty floden kastade sig om våren ner i grytan genom ett fyrtio meter högt fall. Småningom tog vi oss upp på en öde högslätt och följde i vägvinnande

galopp strömfåran utan att se annat liv än några taggiga buskar och en eller annan pigg "tenca", en fågel som i storlek och uppträdande påminde om en vanlig svensk nötskrika. Vid middagstiden nådde vi tretusen meter och rastade där floden flutit långsamt och lämnat kvar kristallklart fjällvatten i djupa gropar. Här fanns friskt, grönt gräs för riddjuren och täta busksnår med svåråtkomliga små "berghöns", som sällan tog till vingarna utan löpte undan som råttor. Manuel, vår förare, som under hela ritten varit mycket tystlåten, blev plötsligt ivrig och pekade livligt på färska spår efter "vikuñas", fjällamor, som tydligen varit nere för att dricka och inte kunde vara så långt borta. Vi beslöt oss för att ägna dem några timmar och red i deras spår för att försöka komma inom skotthåll. Vikuñan, som är ett begärligt jaktbyte för sin fina fäll, är mycket skyggare än guanacón och vi hade inte heller någon större framgång i våra försök att överraska dem. Vi fick nöja oss med skymten av fyra djur, som skrämde flydde undan över en fjällkam. Manuel förklarade med många gester att det fordras mycken tid, mycken möda och mycket tålamod att lyckas med jakt på vikuñas liksom att fånga de andra intressanta däggdjuren här uppe i Anderna, "viscachan" och dess släkting, "chinchillan", som har ett av världens överdådigaste pälsverk. Viscachan är en stor, kraftig gnagare av en bävers storlek medan chinchillan är en harmus av omkring tre decimeters längd. Den är i det närmaste utrotad, men ännu lär den finnas kvar på några få platser i dessa vidsträckta, svårtillgängliga och i det närmaste obebodda fjällområden i norra Chile som gränsar till Argentina och Bolivia. Det finns två arter chinchillas, den stora kungschinchillan, känd framför allt från Perus Ander på över fyratusen meter och den mindre chilenska ullmusen eller kustchinchillan, som även går

ända ner till Stilla havskusten. Numera hållas båda arterna med växlande framgång på pälsdjursfarmer, och de skinn som förekommer i marknaden kommer troligen uteslutande från farmer. Hur ytterligt sällsynt chinchillan i själva verket är framgår bäst av att en av Perus skickligaste och erfarnaste fångstmän på sin sista jakttur, som omfattade sex månader, inte lyckades finna ett enda djur. Den pälstekniska indelningen är som ofta tämligen oklar och kan lätt leda till missförstånd. Man talar om äkta chinchilla, kungs- och indiansk chinchilla, boliviansk, chilensk, bastard- och kustchinchilla. Naturligtvis är alla äkta, såvida de inte är imiterade skinn. Det är inte otroligt att termen äkta helt enkelt är en felaktig översättning av det spanska "real", kunglig. Kungschinchillan från Peru har den vackraste pälsen, medan indian och bolivian äro termer för varianter av samma art från respektive norra Argentina och Bolivia. Bastardchinchilla är ett ytterst olyckligt och missvisande namn. Det är den chilenska eller kustchinchillan, som begåvats med denna minst sagt tvetydiga benämning. I mitten av förra århundradet kunde resande i Anderna se oändliga högslätter med mängder av betande chinchillas.

Framför några långa buskridåer i en för vinden skyddad dalgång slog vi läger för natten och tände ett bål av torra grenar och kvistar. Vid elden stekte vi en bit av den otroligt sega get, som förts med som proviant och rullade in oss i filter med Södra Korset lysande över våra huvuden. Natten blev, med tanke på att det var mer än trettio grader varmt i skuggan på dagen, förvånansvärt kall och olustig och på morgonen hade kaffepannans innehåll förvandlats till en brunfärgad isklump. Till frukost pinade vi i oss ännu en bit av geten och fortsatte därefter vidare uppåt.

På tretusenåttahundra meter red vi in i vidsträckta områden med flacka vidder omväxlande med höga grästuvor och lågvuxna,

taggiga buskar. Våldiga snöfält blev allt vanligare och den omgivande marken allt fuktigare. Fågellivet blev småningom livligare. Vi satt av och gick till fots, för även om hästen skritt, är det enligt min mening verkligt svårt att skjuta från sadeln i synnerhet på flygande fåglar. Utmed rännilarna från snöfälten lyfte högfjällsbeckasiner och Andernas "ripor", de sandfärgade snäpphönsen, vinglade visslande utefter sluttningarna. I en liten tjärn lyfte med buller och brak en flock "guayatas" (de vackra gässen på incaindianernas konstverk) och i samma tjärn sköt vi några ståtliga sothöns, väl tre gånger så stora som de vanliga svenska och med lysande purpuröda pannplåtar. Tyvärr fick vi inte se några av de andina flamingos, som finns på dessa höjder, fast vi såg både fjät och visten efter dem.

Dagen gick fort och vi blev tvungna att övernatta på betydligt lägre höjd än vad från början räknats med. Men det gjorde nu ingenting; huvudsaken var ju, att vi fick se något av denna storslagna andina natur. Rolf stekte de sista bitarna av geten medan Manuel, som för övrigt var en ovanligt klipsk och trevlig chilennare, berättade ruggiga saker om banditer och smugglare, hästtjuvar och annat löst folk, som skulle hålla till just här uppe. Anledningen till att han började berätta sådana vilda historier var att vi högre upp funnit några riskojor och bestämt oss för att flytta dit. Manuel ville först på inga villkor rida dit och först efter intensiva övertalningar lyckades vi få honom med. Något år tidigare hade banditer överraskat, mördat och plundrat ett sällskap just kring dessa kojor, så Manuels oro var tämligen lättförklarad.

Fast vi denna natt låg på avsevärt högre höjd, frös vi inte tillnärmelsevis så mycket som föregående natt och reflekterade knappast över kylan förrän på morgonkulan, då kaffepannan

återigen var full av is. Men så fort de första solstrålarna spreds ut över fjällsidorna blev det genast tropiskt varmt och skönt. De första morgontimmarna red Rolf och jag omkring på sluttningarna av Berracat men var aldrig högre än fyratusen meter och vände sedan hemåt mot Manflas. På vår uppmaning valde Manuel en betydligt vildare väg än den vi red upp. Medan de andra red mulor, som var fenomenalt skickliga i att ta sig fram i berg, hade jag själv ett sandgult sto på min lott. Nedfärden var på långa sträckor som om hästen gick nedför en trappa med ytterst höga trappsteg. Om jag tillägger att min sadel var av trä och mycket trång, var det inte mer än förklarligt att "Amarilla" och jag blev flera kilometer efter våra kamrater. Jag fick stå framåtböjd i sadeln, vilket var synnerligen plågsamt och onekligen utgjorde en mer än löjlig syn för mitt sällskap, som hyggligt nog väntade på mig ibland.

Två kondorer, antagligen nyfikna på det underliga ekipaget, sköt hastigt ner men hann höja sig, innan jag blev klar till skott. Dessa fåglar dyker, då deras intresse väckts, blixtnabbt upp för att lika fort höja sig och försvinna. Efter åtta timmars plågsam ritt, just som solen sänkte sig bortom bergstopparna i väster, dök Manflas upp där nere i dalen och riddjuren satte sig på hasorna och åkte kana ner i grytan så att sand och stenar sprutade omkring oss.

För att hinna med vårt program måste vi redan samma kväll tillbaka till Copiapo och hade en skakig och tröttsam färd i mörkret. Tidigt på morgonen efter femton timmar i forden var vi åter på hotellet och började genast ordna och preparera vad vi samlat under blyxtvisiten uppe i Anderna. Sönnen fick anstå; något kylskåp att placera fåglarna i fanns inte och vi måste omedelbart skinnlägga dem.

Väster ut från Copiapo, vid kusten, ligger den lilla staden Caldera. Vårt beslut att resa dit på några dagar dikterades av två skäl. Dels ville vi se hur öknen mötte havet, dels led vi brist på reda pengar eftersom det i Copiapo visat sig omöjligt att växla vanliga resecheckar i dollar. Märkvärdigt nog visade det sig ofta omöjligt att växla på landsbygden både i Chile och i Argentina. I Copiapo försökte vi först i banken, där direktören lovade att skriva till Santiago och fråga, ett bestyr som i bästa fall kunde ge resultat om en vecka. Därefter frågade vi en del brittiska firmor och privata affärsmän men överallt var det lika omöjligt. I växlat mynt hade vi bara ethundrafemtio pesos eller cirka tjugu kronor, och så reste vi en morgon ner till Caldera, som i egenskap av sjöstad borde ha möjligheter att åtminstone hysa en person, som visste vad en resecheck var för någonting. Vårt stackars tåg pustade långsamt fram över den heta, mer eller mindre öde öknen och stannade då och då vid någon anhalt, som i de flesta fall bestod av ett ruckligt plåtskjul. Vanligtvis bodde där också en banvakt, en obeskrivlig figur med en häst eller hund som sällskap. Ibland kunde man också få se en hel liten familj med magra höns och beniga grisar.

Hotell Americano var det flottaste som fanns i Caldera och där tog vi in. Vi fick det bästa rummet i hela etablissemanget. Låsanordningarna i rummet utgjordes av ett grovt, rostigt järnrör som lutades mot dörren för att hindra den att öppna sig inåt. Förmodligen användes röret även till att slå inträngande objudna personer i huvudet. Åtminstone påpekade en av gästerna att det mycket väl kunde användas till det ändamålet. Samhället, som endast bestod av några hundra trä- och plåtruckel, hade väl tusentalet invånare. Vi lyckades aldrig utröna vad Caldera hade för funktion och vad staden levde av, eftersom all sjöfart

låg nere. Stadens stolthet var emellertid att Sydamerikas första järnväg byggdes från Caldera till Copiapo i samband med stora gruvfyndigheter och att den fortfarande var i gång.

Det primitiva hotellet och Calderas utseende var saker, som vi kunde sätta oss över. Värre var att det inte heller här lyckades oss att växla, och vi förbannade vår dumhet, som drivit oss att tro något sådant.

Som våra 150 pesos endast tillät oss att stanna ett dygn, gjorde vi en lång exkursion längs havsstranden söder ut. Landskapet var fruktansvärt torrt och sterilt men det var intressant att se hur öknen mötte havet. Utmed stranden var det tämligen livligt med havssulor, pelikaner, hägrar och gamar och fullt med nordamerikanska vadare, som tillbringade norra halvklotets höst och vinter här nere. Redan när vi var där — den elfte juli — hade de kommit. Vid ebbtid samlade vi en del stora vackra sjöstjärnor och andra havsdjur, bland annat röda, blå och gröna koraller. Det var lustigt att se de små sugfiskarna som satt fast på klipborna ofta en meter ovanför ytan. Då man närmade sig, släppte de sig "handlöst" ner i vattnet, men det hände alltsomoftast, att de fastnade i någon skreva, där det gick lätt att fånga dem. Övermodigt sköt jag med kula på en stor gam, som kom seglande över oss. Den störtade men fick alldeles över marken luft under vingarna och seglade ut över havet, där den damp i vattnet. Nästan genast anfördes den av stora skrånande måsar, som följde den i en svärm då den drev till havs med strömmen.

Då vi steg av morgontåget på perrongen i Copiapo, hade vi bara fyra pesos, det vill säga femtio öre, kvar. Ännu en gång tågade vi upp till den chilenska banken, och ännu en gång lovade direktören att telegrafera till huvudkontoret i Santiago. Men vad

En sprängning vid världens största koppargruva, Chucicamata.

Man promenerar inte lugnt och värdigt i denna urskog.

skulle vi leva på under tiden? Vi gick runt i Copiapo ännu en gång och försökte växla på olika håll, men med samma dåliga resultat som förra gången. Missmodiga offrade vi i stället våra sista pesos på kallt öl för att i lugn och ro kunna diskutera saken. På samma gång passade vi på att få skorna borstade, vilket såg ut att behövas, och en trasig och smutsig figur började syssla med detta lofvärda arbete. Det var en pratsjuk skoputsare, och det dröjde inte länge förrän han hade vår situation klar för sig. Han kände till en urmakare, sade han med en listig blinkning, som brukade göra sådana där affärer. Med "sådana där affärer" menade han förmodligen att köpa upp tjuvgods, att ockra och annat i samma stil, men vad spelade det för roll för oss, huvudsaken var att vi fick växla så fort som möjligt. Urmakaren var en gammal turk och växlade gladeligen så mycket vi önskade och så var det bekymret ur världen.

Tyvärr måste vi snart lämna Copiapo och skynda på norr ut upp till Antofagasta och Iquique innan vi reste söder ut, när våren började. I sällskap med några gruvingenjörer av olika nationaliteter tog vi upprepade avsked av den glada staden, eftersom tåget naturligtvis var försenat inte bara några timmar utan mer än en dag. Kabareterna var många och trevliga och nöjeslivet hade tydligen högsäsong i juli. Mitt i staden låg en liten välskött park med blommande jätteträd och palmer. Många gånger stannade jag och kastade längtansfulla blickar efter de gröna och blå kolibris, som surrade från blomma till blomma. Det var naturligtvis inte bara beundran i blicken. Där fanns också en vild lust att döda de små fåglarna, preparera och undersöka dem för att i sinom tid låta dem forslas över haven. De fick emellertid fortsätta sitt lyckliga liv bland blommorna, mindre tack vare mitt blödiga hjärta än därför att det var strängeligen förbjudet

att skjuta inom stadens hank och stör. I denna park dansade man under stjärnorna, medan stora nattfjärilar fladdrade kring blommorna i stället för kolibrierna. Men nätterna var kyliga. Då och då såg man, hur någon frusen gentleman smög sig därifrån för att uppsöka den varma sängen. Småningom troppade man av mer och mer och slutligen fanns där endast flickor kvar, som förläget tittade på varandra. De skrattade åt de bortklemade karlarna, som inte kunde uthärda några friska nattfläktar, och så dansade de med varandra i stället.

Om det fanns ett eller annat tveksamt strå i öknen kring Copiapo, så var det kusligt livlöst, kallt och torrt norröver längs järnvägen till Antofagasta. De chilenska sovvagnarna var emellertid liksom maten på tågen utmärkta, så dygnet från Copiapo till Antofagasta kunde mer än väl uthärdas trots den kvävande hettan i vagnarna och den monotona, beklämmande utsikten från kupéfönstren.

Antofagasta är trots sina sterila omgivningar en vacker hamnstad och med sina femtiofyrtusen invånare Chiles fjärde stad efter Santiago, Valparaiso och Concepcion. Staden har sina främsta inkomstkällor i gruvdrift och skeppning av mineraler, framför allt salpeter och koppar. Antofagasta ligger ungefär på samma breddgrad som Rio de Janeiro, och där man ordnat med konstgjord bevattning växer det också med tropisk kraft. Åtskilliga vackra parker och palmer, blommande träd och prydliga rabatter kring vattensamlingar gör att värmen inne i själva staden inte känns så tryckande. Några, som inte borde trivas i Antofagasta är de pingviner, som hållas i en av parkerna. De trivs dock bättre än människorna och häckar ute i bukten. Pingviner är inte endast antarktiska fåglar utan häckar långt uppe i tropikerna. Till och med på Galapagosöarna på norra halvklotet finns det pingviner.

När mörkret faller på, hör man överallt musiken från otaliga små barer och kaféer och zambas, rumbas och chilenska quecas tona ut i rymden. Förtjusta gick vi för att se på gitarr- och harmonikaspelande infödingar och uppliva gamla minnen från Rio de Janeiro men fann de flesta barerna tomma, medan amerikanska högtalare och grammofoner försökte sätta sprätt på de mer än lovligt slöa individer, som satt där.

Det är sant, att nordamerikanerna har stora intressen i norra Chile och även om de ofta med all rätt häftigt kritiserats för sina metoder, så utträttar de i all fall en hel del positivt för landet. Det är föga troligt, att Chile självt skulle kunnat bearbeta dessa väldiga gruvfält utan utländsk hjälp och i varje fall skulle man inte ha kunnat göra så mycket för sina anställda. De är ju dömda att leva ett tröstlöst liv i en av världens värsta öknar, och man väntar sig att de bor i primitiva baracker med vattenransonering och konserverad mat, men problemet för arbetares och ingenjörers trivsel har amerikanerna löst på ett strålande sätt. Tre timmars bilfärd på en utmärkt väg i nordostlig riktning från Antofagasta ligger de stora salpeterfälten "Elena" och "Pedro Valdivia" och kring dessa ligger mitt inne i öknen "konstgjorda" städer med upp till femtontusen invånare eller flera, samtliga anställda i bolagets tjänst. Elena har åttatusen invånare och allting i staden är extremt modernt med klubbar, biografier, tennisbanor (även för arbetare; att tennis skulle vara ett spel som är förbehållet överklass, har man ingen förståelse för här ute), fotbollsplan och stora simbassänger. Några av Chiles bästa simmare kommer från dessa ökenstäder och har endast haft tillfälle att träna i bassängerna. Pedro Valdivia är ännu mer storartat med sextontusen invånare, inberäknat de anställdas hustrur och barn. Här finns stora parker med lek- och

promenadplatser, där musikkårer, rekryterade ur arbetarnas led, spelar på eftermiddagarna. Till ciceron fick vi av bolaget den lika excentriske och temperamentsfulle som trevlige norske chefsingenjören. Det är ju litet kuriöst, att chefsingenjören för ett salpeterverk i Chile är norrman; en representant för det land, som genom upptäckten av att salpeter kunde utvinnas ur luften mer än något annat bidrog till att Chiles produktion av salpeter gick ner katastrofalt och försatte landets affärer i ett bekymmersamt läge för ett antal år sedan. Han förde oss omkring överallt och höll små pigga föredrag gärna kombinerade med politik.

Antofagasta har livlig järnvägsförbindelse med Bolivia, som är i den föga avundsvärda situationen att sakna hamn. Det är inte omöjligt att Bolivia inom en inte alltför avlägsen framtid kommer att kräva en hamn i norra Chile, vilket man för övrigt unnar landet. Både Chile och Peru har tillräckligt med kust för att vara mer än nöjda. Halvvägs upp till bolivianska gränsen ligger utmed järnvägen i floden Loas dalgång Calama, och strax ovanför i bergen på tvåtusensexhundra meters höjd ligger världens största koppargruva, Chucicamata.

I buss for vi från salpeterfälten till Chucicamata eller Chuci, som amerikanerna kalla det, och fick sällskap med en trupp chilenska studenter och studentkor från Santiago, som var ute på studieresa. Det var en glad samling och som alla studenter sjöng och gapade de för full hals. Deras visor stod dock på ett avgjort anständigare plan än våra egna, som ju nästan alltid rör sig kring polerna spriten och kvinnan. De sjöng om solen, de sjöng om fåglar men mycket blygt och trevande om kärleken och inte alls om alkohol. Senare föreföll det mindre bero på blyghet eller oförmåga än att de fyra studentskorna påverkade

tonen, ty i praktiken visade man sig inte alls ha något emot ett glas.

Trots alla bekvämligheter måste det vara ett lidande att arbeta i Chuci. De bästa kopparfyndigheterna ligger på tretusen meters höjd och där uppe är det minst av allt angenämt att vara. Ständigt blåser en pinande vind, som är ytterst påfrestande. Därtill kommer den öde omgivningen. Vi gjorde en liten exkursion för att kontrollera den "intressanta bristen" på biologiska företeelser eller på botaniska och zoologiska föremål, som en svensk generalkonsul en gång utlät sig. Efter några timmars mödosam vandring uppför, utan att vi funnit ett dugg, skildes vi åt för att till varje pris söka erhålla något typiskt. Rolf kom verkligen hem med några gula strån, och själv lyckades jag fälla några likaledes gula "carmineros", ökensmåfåglar, vilkas magar vid närmare undersökning visade sig innehålla frön av den växt Rolf funnit. Det var det enda vi fann av växt- och djurliv kring Chucicamata.

Vi skrev den tjugufjärde juli 1940 i dagböckerna och började längta söder ut igen. Kap Horn och öarna söder om Magellanes' sund var vårt mål, men först skulle vi upp till Iquique och Arica i nordligaste Chile mot gränsen till Peru. Vi tog farväl av våra sjungande vänner, som vi lovade att senare söka upp i Santiago och reste ner till Calama. Nöjda med oss själva och Chile tog vi in på ett hotell, som visserligen redan från början föreföll litet väl ruggigt, men som kunde få duga för några dagar. Calama ligger vid floden Loa och får en hel del lantbruksprodukter från omgivningarna, som erhåller tillräckligt mycket vatten från floden för att möjliggöra uppodling av den torra marken. Vi tänkte använda några dagar till att studera trakten, innan vi for upp till Iquique. Det borde ge ett gott resultat åtminstone i jämförelse med salpeterfälten och Chucicamata.

Nästa morgon var det snöstorm och då vi vid ett kort uppehåll i ovädret förbluffade stirrade ut genom fönstret lyste Chucicamata vit och fin som ett svenskt fjäll. Snön lade sig på taken och smälte snabbt, ty så snart det upphörde att snöa bröt solen fram och gassade. På nätterna var det minusgrader och obeskrivligt kallt och vått eftersom hotellet lika litet som de övriga husen var byggt med tanke på snö eller regn, båda delarna lika sällsynta i dessa trakter. Vattnet rann rakt igenom tak och golv och allt blev genomblött. I matsalen stod vattnet en fot djupt, men inga bräder fanns utlagda att balansera på. Hotellet var i övrigt en ruskig upplevelse även för oss, fast vi vid det här laget var tämligen härdade i den vägen. Då man såg ägaren, en obehaglig typ av något mellaneuropeiskt ursprung, och servitören, en mestiz som såg ut att vara behäftad med världens alla sjukdomar, gick handen nästan automatiskt till fickan med pistolen. Jag tror, att det var vår rikhaltiga vapenarsenal, som skyddade oss för obehagliga överraskningar.

Snöstormen fortsatte under flera dagar och omöjliggjorde längre turer. Vi kunde inte fara till Antofagasta, då järnvägen blivit obrukbar. Enligt tidningarna hade ovädret varit lindrigt inne i landet men desto värre utefter kusten, där svåra översvämningar förorsakat stora skador. Järnvägen norr ut till Iquique och Arica var förstörd eller helt enkelt bortspolad på flera ställen och det skulle ta flera månader att återställa den i fullgott skick. Där gick vår resa norr ut all världens väg.

Vi följde floden Loa en mil öster ut, uppför alltså. Det snöade ännu, men solen tittade fram då och då. Utmed stränderna växte vidsträckta vassar med vatten- och vadarfåglar, och på fälten höll flockar av småfåglar till. Det var tydligen flyttfågelskaror och några skott inbragte ett halvt dussin. Några av dem kände

jag igen från Eldslandets skogar och fjäll. De kände sig väl som hemma nu i det här hundvädret. I Calama bodde människorna med sina skabbiga hundar i otroligt smutsiga ruckel och då man gick på de trånga gatorna, som verkligen såg ut att behöva litet vatten, gick man helst mitt i körbanan och med ena handen i fickan.

FEMTE KAPITLET

Det är en bitter sanning att pengar har en otrolig förmåga att försvinna kvickare än de flyter in, och detta beklagliga faktum ställde oss ibland inför en oviss framtid. Våra pesos rann bort som vårbäckar trots att vi levde så sparsamt som möjligt. Väl i Valparaiso efter expeditionen till norra Chile började vi strax förbereda en tur söder ut igen, till Eldslandet med månadslånga uppehåll i Valdivia och Aysén, fast det föreföll väl optimistiskt att finansiera färden. Medan vi hoppfullt väntade på eventuella bidrag från det fjärran Sverige, erbjöd trakten kring Valparaiso och Santiago ett tämligen gott verksamhetsfält. Kommunikationerna är mycket goda och man reser billigt. Man behöver alltså inte utrusta hästkaravaner utan sätter sig bara i en bekväm buss och stiger av vid något litet värdshus, varifrån man ogenerat, utan ingripande från markägare, kan ge sig ut på strövtåg.

En liten bit norr om Valparaiso ligger Viña del Mar, en villastad, där större delen av Valparaisos societet bor bland blommande parker och trädgårdar. På sommaren spelar Viña en mycket viktig roll i Chiles liv. Det är landets Monte Carlo och förnämsta badort. I augusti hade säsongen ännu inte börjat; casinot var stängt och badstränderna öde och man fick förgäves se sig om efter Chiles mångbesjungna, vackra flickor. Vi hade

alltså en del att gräma oss över och fortsatte vanligtvis till fiskeläget Con-Con för att vandra efter havsstranden, som alltid gav en hel del av naturvetenskapligt intresse. Ofta lyckades vi faktiskt skaffa litet omväxling i pensionatets trista kosthåll i form av duvor, kaliforniska vaktlar, beckasiner eller större vadare.

Om vi hade stort nöje och mycken nytta av doktor Castellanos i Buenos Aires, så hade vi samma utbyte av doktor Philippi i Santiago. Visserligen var han barnläkare till yrket, men som ättling till Chiles och en av hela Sydamerikas berömdaste vetenskapsmän hade han ett här nere lika sällsynt som tacksamt intresse för naturen. Hans liv var fåglar. Själv har jag varit och är väl fortfarande smått otillräknelig så fort det rör något befjädrat, och i doktor Philippi fann jag en likasinnad. Vi färdades miltals i bil för att se om en viss fågel eventuellt skulle befinna sig på en viss sandstrand, i en viss snårskog, sjö eller helt enkelt skulle visa sig vid sidan av vägen. Ofta for vi förgäves men det hände, att vi med darrande händer ömt kunde smeka något rart exemplar.

Santiagos och Valparaisos svenskar var inte många men desto trevligare. Deras mest iögonfallande förtjänster utgjordes emellertid onekligen av deras fruar och döttrar. De flesta var gifta med svenskor och om mammorna kanske inte nämnvärt skilde sig från pigga svenska damer i allmänhet så var döttrarna en högst angenäm kombination av svensk skönhet och chilensk charm och omedelbarhet. Landets egna flickor var nu, då det inte var säsong i Viña del Mar, utspridda överallt och höll sig hyggligt inomhus. Ibland hjälpte oss en svensk globetrotter och en dansk ingenjör, som bodde på samma pensionat som vi, att spåra upp några. Nöjeslivet var eljest inte särskilt lysande varken i Santiago eller Valparaiso och verkade tämligen ålderdomligt. Således

brister det i komfort och även om dessa stora städer knappast kunna bjuda på sådana interiörer som t. ex. Copiapo, där toaletten på en kabaret var gemensam för herrar och damer, vilka bänkade i rader fortsatte de mest otvungna bordssamtal, så blir man ganska snart nöjd åtminstone vad miljön beträffar.

Vitsiga chilensare brukar ibland för att demonstrera sin kunskaper i utländska språk uttala Valdivia som Faldivia, alltså med tyska "v", en anspelning på att provinsen är mer eller mindre tyskpåverkad. Personer med endast obetydliga kunskaper i tyska, sätter ibland Valdivia i samband med det tyska "Wald" dels på grund av likheten i skrift, dels emedan provinsen Valdivia i södra Chile är beväxt med väldiga urskogar. Dessa uppfattningar om namnets uppkomst är dock både felaktiga och långsökta. Huvudstaden och provinsen är båda uppkallade efter Pedro de Valdivia, spansk conquistador och en man som för sekler sedan drog fram genom Chiles då ännu jungfruliga områden. I dag är provinsen känd för sitt välskötta jordbruk, sina värdefulla skogar och sin tyska befolkning, som emellertid inte inskränker sig till att bruka jorden utan i lika hög grad energiskt och framgångsrikt konspirerar mot Tredje rikets fiender. Eftersom vi tillhörde en neutral nation, steg vi glada och frimodiga av tåget i Valdivia efter ett dygns resa från Santiago genom Chiles fetaste och bördigaste områden.

Valdivia är en av världens regnigaste platser med en årsnederbörd på cirka 3,000 mm och en valdivianare skulle förmodligen anse hösten i exempelvis Bergen som en period av intensiv torka. Trots det myckna regnet är nog Valdivia ett av de lämpligaste länderna i Sydamerika för nordeuropéer att slå sig ner i. Det kuperade slättlandet mellan Andernas västligaste bergskedjor och Stilla havskusten är till största delen uppodlat av idoga bajerska

och württembergiska bönder och vidsträckta fält av vete, havre, råg och rotfrukter ligger omgivna och genomdragna av svårgenomträngliga urskogsremсор, utlöpare från de i stort sett orörda, valdivianska regnskogarna på Andernas västsluttningar. Vi var visserligen utrustade med för små medel för att kunna starta någon längre expedition, men vi skulle försöka att komma så långt in som möjligt i dessa mångtusenåriga skogar.

Vi tog in på Hotell Schuster och upptäckte omedelbart en adress dit vi hade rekommendationsbrev från museet i Santiago. Vi hälsades välkomna på klingande tyska och inom en halvtimme hade vår nyförvärvade vän ordnat så att vi kunde röra oss fritt i stadens omgivning.

Klockan tre på söndagen då nattens regnskuror avlöstes av det friska morgonregnet, kom Don Ernesto och Don Roberto och hämtade oss till rapphönsjakt. Visserligen var rapphönsen¹ fridlysta, men Don Ernesto hade inhämtat polischefens tillstånd och allt var i sin ordning. Vi stuvades in i en gammal skröplig bil samman med två fågelhundar, ett ankare vin och en del matkorgar och ryggsäckar. Tydligt hade våra vänner en högst förståndig synpunkt på jakt och friluftsliv, så vi såg med lika spänd förväntan fram mot lunchen som mot själva jakten. Vi körde mot en tio mil avlägsen estancia, men bilen tog sig endast långsamt fram, eftersom vägarna var uppblöta och genompiskade av de ständiga regnen och knappast lämpliga för biltrafik. Vi färdades genom stora sammanhängande skogar, där en gång hjorten i Chiles vapen, "el huemul" allmänt strövade omkring. Numera är den så gott som utrotad och finns bara på några avlägsna platser. Efter fyra skakiga timmar var vi framme vid markerna och började som goda jägare med en stadig frukost.

¹ Nothoprocta perdicaria sanborni.

Det var oanade läckerheter, som fanns i matkorgen. Vi hade i varje fall inte väntat att som första frukost bli serverade ostron, musslor, sjöborrar och kall anka med rostade majscolvar, nedsköljt med gott rödvin.

Mätta och dasta gav vi oss så ut på fälten och delade upp oss i två lag, vart och ett med bärare och uppluckare. Don Roberto och jag följde en bambukantad bäck ut på de vårglöna, lätt kuperade havrefälten, där hönsen helst höll till. Själva förutsättningen för att raphönsskytte skall kunna räknas till angenäm sport är att hunden är utmärkt eller åtminstone någorlunda god. Utan en god hund blir hela jakten en vansklig historia, som lätt urartar och blir löjlig med en svettig, andfådd, visslande jägare, som försöker få sin hund att ta reson. Don Roberto och jag började i den stilen och hade ett ofantligt besvär med "Rufo", som visserligen intresserat och nitiskt tog reda på fåglarna, men som därefter förstörde det hela genom att för tidigt köra upp dem på vingarna, så att vi inte hann fram och komma till skott. Däremot smällde det friskt från det håll, dit Rolf med sällskap försvann. Våra bärare, som inte var tyngda av annat än några ölflaskor, började bli oroliga, att de skulle behöva skämmas för oss. De satte därför i gång med att agera hundar själva med stoj och spring, men åstadkom endast att stackars "Rufo" blev alldeles konfys. Till råga på allt bommade vi snöpligt vid de få tillfällen som stod till buds och efter tre timmars jakt hade Don Roberto och jag endast skjutit en "torcaza" en stor vacker vild-duva, som är allmän i dessa trakter. Något måste göras om vi inte skulle bli utskrattade. Med utsökt list band vi ihop våra böss- och svångremmar, ryggsäckssnören och annat som fanns till hands och fick ett slags lina, som verkligen lyckades hålla hunden i schack. Nu gick det bättre och den ena raphönan

efter den andra stoppades i påsarna och vid lunchtiden såg våra bärare både tyngda och belättna ut. Men himlen mörknade, svarta moln drog ihop sig och inom några minuter hade vi över oss ett av de typiska Stilla-havsovädren med häftiga skyfall, som snabbt förvandlade fälten till sjöar och vägarna till strömmande vattendrag. Jakten avbröts och vi skyndade in till Valdivia medan vägarna ännu var någorlunda farbara.

Den stora sjön Riñihue öster om Valdivia är liksom de övriga stora sjöarna i provinsen känd för sina vackra omgivningar, sitt goda sommarklimat och sitt ypperliga laxfiske. För Santiago och Valparaiso är dessa trakter från Riñihue söder ut till Osorno och Puerto Montt, vad Dalarna, Åre och Storlien är för Stockholm och Göteborg. Riñihue är dock ännu jämförelsevis ostörd för turisttrafiken, fast den ligger efter en gammal färdväg till Argentina.

Vi bytte tåg i Los Lagos och ångade sedan i väg öster ut med ett lilleputtåg, vars lok var försett med en två meter hög skorsten. Våra medpassagerare utgjorde en förunderlig och pittoresk blandning. Mörkhyade och smutsiga indianer och halvblod satt fryntligt och kamratligt inklämda mellan bastanta, äppeltyska moror och flickor med råglönda flätar och ljusblå eller vita stärkta klänningar. Alla hade varit inne i Valdivia och handlat och steg av vid olika stationer efter banan. Arbetet i denna trakt är så fördelat att de stora gårdarna och sågverken till största delen ägs av tyska immigranter eller deras ättlingar, medan själva arbetarna är "rotos", chilinare av spansk härkomst och med en god portion araucanblod i ådrorna. Frågan är för övrigt om det inte är övervägande indianblod.

Småningom kom vi in i en tusenårig urskog, som man tyvärr avverkade på många håll utan att sörja för återväxten. För skogsbruket är Riñihue, jänvägens ändstation, centrum. Riñihue ligger

naturligtvis vid sjön Riñihue — här nere är det mycket vanligt, att städer och orter har samma namn som provinser, sjöar och vattendrag, vilket gör att man många gånger råkar ut för löjliga misstag — och har ett sågverk och en arbetarbefolkning på några hundra personer. Trakten kring Riñihue är delvis uppodlad där man röjt skogen men annars är sjön omgiven av högstammig, ytterst svårgenomtränglig regnskog.

Riñihue är, som de flesta andra samhällen i södra Chile, fullt med hundar, som nu till en del börjar betraktas med förklarlig ovilja av befolkningen. Utom att de uppträder i alltför stort antal — herrelösa hundar finns det lika gott om som hushundar — för de också ett veritabelt hundliv om nätterna. Men det värsta är att rabies härjar både i provinsen Valdivia och i den närliggande Llanique. Chile lär ligga som god åtta bland världens rabiessmittade länder. För närvarande är det endast några svårkontrollerade asiatiska länder som ligger före och det är just inte smickrande för Chile.

Redan de första timmarna lade vi märke till att något särskilt var i görningen. Mycket folk var i rörelse och kom i långa rader ridande efter vägar och stigar. Ofta färdades hela familjen på en häst med mannen i sadeln, hustrun bakpå länden och barnen på sadelknappen. Ungdomarna kom ensamma, pojkar och flickor för sig. Tysta och lugna slog de sig ner i byn ty inte förrän följande dag började "diezocho", den adertonde september, Chiles nationaldag. Det är en ganska fantastisk festlighet, som ute i dessa avlägsna bygder endast firas på ett sätt, nämligen med en omåttlig konsumtion av rött vin och pisco, chilenskt brännvin, och med ett omåttligt dansande av "queca", den trevliga om också något rustikt översvallande chilenska nationaldansen. Givetvis blir stämningen under sådana förhållanden hög och hjärtlig

i all synnerhet, som de ofta mycket pikanta halvblodsfllickorna med liv och lust deltar i firandet. Tyvärr avslutas festen inte så sällan med knivhugg, men oftast somnar den församlade menigheten i morgongryningen och sover de drucknas sälla sömn till eftermiddagen då de börjar på ny kula. Så blev det också den här gången, men då vi i två nätter druckit rött vin och pisco och stampat queca i det oändliga, måste vi med våra känsliga magar och otränade ben tyvärr avbryta festligheterna, som skulle vara i fyra dagar. Med en liten timmerfraktare for vi över till östra stranden medan musiken, sången och larmet från Riñihue tonade bort i fjärran. I Enco, ett litet skogshuggarboställe i ödemarksskogen sattes vi av med bagage och proviant för tre veckor.

Enco är en halvö mellan Riñihuesjön och floden från den vackra sjön Pangipulli, och näset till fastlandet utgöres av ett mycket besvärligt och brant bergparti. Här bodde skogshuggaren med sin familj och levde förnöjsamt på mjöl, ris och potatis. Några kreatur höll han inte, bara två oxar, som dagen i ända släpade timmer ned till stranden. Ett stenkast från skogshuggarens hem, ett relativt välbyggt virkeshus med jordgolv, stod ett litet brädiskjul, som engelska sportfiskare brukade använda. Det var som gjort för oss och där flyttade vi in våra pinaler. Det var ännu för tidigt på våren för att det skulle vara någon värme om nätterna, och vi hade stor nytta av våra tältängar och sovsäckar.

En promenad runt Enco tog ungefär två timmar om man följde oxarnas timmerstig. Gick man av stigen för att ta en genväg fram genom lianer, täta bambusnår och över kullfallna jätteträd och rotvärtor, kunde promenaden ta två dagar. Förirrade man sig från halvön var det ingenting som hindrade att man trampade omkring i två veckor eller två månader utan att hitta ut ur den gröna djungeln om man nu inte stupade första dagen.

Detta om kosan ställdes söder ut. Åt de andra väderstrecken måste man, om det nu kan vara någon tröst för ängsliga mödrar, som hade sina söner ute på sommarlov i dessa trakter, förr eller senare stöta på någon av de stora sjöarna. Men en person utan gott lokalsinne och skogsvana bör undvika att slinka för långt in i urskogen.

Man gick inte gärna i denna skog. Man kröp, kravlade och klättrade genom, under och över bambusnår och gigantiska ormbunkar, man hävde sig i nedhängande grenar och svängde sig över mossbevuxna, kullfallna urskogsjättar, man trasslade sig, slingrade sig och bände sig genom sega, motspänstiga lianer och slingerväxter, man hoppade och skuttade över förrädiska dyhål och källor, men man gick inte och promenerade lugnt och värdigt som i bekväm svensk skog.

Till en början valde vi vägen runt halvön. En botanist eller en entomolog behöver inte gå långt från allfarvägen innan han får full sysselsättning; en specialist på för vanliga dödliga så obehagliga djur som grodor och ödlor behöver inte heller anstränga sig över hövan för att plocka påsar och burkar fulla med lövgrodor i bjärta, vackra färger eller feta paddor och ödlor. En fågelfångare får det strax litet besvärligare. Fåglar komma mera sällan flygande i munnen. Fångaren måste i stället söka upp dem där de håller till, överraska dem om de är skygga, lura och locka fram dem om de är gömda under rotvalv och dylikt och det mest tidsödande av allt: vänta ut dem tills de behagar komma. Dessutom måste man skilja den ena fågeln från den andra och inte bemöda sig om att fånga en art som likaväl kan skaffas hemma. Framstående upptäcktsresande med stinna plånböcker brukar förtälja hur deras infödda samlar och infångar djur med den största lätthet. Fångsten överlämnas sedan till

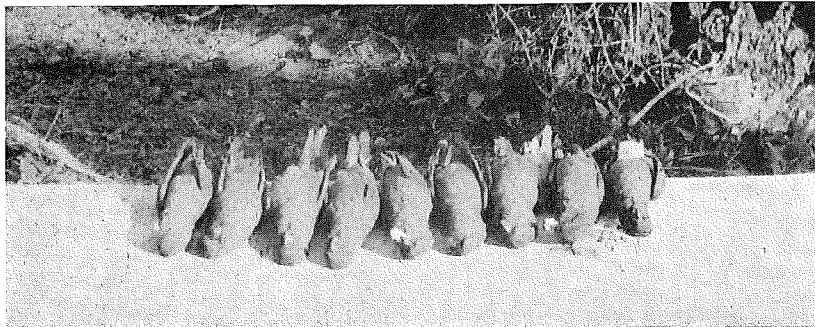
Söta chilenska studentskor på studieresa.

"La queca."

Där hade några engelsmän en fiskekoja.

Nio papegojer i 52 skott.

män, som preparerar den med omsorg. Personligen gör upptäcktsresanden i stort sett ingenting annat än dirigerar sitt folk, utstakar nya vägar, skjuter något vilt, farligt djur och för en relativt lugn och angenäm tillvaro. Det vill säga om han har tillräckligt med kapital. Har han inte det får han sköta allting själv och planera, skjuta, preparera, samla, pressa, fotografera, skriva, packa, transportera och så vidare. Så arbetade vi i Enco. I gryningen försvann vi åt olika håll och kom tillbaka sent på kvällen för att preparera, ofta till långt fram på natten.

Papegojer har i århundraden av olika folk hållits som sällskapsdjur, men personligen har jag knappast hyst något större intresse för dem, förrän nu då Riksmuseets vertebratavdelning önskade en serie skinn av den gröna rödstjärtade papegoja, som är en ganska vanlig prydnad för Valdivias skogar. Som det för en gångs skull var en vacker, solig dag, var vi båda milt stämda, och jag lovade Rolf att ge papegojorna en chans, det vill säga fälla dem sportsmässigt i flykten. De är inte särdeles skygga och det stöter knappast på några större svårigheter att skjuta dem när de sitter eller klänger i trädkronorna. Efter en timmes vandring i typisk papegojterräng med höga, blommande sydbokar hördes tjatter och skrik och jag satte mig under ett väldigt träd för att ta ned dem en för en då de kom flygande. Snart kom det ena sällskapet efter det andra i pilande, vinglande kastflykt mellan trädstammarna, och det visade sig strax att det varit väl övermodigt att ha lovat ge dem en chans. Som gammal jaktskytt var det rent märkligt att jag inte prickade ner mer än en i de första tolv skotten och då den andra föll, fanns det bara en patron kvar av de medförda tjugufem. En flock satte sig i kronan ovanför mitt huvud och jag kunde nog ha fått flera i ett skott, men i stället sköt jag bom på en ensam, som flög förbi. Det var

bara att traska tillbaka efter mera patroner och då kvällen kom, låg framför mig nio papegojor fällda i femtiotvå skott. En jägare skulle förstå och avundas mig ty att skjuta beckasiner, änder på sträck eller lerduvor är en barnlek mot papegojskytte i Valdivias urskogar.

Sjömän är kända för att vara mer vidskepliga än annat folk och jägare tror ju också mera på skrock än vad de vill erkänna. I listan "önskade fåglar" stod bland andra "el Con-Con", den vackra ugglan. I tre veckor letade jag förgäves efter henne i ihåliga träd och andra gömslen och lika förgäves lyssnade jag om nätterna. Tillfrågade infödingar pekade mot skogen och sade mystiskt: "Där bor el Con-Con och endast vid månskite hör man honom ropa." Jag fortsatte att lyssna på nätterna, men ingenting hördes och jag började tvivla på att fågeln fanns i trakten. En av de sista dagarna på Enco letade jag metodiskt igenom hela halvön och fann visserligen en del andra roliga fynd men någon uggla såg jag inte skymten av, och framemot natten gav jag missmodigt upp. Ett ljus brann i fiskekojan, där den evigt idoge Rolf oförtrutet pressade växter. — Titta, sade han och pekade på min låda, som tjänstgjorde som arbetsbord. Där låg el Con-Con och stirrade på mig och i förskräckelsen höll jag på att korsa mig till Rolfs stora förnöjelse. En av skogshuggarens småpojkar hade funnit ugglan i ett bambusnår och slagit ihjäl henne med en käpp. Förklaringen är givetvis, att Valdivias urskogsrå tyckt synd om mig, och de enda makter jag åkallade under mitt fåfänga sökande var helt naturligt mörkrets.

En dag bröt solen fram genom regndiset och i öster reste sig Choshuenco, vulkanen. Det är en fascinerande syn och vi packade det nödvändigaste i ryggsäckar, stängde kojan och tog oss över älven, som skiljer Enco från fastlandet. Vi fann en ridstig och

följde den åt öster tills vi på kvällen kom fram till en stor öppen plats. Där bodde en man, som lovat låna oss hästar om vi behövde riddjur för en längre färd. I en retoriskt glänsande exposé hade han givit oss en vision av sin stora estancia, sina tjänare, sina hästar, sina hundar och sina älskarinnor, men vi fann bara ett litet uselt hus som var allt annat än storslaget, endast bebott av två gamla kvinnor. Några hästar fanns inte, och ännu mindre några tjänare eller någon mat och husrum för natten. Tyvärr var den stolte Don Carlos med sina knävelborrar och chilenska silversporrar inte hemma, annars hade hans pampigt höjda näsa blivit omvriden ett par varv. Där stod vi med våra tunga packningar. Det var inget annat att göra än att lämpa dem på egna ryggar och traska vidare mot vulkanen Choshuenco.

Vid foten av vulkanen ligger vid sjön Pangipulli en stor välskött estancia ägd av en lika välvillig som okunnig bajrare. Han var faktiskt i det närmaste analfabet men ändå en rik och inflytelserik man. Här tog vi in för att så fort som möjligt kunna bestiga Choshuenco. Visserligen avrådde man oss på det bestämdaste, ty det låg ännu alltför mycket snö kvar uppe på sluttningarna, många meter djupa drivor, som varken bar eller brast. Men eftersom vi inte hade tid att vänta tills snön smält undan, vilket kunde ta veckor, vågade vi försöket en dag och arbetade oss uppför i åtta timmar för att definitivt stoppas av snön redan på ettusentvåhundra meter, just där det för oss intressanta området började. Det var ingenting att göra åt saken, vi måste ge oss. Det gick snabbt utför sluttningarna och redan samma natt skyndade vi tillbaka till Enco för att bege oss ut på nya resor med några dagars uppehåll i Riñihue.

Den kinesiska encyklopedin omtalar hönan som husdjur först omkring år femtonhundra före Kristi födelse och egyptologer har

funnit tecken, som tyder på att hon var känd i Egypten vid samma tid. Antagligen har hon varit domestiserad avsevärt tidigare på Ceylon, i Indien och Burma, på Malacka och Sundaöarna, där än i dag hennes vilda stamfäder kacklar i urskogarna. Till vilken eller vilka av dessa hon leder sitt ursprung må diskuteras på annat håll, men tydligt är att hönan i årtusenden varit högt uppskattad, mindre för sitt utseende och uppträdande, som alltid kommit mycket löje åstad, än för sitt överdådiga kött. Varje land och folk har sin eller sina metoder att anrätta henne och gör samtidigt anspråk på att göra det på smakligaste sätt. Chile utgör inget undantag, och där tillagar man sina höns på ett speciellt vis, som ibland kan förefalla en blödig nordbo en smula barbariskt.

En tidig morgon, då fåglarna kvittrade sina första strofer, drog några gentlemän, däribland en svensk, efter en även efter chilenska förhållanden livlig natt, genom det ännu djupt sovande Riñihues bygata. Som alltid vid sådana tillfällen skulle det inte vara så ovälkommet med tilltugg till de flaskor vin, som ännu guppade i kavaj- och byxfickor. Som på en given signal omringades en mindre estancia, och trots hundarnas livliga protester antrade den yngste i sällskapet pallisaden och snappade åt sig en fet höna, innan "el patron" hann ut. I triumf bars den kacklande hönan genom gatan fram till en kåk, där en stackars indian och hans hustru bryskt kördes upp ur fällarna för att ordna med tillredandet av fångsten. En jättelik gryta med vatten sattes på elden och medan man började tömma buteljerna kokade vattnet så småningom upp. Ingen gjorde emellertid min av att avliva hönan, som tydligen med jämnmod fann sig i sitt öde. Men svenskens djurvänliga jag blev helt förskräckt då den i sällskapet, som utsett sig själv till kock, tydligen beredde sig på att stoppa

ner hönan levande i det sjudande vattnet. Men det var inte meningen; det hörde till riten att en höna skulle slaktas ovanför grytan. Behändigt skar han halsen av henne, lät blodet välla ner i vattnet och stoppade därefter ner hela fågeln med fjädrar och allt. Endast några minuter fick emellertid fjäderskruden och fötterna, som var som hönsfötter pläga vara, koka av. Hönan lyftes ur, plockades raskt och styckades i bitar och slängdes tillbaka i grytan i sällskap med några rotfrukter, litet ris och olja. Det blev en äkta chilensk "cazuela de ave" och även om själva soppan väckte mindre smakliga idéassociationer, så smakade själva hönan delikat. Sedan fick jag veta att en del ingredienser fattades, och som man undvikit för gringons skull. Jag fick aldrig veta vad det var, och det var kanske lika bra.

Vi färdades snabbt i fyra dagar med häst, med båt och med tåg. På fjärde dagens afton stod vi på kajen i Puerto Montt, den sydligaste staden på chilenska fastlandet. Söder ut ligger ön Chiloë och längre ner, halvvägs till Magellanes, breder territoriet Aysén ut sig och längst ner i södern i spetsen av den sydamerikanska kontinenten skjuter Kap Horn ut sina kala klippor i havet. Vi skulle försöka hinna se samtliga dessa platser och gärna litet till.

"Chacao" hette en liten danskbyggd ångare, som gick i trafik på Ancud, huvudorten på norra Chiloë. Det märktes så väl att det var danskar, som byggt denna stora, gemytliga matsal och alla dessa skrymslen och vrår, där under en sommartur efter danska kusten förälskade par kunde hålla sig undan. Det nuvarande köket stod inte mycket efter ett normalt danskt och vi tillbragte en stor del av färden nere i matsalen.

I allmänhet stöter man här nere sällan ihop med skandinaver, vilket inte hindrar att man bör låta bli att kritisera sina med-

resenärer på svenska allt för mycket. Vid andra sidan av bordet satt en samling herrar, som med det besynnerligaste bordsskick och under de skabrösaste historier tömde den ena flaskan vin efter den andra. Kajutan genljöd av våldsamma skrattsalvor. Av någon anledning var vi inte på humör utan skrattade åt dem med några elaka och spydiga anmärkningar. Efter ännu en del mindre valda ord och fraser tilltalades vi av en herre, som på svenska älskvärt sade, att han hörde att vi var svenskar. Situationen var genant, men han låtsades dess bättre inte som han hört något. Det var en stockholmare, som inte varit hemma sedan han lämnade Sverige för tjugutre år sedan.

Ancud hade inte mycket att skryta med om man undantar en vacker kyrka. Staden är gammal och blodiga strider utkämpades här en gång mellan chilenska frihetskämpar och spanska trupper. Ännu ligger de gamla fort kvar, som med sina kanoner skyddade inloppet till staden. Närmaste trakten är uppodlad och vidsträckt potatisfält breder ut sig mellan små skogsdungar.

Så långt tillbaka man kunnat följa människornas kulinariska intressen, har man kunnat konstatera, att de alltid haft ett utpräglat sinne för läckerheter från havet. Det är möjligt, att Ancud i en chilensk geografibok sitter inne med en hel rad fördelar, men det enda vi verkligen kunde konstatera på platsen, var överflödet av ostron. Förtjänsten av att denna trakt är Chiles förnämsta ostronleverantör är naturligtvis inte Ancuds, men som staden råkar vara belägen där, har det blivit så att gamla gourmeter uppe i Santiago får tårar i ögonen bara de hör namnet. Längre än en vecka bör man emellertid knappast bo på Hotell Plaza, om man inte är utrustad med en alldeles ovanligt kraftig mage. När man bjuds på små ostron till frukost, halvstora till lunch och stora till middag, alltid i rikliga mängder, är det inte

utan att man vid veckans slut har en hel ostronbank i magen. Vitt vin är också på något sätt mera ansträngande att konsumera än rött.

Mitt emot Ancud, snett över bukten ligger halvön Laqui. Det är ingenting särskilt med den halvön, annat än att vi bestämde oss för att fara över och stanna där några dagar. Vi puttrade över i en aktersnurra och genomströvade området. Själv följde jag kusten runt den nordvästligaste udden "Punta Corona". Man skulle nästan kunna tro sig försatt till någon nordlig kust av Stilla Havet; kanadensiska flyttfågelskaror hade redan anlant och stränderna var fulla med spovar, brockfåglar och snäppor. Med dyningen kom en roddbåt sakta gungande in mot klippstranden. I fören låg en man med ansiktet över relingen. Han stirrade oavvänt ner i det klara vattnet och jag blev inte klok på vad han hade för sig, förrän han blixtnabbt harpunerade en nära meterlång bläckfisk. De stora blötdjuren ligger gärna uppe i ytan och man kan med fördel försiktigt driva ner och sätta spjutet i dem.

På återresan till Puerto Montt mötte vi två stora japanska lastångare på utgående. Även Chile har skäl att frukta japanerna och passagerare och besättning stirrade under tystnad på den uppgående solens flagga. Japan för livlig handel på Chile och det var för övrigt med dessa lastångare som de i Argentina internerade tyska matroserna från "Graf Spree" flydde. Det var mer än egendomligt, att de inte bara lyckades ta sig ur interneringen, de kom också, utan att kunna tala ett ord spanska, över vid de få gränsstationerna uppe i Anderna. Nära etthundrafemtio officerare och manskap hade lyckats rymma. En del fastogs emellertid i Santiago och Valparaiso.

Aysén är namnet på ett stort territorium norr om territoriet Magellanes. Aysén är även namnet på huvudorten inom territoriet och ligger vid floden Ayséns utlopp i Stilla Havet. Floden rinner upp i argentinska Anderna och genomkorsar det chilenska fastlandet med sina strömmar, forsar och fall. För femtio år sedan drog den första expeditionen under svåra strapatser uppför den. En av deltagarna var den kände svensken Per Dusén, som i sin målande skildring från den ansträngande färden ger en god bild av hur den jungfruliga vildmarken, som då sträckte sig över hela landet, såg ut. I dag far man snabbt genom området, där skogen är skövlad och bränd miltals åt båda sidor från vägen och kommer blott en dagsresa från kusten ut på argentinska pampas.

Puerto Aysén är inte mera än några och tjugu år gammalt och har en mycket anspråkslös bebyggelse av trähus. Samhället lever på handeln med ull och kött från de stora fårestanciorna vid argentinska gränsen. En av de mest kända invånarna är en svenska, som bor i en trevlig villa med sina svensktalande döttrar. Om således det svenska namnet för närvarande har god klang i territoriet Aysén, så var det litet annorlunda då polis och militär jagade tre svenska äventyrare för cirka trettiofem år sedan. De tre, av vilka en var före detta officer, hade hört glunkas om att det skulle finnas hjordar av förvildad boskap i Ayséndalen. Som de inte hade något särskilt för sig just då och inte heller hade något emot att tillbringa en angenäm och inkomstbringande sommar söder ut, lämnade de Santiago, utrustade en expedition och drog med allehanda löst folk, enligt uppgift närmare tvåhundra man upp mot argentinska gränsen. Någon boskap fann de inte på chilenska sidan men väl inne i Argentina. Dessvärre visade det sig att den hade sina ägare. Detta bekymrade emeller-

En dag dök Choshuenco, vulkanen, fram ur regndiset.

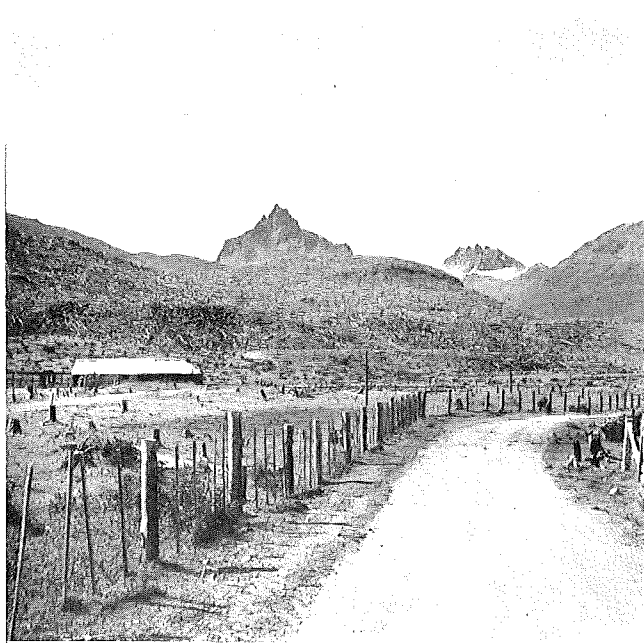
En albatross från Chiloë; en mycket liten art.

Ett stort ullbolag ägde marken.

Pumor skjuts med fördel i djup snö.

Numera färdas man snabbt med bil genom det skövlade landet.

Två fårgällare.

Panorama från Nirehuao.

tid inte svenskarna. De hade kommit hit ner för att samla ihop boskap och bli förmögna och det tänkte de göra, antingen den var förvildad eller inte. De stal den helt enkelt och de stackars estancieros var för få för att kunna hindra dem. Så småningom fick argentinska regeringen nys om saken och sände till en början polis för att häkta svenskarna, vilka emellertid endast fick sig ett gott skratt. Någon månad senare anlände gendarmeri förstärkt med kavalleri för att på allvar göra slut på röveriet. Den svenske f. d. militären hade tydligen inte alldeles förgäves gått på Karlberg, ty under "avvärjande strider" lyckades de dra sig undan till svårframkomliga trakter. Småningom blev de i alla fall omringade och då de led brist på ammunition infångades de och förpassades till fängelset i Ushuaia. Tack vare sin börd — två av dem var adelsmän — ansågs emellertid hela historien mera för ett lustigt skämt, föranlett av aristokratisk "spleen", än en allvarlig brottslig handling. De sköna juvelerna blev benådade och fick tillfälle att fortsätta sina äventyrliga eskapader i andra länder.

Det var nu tidig vår i Puerto Aysén, vilket betydde nästan ständigt regnväder.¹ De kringliggande bergen med sina skogar inbjöd till längre exkursioner, men vi for till en början längre upp efter floden till de soliga vidderna kring Coihaique, en större by, där det stora, mäktiga ullbolaget hade sin huvudestancia. I trakten lär de sista huemulerna, de chilenska hjortarna, ströva omkring. Fast de var fridlysta, sköt man dem när man kom åt för att ge köttet åt hundarna, ty man var alldeles för snål att ge hundarna fårkött. "Coihaique bajo" eller nedre Coihaique var emellertid långtifrån den äkta pampas som vi nu önskade komma till för att kunna utföra vissa arbeten. Vi "liftade" därför upp mot argentinska gränsen med ullbilar och hamnade småningom i

¹ Årsnederbörden är upptill 5,000 mm.

”Coihaique alto”, övre Coihaique, en annan av bolagets estancier, där en schweizare var förvaltare. Naturligtvis var han älskvärdheten själv och underlättade våra strövtåg över domänerna.

En eftermiddag ”liftade” vi vidare och följde med en stor lastbil, full med folk som tydligen skulle på något slags arbete. Bilen stannade mitt ute på pampas vid några raviner, där några stora tält var uppslagna. Kring sex väldiga lägereldar var flera hundra man samlade, brokigt klädda halvindianer och annat folk med hästar och massor av hundar. Vi närmade oss det minst sagt storslagna skådespelet med en viss förväntan, eftersom rader av ”asados”, fårkroppar, stektes vid eldarna. Två skottar ropade upp folket, som kommit långväga ifrån för att arbeta med fårmarkning och gällning av lamm. Vi kände inte någon av de närvarande men befann oss på en gång mitt i vimlet. ”Are you going to try it too?” frågade plötsligt en skrovlig stämma, avbruten av ett vrålande skratt från omgivningen. Trots att yttrandet fälldes på engelska förstod gauchos mer än väl ordens innebörd och skrattade med full hals vid tanken på att se oss gälla med minst sagt otränade tänder. Gumslammen gällas nämligen alltid ”för tand”.

Vi inbjöds att se märkningen men tyvärr var tiden för knapp. Vi föredrog att arbeta inom ett område, där Anderna försvann ut i den kuperade pampan. Det var ett trevligt slättland med enstaka bergknallar och skogsdungar längs bäckar och vattendrag. Här och där reste sig branta klippformationer, Andernas yttersta utlöpare, vilka gav landskapet ett hotfullt ansikte. Kondor, chilensk örns, vilda gäss och gula ibisar var allmänna. Tyvärr kom vi inte i kontakt med någon puma, eftersom de vid denna tid på året håller sig undan långt uppe i bergen. Om vintern kommer den ner och är lätt att skjuta i den djupa snön. Puman hetsas av hundar och hinner inte långt förrän den är upphunnen

och omringad av hundarna, som ställer djuret tills skytten hinner fram, alltså inte olik lodjursjakt, som den bedrevs och fortfarande på sina håll bedrivs i Nordeuropa.

I sex dagar bodde vi i ett litet skjul avsett för gauchos, samlade och studerade allt vi hann med, ty dagarna rann i väg och vi måste vara nere i Magellanes på försommaren, det vill säga i början av december. Fårstationen, där vi bodde och som hade det något svåruttalade namnet Ñirehuao, hade helt plötsligt blivit alldeles folktom, då alla arbetade ute på fälten. Vi försökte komma därifrån ner till Aysén, ty båten till Puerto Montt gick bara en gång i veckan och sedan skulle vi ju ta ”Viña del Mar” från Puerto Montt ner till Punta Arenas. Henne kunde vi inte missa för båtarna ner till Punta Arenas gick bara var fjortonde dag. Vi hade fem dagar på oss att hinna till Aysén, men det visade sig till en början omöjligt att få tag på både bil, hästar och bärare, eftersom Ñirehuao var folktomt och allt behövdes för fårmarkningen. Till sist skickade vi en ryttare, som vi lyckades överraska, då han låg och sov i en dunge, med ett brev ut på pampas för att försöka få tag i den skotske förvaltaren. Vi väntade nervöst i tre dagar och slutligen sände han en liten redskapsbil, som i nattens mörker körde oss ner till Coihaique bajo, där vi gick till kojs på en gårdsplan i våra sovsäckar. Två dagar fick vi nu gå där och vänta på lägenhet ner till Aysén. I sista stund kom en lastbil, så att vi i alla fall kom till nedre Coihaique. Vi hyrde en ny bil och startade mot Aysén för att till varje pris hinna till båten. Bilen gick givetvis sönder och efter en vemodig natt i ett regnväder, som även efter västpatagoniska förhållanden var förskräckligt, kom vi äntligen trötta och ilska in till Aysén och hann till båten, som lyckligtvis var ett dygn försenad. (Man kan bli nervös för mindre än att ha bråttom i Sydamerika.)

"Taitao" var tydligen en systerbåt till "Chacao" med alla dess danska fördelar. Men båttypen tycktes den här gången inte bara vara liten och trång utan "Taitao" hade alldeles för många passagerare, som inte kunde hålla sig på sina platser. Jag väckte ett visst uppseende genom att lägga beslag på Deyanira, en santiagoprofessors vackra myndling. Tyvärr hade vi inte så stort utbyte av affären, eftersom "Taitao" var så liten, att vi inte kunde hålla oss undan ens för någon timme. Deyanira var studentska och hade tänkt studera medicin vid universitetet i Santiago, vilket myndigheterna vägrade tillåta. Det ansågs barockt eller rentav oanständigt, att en ung flicka ville syssla med något sådant som medicin. Det var inga vackra saker hon sade om universitetet, men det skulle kunna karakteriseras som idel älskvärdheter mot det hon hade att säga om de chilenska biktfaderna. Nu tar man väl i allmänhet inte en temperamentsfull ung dam så alldeles på orden, men det förekommer tydligen inte så sällan, att biktfadern hyser livligare intresse för sina biktbarns välformade kroppar än för deras vita, oskyldiga själar. Resan gick alldeles för fort och bara en enda dag hade vi för oss själva i Puerto Montt innan Deyanira reste norr ut, medan Rolf och jag hade biljetter med "Viña del Mar" till Punta Arenas. Mina aktningvärda försök att enlevera och föra henne med till södern strandade mindre på hennes ovillighet än på hennes barske onkels fenomenala förmåga att dyka upp vid alla olämpliga tillfällen. Vi reste var och en åt sitt håll och sågs aldrig mer.

Om jag alltid haft svårt att känna någon entusiasm för sällskapsmänniskor så är jag ännu mindre svag för den kategori av släktet som brukar uppträda på stora passagerareångare. Våra medpassagerare var till större delen elegant klädda sydamerikanska medelsvenssöner, som nu gjorde en liten sommarkryssning

på några veckor efter chilenska kusten. De såg med förundran på de grova händer, vi lade upp på duken, på våra opressade kläder, våra oborstade skor och på vårt allt annat än salongsmässiga uppträdande. Större delen var turister från Valparaiso och Santiago och hade lika naiva föreställningar om Europa som europeer i allmänhet har om Sydamerika, och det vill ju inte säga litet. Det är kanske något överdrivet att kalla en fårscock för en intelligentare samling än en motsvarande kategori turister, men reflexionen låg nära till hands, då man hörde och såg "Viña del Mars'" passagerare. Samtalet rörde sig inte ens, som annars är regel på dylika båtar, om surfboard och andra däcksspel och hur många drinkar man tog i går. Man diskuterade nämligen politik, framför allt kriget i Europa och Chiles förhållande till Förenta Staterna. Vi blev slagna av häpnad över hur diskussionen i allmänhet fördes. Det påminde om Jack Londons bekanta scen i jägarkabyssen ombord på "Ghost", där man diskuterade om sälens nyfödda unge kunde simma eller inte. Jägarna resonerade på så sätt, att de först försökte överflygla varandra med positiva påståenden, utan andra argument än att vederbörande ansåg det vara så eller så, för att sedan då det naturligtvis inte lyckades, överösa motparten, hans förfäder och hela hans familj med de grövsta skällsord och tillmälen. Den som lyckades med detta, med andra ord att få skrattarna på sin sida, ansågs även ha rätt i sak. Det var för övrigt inte bara sydamerikanare som resonerade efter den mallen, även många av nordamerikanarna var lika omöjliga. Då det inte kunde undvikas att vi någon gång drogs in i diskussionerna, slutade de ofta med en isande tystnad. Vi hade en känsla av att vi inte var fullt så populära, som vi själva antagit.

SJÄTTE KAPITLET

Vår andra vistelse i Punta Arenas, som vi sett fram emot med så stora förväntningar, beredde oss redan de första dagarna en svår besvikelse. Av någon anledning hade vi fått för oss att vi uppe på Ministerio de Fomento i Santiago erhållit tillåtelse att medfölja "escampavias", små kustbåtar tillhöriga chilenska marinen, ut till olika öar och ögrupper, som de skulle besöka. Höga vederbörande i Punta Arenas, som vi genast sökte upp, var också mycket älskvärd och lovade omedelbart underrätta oss vid första lämpliga tillfälle. Något besked fick vi aldrig men i stället fick andra personer, i stort sett vilka som helst, följa med på turerna. Orsaken till detta bedrägliga förhållande var inte nonchalans från flottstationschefens sida men några naivare medlemmar i brittiska kolonin hade fått för sig, att vi var "quinta columna", tyskar, som kommit ner till Magellanes i spionagesyfte. Det är möjligt, att vårt uppträdande med ryggsäckar, kameror, kikare och gevär plus energisk och spänstig gång verkade misstänkt. När vi dessutom gick barhuvade — löjligt nog anses bruket att gå utan hatt för att vara tyskt i Chile — var det ganska förklarligt, att några brittiska tanter kunde tro, att de var omsvärmade av fallskärmshoppare. Fast ryktena nästan genast tystades gick de vidare till de chilenska myndigheterna. Björnen var där-

med väckt och höll sig vaken. Vi behandlades kort och korrekt och kontrollerades noga. Således fick vi inte, som i andra chilenska provinser, ett papper av carabiñeros, som berättigade till passage utan måste alltid, antingen vi var mitt i vildmarken eller i bebyggda trakter, föra med oss hela apparaten av pass, visa, rekommendationsbrev och andra papper, Vi tänkte ett slag själva hyra en fiskebåt och fara ner till Kap Horn och eventuellt Diego Ramirez. Färden gick i stöpet, eftersom den skulle gått på minst trettiotusen pesos eller cirka fyratusen svenska kronor, det vill säga hela vår reskassa. Saken måste uppges hur sorgligt det än var och vi begav oss till andra, mera lättillgängliga trakter.

Mittute i Magellanes' sund ligger ön Magdalena. Magdalena är på intet sätt känd som Magellansundets pärla och är inte heller märklig på något annat sätt. Förr fyllde det nu raserade fyrtornet en viss funktion, men i dag tycks ön för en förbipasserande vara en fullständigt ointressant plats. En uppmärksam främling, som färdas inom en mil från ön skulle dock knappast kunna undgå att undra över den kör av olika stämmor, som i mäktiga vågor stiger över Magdalenas gröna ängskullar. Kan han förmå rorgångarna att gira närmare kommer han att få uppleva, hur larmet och skriket stegras och till sist blir öronbedövande. Förmodligen skulle han också med kikarens hjälp få syn på mängder av kuriösa figurer som gravitetiskt vandrar omkring och antagligen skulle han med ett leende känna igen dem som pingviner,

Färden till Magdalena förlöpte utmärkt. Vädret var vackert och varmt och vattnet i Magellanes' sund förhållandevis lugnt. Det var med en viss belåtenhet vi konstaterade detta, ty farkosten, fiskegaleasen "Ping-Pong" av Punta Arenas, var lika litet förtroendeingivande som dess kapten och dess besättning. Åtminstone till en början. "Ping-Pongs" kapten var en portugisisk neger,

som i sin barndom kidnappades i Oporto av några glada sjömän från en segelskuta, och efter en serie äventyr blev han landsatt i Punta Arenas. Det fanns ingen anledning att tvivla på hans ord, åtminstone i det stora hela. Hans ansikte vittnade om många äventyr och hans sätt att hantera sin långa kniv om ännu flera. Besättningen bestod av dalmatiern Luvic, en lortig men, som det senare visade sig, tämligen välvillig person. Då vi efter fem timmar på sjön närmade oss ön, seglade den ena väldiga albatrossen efter den andra förbi oss. En mörkbrun jättestormfågel svepte ner mot "Ping-Pong" som ett störtbombplan och snappade åt sig ett stort brödstycke, som av misstag ramlat i sjön. Men luftvärnet ombord trädde omedelbart i aktion och den väldiga fågeln tvingades att nödlanda för att omsider bärgas.

De femtiotusen pingvinerna bodde inte ensamma på Magdalena. På norra delen av ön disponerades fyra tunnland av tiotusen kormoraner och ett halvt tunnland av femhundra vackra tärnmåsar. Nitton tjugondelar av ön beboddes av pingviner, men mittibland dem trivdes, uppenbarligen alldeles utmärkt, fullt med kaniner. En finne, som tydligen inte saknade humor — inte en av kaninerna var lika — lär ha planterat ut dem för tio år sedan. Av dem, som höll till utanför fyrhuset var en svart, en vit, en grå och en blå. De övriga var kombinationer av dessa färger. Luvic försäkrade, att han en gång sett en alldeles skär kanin, men att den sedan inte syntts till. Förmodligen var Luvic litet glad den gången eller också var det en vit kanin, som fått ett nyp i pälsen av någon ilsken pingvin.

Inne i fyrtornet, där det var så dragigt, att man nästan kunde segla genom rummet, slog vi upp vårt tvåmanstält och hade gott utrymme för både preparations- och köksdetaljen. Niggern och Luvic försvann snart till kormorankolonin, där de på två dagar

plockade tjugutusen ägg, som de sedan sålde till de stora silverrävfarmerna i Punta Arenas' närhet. Pingvinerna hade redan stora ungar, men hela tärnmåskolonin skövlades också utan förskoning och sedan bar det i väg till de andra öarna och om några år finns det inga fåglar mer i Magellanes' sund. Det är ju så man vill ha det.

Storlabben är en fräck fågel. Labbarna på Magdalena var stora och kraftiga som sina släktingar på Island och Färöarna och lika fräcka om inte värre. Då vi gick genom kormorankolonin reste sig fåglarna bara upp från äggen och lämnade inte redena förrän vi var några meter ifrån dem. De grönvita äggen lyste i ögonen på labbarna, som seglade ovanför. Ett, tu, tre stördök de och snappade åt sig ägg mellan benen på mödrarna, som endast skrek ut sin rättmätiga ilska, oförmögna att göra något åt saken.

"Ping-Pong" hade tydligen kommit till goda öar och syntes inte till på flera dagar. Vår medförda proviant var slut och vi måste skaffa något att äta. Ett rum i fyrtornet var fyllt med kroppar av stora kejsarkormoraner, av jättestormfågeln och av en del andra sjöfåglar, men att tillreda en måltid baserad på dessa illaluktande och oaptitliga köttvaror föreföll minst sagt svårt. Det är visserligen sant, att man i liknande situationer bör sätta i sig litet av varje, men nu kunde vi inte ens förmå oss att tillreda en pingvinunge. Det är möjligt att det unga släktet i jämförelse med de gamla polarforskarna är förvekligt, men enligt vår mening måste man vara halvdöd av svält allra minst för att kunna sätta i sig en sådan transtinkande fettklump. Återstod alltså kaninerna. Rolf, som aldrig varit road av jakt eller skytte och som egentligen är en blid natur, hade av någon anledning retat sig över en stor, fet, ljusgrå gynnare, med vit hak-

lapp. Denna antipati mot den stackars kaninen i förening med en varm önskan att få se honom tillagad på vårt bord fick den blodtörstige Rolf att med rynkade ögonbryn avstyra mina förberedelser att med ett gevärs hjälp anskaffa några lämpliga stekar. Med en föraktfull fnysning över min föga sportmässiga hagelbössa visade han i stället med en belåten gest på sin grova browning, som egentligen var ämnad för ädlare villebråd än kaniner. Med en van och behärskad mantelrörelse förde han in en patron i loppet och började under hundratals intresserade pingviners utrop och nyfikna närmanden smyga bort mot kaninen, som dock redan tycktes ana oråd. Den försvann kvickt ner i ett hål men kom strax upp igen en liten bit längre bort. Rolf, som först gått upprätt, kröp alltmera ihop för att till slut kravla på magen fram mot offret, som nu tycktes ha lugnat sig. Han höjde pistolen, siktade noggrant, men kaninen kilade raskt ner i ett nytt hål. Rolf ålade sig mödosamt ett par meter närmare, och upp som gubben i lådan hoppade, inte den stora feta grå, utan en liten krake, knappast större än ett par knytnävar. Som den inte var mer än en meter från pistolmynningen föreföll den tydligen betydligt större och skottet gick. När rökslingorna skingrades fanns bara ett par långa öron, några hårtussar och två magra, smala bakben på platsen. Vi stekte dem och åt dem med god aptit tillsammans med mäsägg och hade det rätt gemytligt inne i fyrhuset. Nog drog det alltid, men vi hade ju vårt tvåmanstält. Värre blev det, då de femtiotusen pingvinerna började gräla med de tiotusen kormoranerna, vilket gjorde det svårt att sova. Men långa stunder höll de sig någorlunda tysta och lyssnade i stället fascinerat till en svensk botanists virtousa snarkningar. Efter ännu några dagar kom "Ping-Pong" med god last av ägg och tog oss med in till Punta Arenas.

I vårt stora rum, som vi använde till preparations- och arbetslokal, höll vi nu till en vecka framåt för att ta hand om samlingarna från Magdalena. Då och då kom en journalist på besök. Han hade av allt att döma fattat intresse för oss och skrev ibland i sin tidning om våra förehavanden. Men jag tvivlar på att någon läste hans skildringar med något större intresse. Visa av journalisternas otroliga förmåga att förvanska ändamålet med vår resa, gav vi honom alltid tryckta redogörelser på spanska över vad vi haft, hade och kom att ha för oss och de uppgifterna rättade han sig efter. Men vem orkade läsa om några konstiga gringos, som kommit ner för att samla växter och djur, då tidningarna var fulla med rapporter om kriget? Säkert inte många och mera sällan träffade vi personer, som hade reda på vad vi egentligen var ute efter.

Mötesplatsen för det Punta Arenas, som var någonting, var te- och cocktailrummet på hotell Cosmos. Mellan tre och fem på eftermiddagen satt de där och tittade snett på varandra, briter och tyskar först och främst, men även chilensare och andra sydamerikaner demonstrerade sina sympatier genom att läsa i de tidningar på olika språk, som alltid var framlagda på det stora bordet framför den öppna spisen. Ägaren, ungraren Toth, gjorde allt för att mildra stämningen och antingen det nu var hans förtjänst eller inte, men det inträffade åtminstone aldrig några pinsammare intermezzon på Cosmos. Briter och tyskar arbetade för övrigt ofta sida vid sida i samma firmor och var inte så sällan goda vänner, fast de just då inte kunde visa det. Det förefaller litet löjligt när personer, som känt varandra och varit vänner i tjugufem år inte låtsades se varandra längre.

Fast Porvenir förra gången vi var där inte visade sig vara särskilt intressant eller angenäm och fast vi inte hade några större

förväntningar köpte vi biljetter och stuvade in våra expeditionslådor i lastrummet på ett fartyg för att korsa Magellanes' sund och tillbringa åtminstone en månad på Eldslandets västkust. Att vi valde Porvenir med dess tvåtusen själar till bas, berodde mindre på en naturlig motvilja mot att onödigtvis bo primitivt än på det faktum att man i längden får avsevärt bättre resultat av att leva någorlunda komfortabelt. Dessutom kunde vi därifrån i bil snabbt nå olika områden och lika snabbt komma därifrån. Inackorderade man sig på ett hotell behövde man inte anställa folk, och det gjorde saken mycket billigare.

Båten till Porvenir — kapten var samme man, som föregående år vid vår utfart från staden nästan rammade en pråm och till hälften förstörde bryggan — skulle gå en eftermiddag då sundet låg lugnt och fridfullt i sommarsolen, men avresan sköts upp till nästa morgon. I och för sig var det inte något anmärkningsvärt ty de flesta saker skjuts upp till "i morgon" inte bara i Chile utan i hela Sydamerika. Vad som var anmärkningsvärt då vi nästa morgon vid utsatt tid kom ner till kajen var, att fartyget redan avgått och redan befann sig, om inte halvvägs så en god bit över till Porvenir. Alla som väntade på kajen var minst sagt förvånade. Vi rodde ut till båten och blev i tur och ordning utskälda av kaptenen, därför att vi inte "förstått" att båten skulle gå tidigare. Det var nämligen svår sjö ute i sundet och det hotade att bli värre.

Porvenirs närmaste omgivning bestod av inhägnade fält i ett småkulligt landskap. Betesfälten — några odlingar av säd eller potatis fanns inte — var omgärdade av taggtråd och inte särskilt olika betesfält i andra delar av världen. Vi fann förvånansvärt många växter som också var vanliga i Europa, men som spritts med människan till olika delar av jorden. Så fanns det

givetvis typiskt eldsländska eller patagoniska plantor, fjärilar, skalbaggar, myggor och andra flygfän. Norr ut från Porvenir efter kusten ligger en rad saltsjöar och det var med förvåning och häpnad Porvenirs invånare såg mig jaga gråvita fåglar runt dessa sjöar. Varför sköt den dumme gringon inte svanar, gäss och änder som fanns i massor i stället för att tillbringa dagen med något så ändamålslost som att fälla småfåglar? Ofta hördes hammarslag från någon klippa eller berghäll, ibland åtföljda av häftiga och hårda ord på något underligt, främmande tungomål, då vederbörande tydligen slog sig på fingrarna. Gick man dit, fick man se en annan figur sitta och arbeta med en grov mejsel och en kraftig hammare. Letade han efter guld? Nej, han tog reda på de saker, som växte på stenarna, s. k. lavar. Var bodde dessa människor? På ett hotellrum fyllt med växter, djur och stenar och andra saker. Tidigt om morgnarna begav de sig ut på strövtåg och återvände inte förrän sent. Sedan satt de till långt in på natten och sysslade med vad de hade fått tag i på dagen.

Det var inte märkvärdigt, att vi också här till en början betraktades med en viss undran. Men så småningom kom vi på god fot med de övriga hotellgästerna och fick även en del bra upplysningar. I övrigt var det påfallande hur liten hjälp man fick av ortsbefolkningen i sydamerikanska länder beträffande upplysningar om den kringliggande trakten. Det var för en europé ofattbart hur okunnigt och ointresserat folket var av allt som rörde natur. Som regel försökte man vara mycket tillmötesgående, men kunde ofta inte ens besvara de enklaste frågor om till exempel ett närliggande bergs namn eller höjd, avståndet till nästa samhälle eller namnen på de vanligaste växterna och djuren. Detta gällde lantbefolkningen, indianerna naturligtvis undantagna. I de stora städerna visste man praktiskt taget ingenting om sitt eget

land. I Santiago del Chile och Buenos Aires trodde majoriteten även bland höga vederbörande, att Eldslandet och Magellanes beboddes av vilda och farliga indianer och en och annan stackars vit fårfarmare och att där var ohyggligt. Under sådana förhållanden är det inte underligt, att några få utläningar tar hand om utvecklingen och exploaterade länderna efter egna intressen.

Strax utanför vårt arbetsrum i Punta Arenas var en busstation. Som närmaste järnvägsstation från Punta Arenas var Carmen de Patagones i Argentina eller Puerto Montt i Chile, båda omkring tvåusen kilometer avlägsna, skedde all fjärrtrafik från Punta Arenas med båt och bil. Posten gick en gång i veckan med flyg från Rio Grande på Eldslandet. Busstrafiken var livlig och välskött och huvudvägarna gick dels norr ut till Puerto Gallegos och vidare upp igenom Argentina, dels väster ut till Puerto Natales. Vi blev snart två välkända figurer efter vägen upp till Natales ty med någon veckas mellanrum gjorde vi snabba stötar ut på landsbygden, bodde på små värdshus och återvände sedan till vårt "laboratorium" i Punta Arenas, där samlingarna växte för varje dag.

Nyårsafton tillbragte vi på vårt rum i Porvenir utan andra extravaganser än några glas konjak och en utflykt till "Molin Rouge", kabareten som finns i varje chilenskt samhälle med självaktning. I Porvenir var den inhyst i en gammal lada med plåttak och namnet var målat på dörren med stora, vita bokstäver. Tio dagar senare befann vi oss halvvägs mellan Punta Arenas och Natales på ett värdshus, det tjuguantra i ordningen. "Hotell Rio Rubens" låg vackert i en lummig trakt i närheten av en bred flod. Det var en undangömd och behaglig plats för den som ville vara i fred. Stora delar av skogen var bränd och skövlad, men huvudparten var ännu orörd och bredde ut sig mildtals med

insprängda vidsträckta mossar, myrar och kärr. Fyrahundra meter från hotellet låg en liten tjärn med sothöns, doppingar och änder och i starttuvorna efter stränderna fanns beckasiner. Det kunde lika gärna ha varit Mellansverige. I bäckar och skogsgölar fångade vi fisk. Det är ofta förenat med stora svårigheter att komma över inhemska insjöfisk i Chile, ty för trettio år sedan började man plantera in lax och laxöring. Dessa är svåra yngelätare och har, där de finns, som regel utrotat den "riktiga" fisken.

En kväll vid Rio Rubens såg vi det första flyttfågelsträcket på väg norr ut. Hösten närmade sig med stora steg och vi började tänka närmare på vår belägenhet. Vi befann oss så långt hemifrån som vi praktiskt taget kunde, men det var i och för sig ingenting oroande. Frågan var, hur vi skulle ta oss härifrån och hem genom en orolig värld. Att resa upp till Santiago eller Buenos Aires utan möjligheter att komma vidare tilltalade oss inte. Vi beslöt att se tiden an och fundera på saken medan vi reste till Puerto Yartu.

Ännu en gång gick vi ombord på en båt för att fara till Eldslandet och med lika stora förväntningar, som då vi reste dit första gången. Vi stack ut en eftermiddag från Punta Arenas på en kutter med en åldrig och med sydamerikansk grundlighet missskött Bolindermotor. Då kutterns ägare inte hade tillstånd att ta passagerare, hade hamnmyndigheterna skickat ner ännu en "kaptan". Vårt mål Puerto Yartu i regnskogen söder om Bahia Inutil på Eldslandet borde ha kunnat nås på mindre än sexton timmar. Hur de båda kaptenerna dividerade med sjökort och kompass vet vi inte, men nästa morgon klockan sju hade den indianske besättningsmannen styrt ner väster om den stora ön Dawson i stället för öster om den. En fatal historia, i synnerhet som det var dåligt med mat ombord. Vi körde tillbaka men med

våra fyra knop tog det rundlig tid, innan vi dubblerat Dawson-öns nordspets och kommit in i White-sidekanalen. Först då det var nedmörkt var vi framme och kunde förtöja vid en hög lastbrygga.

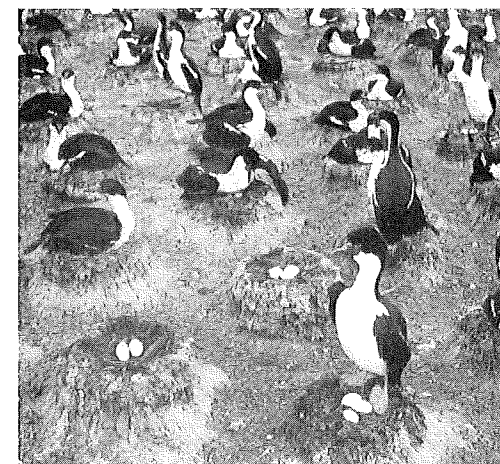
Puerto Yartu är ett sågverk som äges av en fransman och genom förmedling av vår vän norrmannen hade vi inbjudits att bo där och undersöka trakten så länge vi önskade. Den lilla byn bestod endast av några familjer skogs- och sågverksfolk. Platsen var alldeles avstängd från yttervärlden utom då en eller annan fiskebåt ungefär var fjortonde dag kom in i hamnen för att lasta plank och bräder. Det fanns en handelsbod, men den var endast öppen, då en båt kom med varor. Vi fick logera i ett förmanshus och utom sovrum hade vi också ett gott arbetsrum till vårt förfogande.

Fast vi varit nära två månader i Ushuaia och lika lång tid på andra platser på Eldlandet, var detta som att komma till ett alldeles nytt land. Detta var verklig sydhilensk regnskog, som vi hittills bara fått se några skymtar av efter Beaglekanalen och kring Mina Elena på ön Riesco. De låga, trevliga strandskogarna av vitblommig magnolia, här och där insprängda höga bestånd av vackert rödblommiga buskträd, som på avstånd för oerfarna ögon påminde om rododendronbuskar, och de täta, vidsträckta kärren gav först ett nästan tropiskt intryck tack vare skarorna av högljudda, gröna papegojor, rödhuvade hackspettar och grant purpurfärgade militärstarar.

Varmt och gassigt var det också flera dagar i sträck, och vi red ogenerat omkring i bara skjorta och byxor. En halvmil öster ut reste sig Nose Peake, inte särskilt hög men desto mera dekorativ med sina vilda, otillgängliga klippformationer. Vi rodde i det vackra vädret ut till de små kobbarna utanför sågverket.

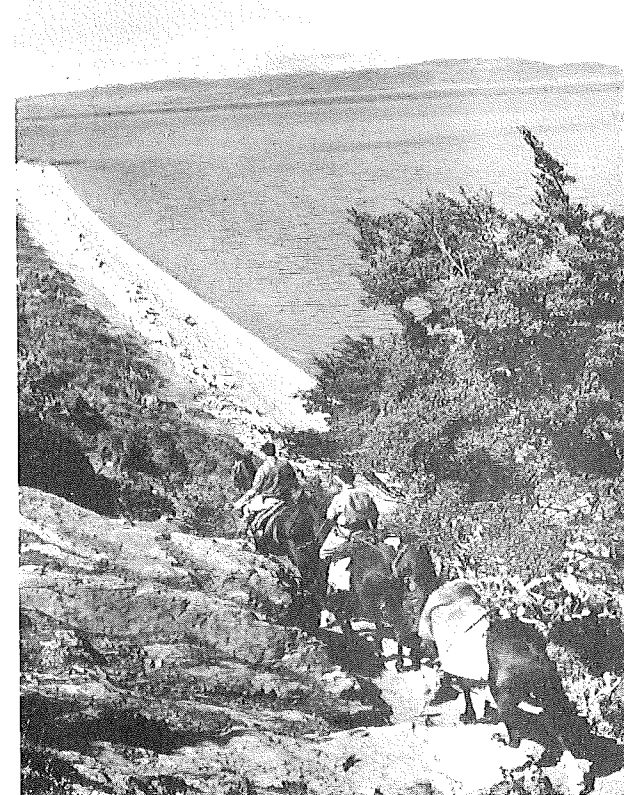
Sex tunnland disponeras av tiotusen komoraner...

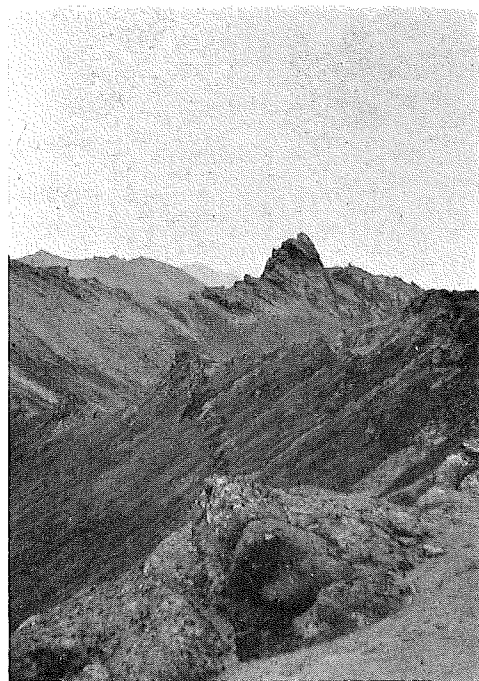
...och man kommer dem på några stegs håll.

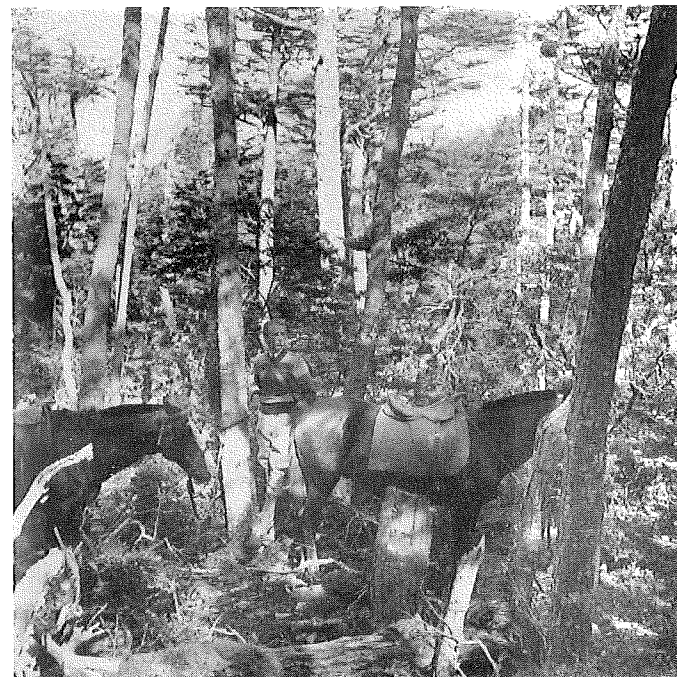
Rio Rubens.

Ett par dagar senare satt vi åter till häst och red upp mot Nose Peak.

Nose Peak.

Hästarna hade en fenomenal förmåga att ta sig fram, men småningom blev det stopp.

Om de förefaller löjliga på landbacken, är de desto elegantare i sitt rätta element. I förgrunden "cochoyuyo", världens längsta tångart, som blir etthundratjugu meter lång och ätes i södra Chile.

Ännu en gång stiger vi i en båt, för att resa till Eldlandet.

Trots att det var så sent på året, hittade vi flera äggreden efter ångbåtsgäss. De låg väl skyddade i vita storblommiga korsörter och gula flockblommor. Kobbarna var tydligen också rastplatser för flockar av nordamerikanska småvadare, som övervintrade här nere. Somliga av dessa småvadare häckar på omkring åttionde och åttioförsta breddgraden, där de emellertid bara stannar halvan annan månad. Resten av året befinner de sig på resa mellan norra Grönland och sydligaste Sydamerika. I övrigt var kobbarna fulla med skarvar och tärnmåsar och vi såg också en hel del vackra, vita tånggäss. Där fanns mycket arbete och det dröjde flera dagar, innan vi kunde tänka på någon ny utfärd.

Ett par dagar senare satt vi åter till häst och red upp mot Nose Peake. Första timmarna gick det förvånansvärt lätt att ta sig fram genom urskogen över alla uråldriga vindfällan och stupade skogsjättar, ty som alltid hade hästarna en otrolig förmåga att komma fram. Småningom blev det dock stopp och vi lämnade dem för att fortsätta till fots. Ovanför skogsgränsen bredde fjällheden ut sig kilometervis, precis som i våra skandinaviska fjäll, men här blåste den ständigt pinande vinden över ödemarken, där få djur och fåglar trivs. Utsikten bort över Magellanes' sund och White-sidekanalen var grandios. I fjärran reste sig de magnifika fjällen Sarmiento och Schiaparelli med sina jökelmassiv. Sarmiento är Eldslandets högsta berg med en topp på 2,300 meter. Rakt i söder såg vi den blåskimrande isen på Tierra del Fuegos väldigaste glaciär, Marinelli, som har en längd av tjugu och en största bredd av åtta kilometer. Glaciären mynnar direkt ut i Seño Almirantazgo, som också alltid är full med stora isberg. Öster ut såg vi de vackra, skogklädda och ännu till stor del jungfruliga bergen och högslätterna på mellersta Eldslandet och dess rika sjö- och flodsystem.

Av en eller annan orsak blev båten, som vi tänkte återvända till Punta Arenas med, fördröjd. Vi väntade ivrigt på att den skulle anlända. Köttet var slut på sågverket och några kor eller får fanns inte på platsen. Visserligen sköt jag vildänder då och då, men det förslög inte långt. Sedan ett par dagar hade man emellertid serverat kött, fast vi visste, att det inte fanns att få. Vetenskapare äro ju bekanta för en otrolig tankspriddhet och först på tredje dagen, då vi för tredje gången serverades segt, mörkt kött med underlig lukt, reste sig Rolf från bordet och uppmanade mig att följa med. Vi satt upp och red några kilometer och fick bekräftelse på våra onda aningar: biffarna härstammade från den gamla uttjänta hästkrake, som vi sett ligga i en backe sedan någon vecka tillbaka. Kadavret var nu omgivet av svarta asgamar, glupska caranchos och andra rovfåglar, som slogs om kvarlevorna. De satt och slet i inälvorna och skådespelet var lika löjligt som äckligt. Men grinet stelnade på våra ansikten, då vi plötsligt erinrade oss, att vi bestämt ätit hackade tarmar till lunch. Som hästbuken blivit uppskuren med kniv och ett lår saknades var det inget tvivel om, varifrån de sista dagarnas mystiska kött-rätter kommit. Båten, som skulle anlända med matvaror var således utomordentligt välkommen.

Helga är ett nordiskt namn och en gång bars det kanske av ett vikingaskepp. Vår nuvarande kutter var minst av allt något vikingaskepp, men den är försedd med en svensk bolindermotor i högsta trim och vi är hemma i Punta Arenas på tio timmar.

Nu stod vi definitivt vid skiljevägen, skulle vi stanna här nere eller ta det osäkra för det säkra och fara norr ut? Ett rykte hade sagt, att svenska båtar då och då hittade vägen till Buenos Aires för att vända hem med varor. Vi skrev till ett rederi i Buenos Aires och frågade och arbetade under tiden vidare.

Vi åkte buss till Puerto Natales, där vi ett år tidigare hade äventyret med den rödklädda mestizan, och där en samling naiva briter tog oss för tyskar. Senare ansåg de, att vi utan tvivel var tyska judar eftersom vi talade engelska med varandra. Det var vår svenska, som de tog för en brittisk dialekt när den från vårt lyhörda rum ekade genom hotellet. Men varför tyska judar nödvändigtvis måste tala engelska, kunde vi aldrig lista ut,

Vi hyrde en bil och fortsatte norr ut mot en stor estancia. I sällskap med husets unga fru fiskade jag i två dagar i den stora sjön med dess forsar och floder. Vi prövade många metoder från ultramoderna flug- och spinnspön till det primitiva fiskredskap, som den händige Rolf förfärdigade i urskogen vid Rio Rubens. Det bestod bara av ett snöre med en säkerhetsnål som krok. Lustigt nog hade vi största fiskelycka med detta redskap. En fisk, som fanns i de strida floderna och alltid stod just ovanför forsar och fall var mycket sportslig och trevlig. I början försökte vi ta den på fluga, sedan på spinn och slutligen på mask, men alla våra lockmedel och tubbningar var förgäves. Ibland högg de däremot på kött och betet drev ner aldeles framför nosen på dem. Jag stod i timal ute i det iskalla forsvattnet upp till midjan och fiskade.

Nästa morgon var jag så trött, att jag inte orkade stiga ur sängen. Ögonen blev så småningom vackert ockragula och kroppen följde exemplet. Jag hade fått symtomen på den löjligen sjukdom som kallas för gulsot. Förmodligen var det en kombination av hästen i Puerto Yartu och fisket vid estancia Payne, som var orsaken till missödet. Våra planer på att göra en stöt över gränsen in i Argentina upp till några stora sjöar gick om intet. I stället for Rolf tillbaka till Punta Arenas med ett extra kolti, som placerades på ett hotellrum. En gång om dagen kom en läkarpraktikant

och gav mig två olika insprutningar, Han var mycket trevlig och språksam, men han koncentrerade sig ofta mer på att utveckla sina sällskapstalanger än på det han hade för händer.

En dag kom ett telegram från Buenos Aires, som kort och gott omtalade, att vi kunde få följa med en svensk båt till Göteborg i mitten av april. Vi måste handla snabbt. Under sträng diet skulle jag fara upp till Buenos Aires med våra samlingar, medan Rolf tog sig fram landvägen till Santiago för att ordna en del detaljer i Chile. Vi beräknade att träffas i Buenos Aires om tre veckor.

Sista avskedet från Eldslandet blev utanför bukten San Sebastian på ostkusten. "Angol" låg där i två dagar och lastade frusna fårkroppar, som transporterades ut från Rio Grande. Det var dåligt väder, dimmigt, ruggigt och kallt men alltemellanåt skyntade man den flacka kustremsan borta vid horisonten. Vi gick mot Buenos Aires utan att jag varit i land.

Typisk traskmark.

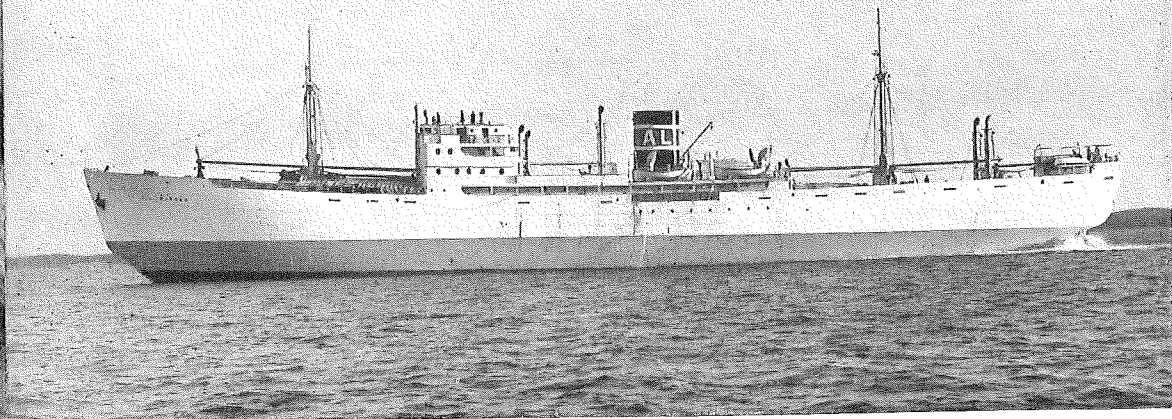

De sista yaganerna, hur många är de och hur ser de männe ut om femtio år?

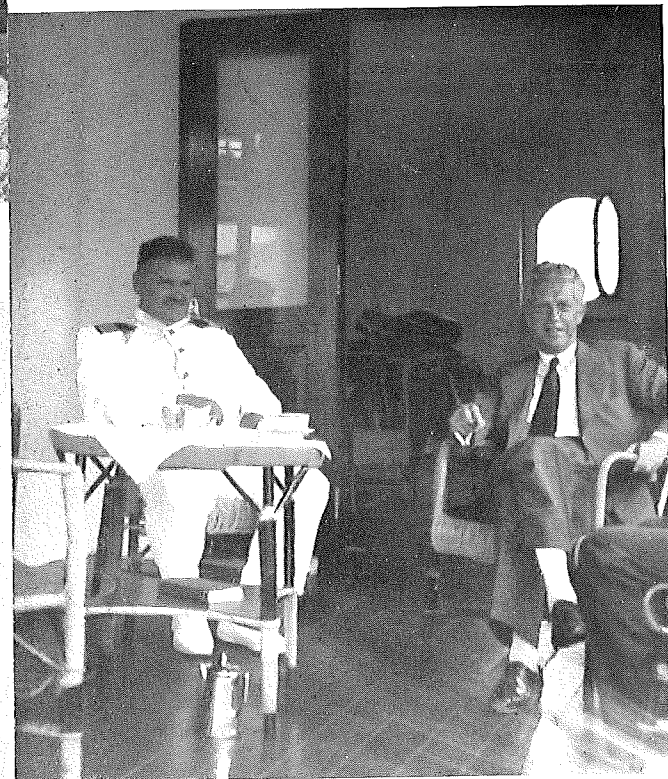

En sista anteckning om Eldslandets botanik.

Nere i hamnen låg vackra, vita Aurora, Finska Syd-Amerikalinjens ögonsten.

Vår hyggliga kapten och tredje passageraren.

SJUNDE KAPITLET

Det är inte med sanningen överensstämmande att alla svenskar i Buenos Aires är mer kända för sin förmåga att konsumera öl och whisky än att med iver och omsorg ägna sig åt arbete. Även om aderton av tjugu berusade personer, som man möter nattetid i nöjeskvarteren, är svenskar eller normän, bör man inte dra några förhastade slutsatser, ty majoriteten av dem är sjömän. Men ingen kan påstå, att svenska kolonin gör sig gällande genom någon kulturell insats i Argentinas liv. Ingen kan heller beskylla den för att ha något övermått av intresse för konst, litteratur eller vetenskap eller att vara tillräckligt väl insatt i världspolitik för att kunna diskutera mera invecklade problem. Där- emot är de inte oävna bridge- och tärningsspelare och bowlings- laget från skandinaviska klubben är med skäl fruktat för sin styrka. Under dessa hedervärda sysselsättningar diskuterar man egna och andras affärstransaktioner och alla tycks ha en med- född förmåga både att berätta och uppskatta skabrösa historier. Det vore emellertid orättvist att skära dem över en kam som en samling odågor och svarta får, som genom olika medel kommit sig upp. Ingenting är mera missvisande. Det är sant, att det inte är någon lysande samling, men man träffar där åtskilliga fina män, särskilt bland de äldre, som inte bara till det yttre är en

prydnad för sitt land utan även gjort det svenska namnet aktat här ute. Det är inte lätt eller ens möjligt att i ett land som Argentina göra sig gällande i affärer med svenska moral- och hedersbegrepp. Det är ännu mindre tacksamt att i en diskussion med argentinare behandla sådana i Sydamerika fullständigt betydelselösa saker som humanistiska eller naturvetenskapliga ämnen. En sådan person löper risk att bli förklarad för löjlig. Man bör därför bedöma svenskarna här ute med argentinska ögon ty de har i högsta grad formats av miljön. Enligt min mening kommer en rikssvensk alltid att kritisera dem orättvist hårt.

Efter en besvärlig resa genom Patagonien i buss och fram och åter över Anderna dök en dag Rolf upp. I två veckor gick vi i Buenos Aires' höstsol och väntade på att den svenska båten "Goonavaara" skulle avgå till Göteborg. Två dagar innan fartyget skulle gå, fick vi veta att det var destinerat till New York och att det inte kunde ta oss med. Vi beslöt då att mönstra på en finsk båt, men besättningen var fulltalig. Tre veckor senare krigsförliste den med man och allt utanför Shetland.

Vi hyrde ett litet rum och åt ute. Ibland lunchade vi också på skandinaviska klubben, där man har svenskt kök. En av Buenos Aires' goda sidor som stad är den ypperliga och billiga mat man serveras överallt. Det är givet att på en plats, där alla vita folkslag trängas med varandra, har de fört med sig sina respektive länders kokkonst. Förhållandet är väl mer eller mindre lika i alla storstäder, men Buenos Aires har förmånen av förstklassiga råvaror, som knappast förekommer annorstädes i världen.

Boxning har alltid roat och intresserat mig, kanske mest därför att man på jämförelsevis kort tid får se så mycket koncentrerat stryk utdelas. Jag brukar se mig själv i den boxare, som

har övertaget och lyckas han ge den andre en riktig "snyting", ryser jag av förtjusning, som om jag själv utdelat den åt någon person, som jag under normala fall av feighet eller av andra orsaker är förhindrad att själv prygla upp.

Godoy var chilensare och en mycket känd och framgångsrik boxare, som tre gånger varit uppe mot Joe Louis, och lika många gånger fått kolossalt med stryk. I "Luna Park", den stora inomhusarenan i Buenos Aires, klev han upp i ringen för att möta den uppåtgående stjärnan Lowell, en argentinare med åtskilligt svart blod i ådrorna. Matchen gällde dels sydamerikanska mästerskapet, dels vilken av de två, som skulle anses vara värdig att möta världsmästaren Joe Louis. De var varandras diametrala motsatser. Godoy var grov och bred, med enorm bröstkorg och tjocka, håriga armar, Lowell var en elegant uppenbarelse, smärt och smidig med en nästan kokett getingmidja. Han såg ut som en skolpojke mot sin kolossale och berömde motståndare. De började försiktigt. Godoy kröp ihop som en gorilla och måttade några väldiga slag mot argentinaren. Denne steppade elegant åt sidan med aningen av ett hänleende. Godoy blev arg och gick till anfall som en tjur, fult, groteskt med nedböjt huvud och vilt slående armar men med en fruktansvärd offensiv kraft. I tre ronder trängde han Lowell hårt mot repen. I fjärde var han redan trött och fick själv det första svåra slaget, en upercut. I femte och sjätte ronderna var Godoy inte längre den farlige kämpen, beundrad och fruktad över hela Amerika. Flåsande och stänkande rusade han då och då mot sin antagonist medan svetten flöt i strömmar nerför kroppen. Lowells höger gick in den ena gången efter den andra och Godoys redan förut föga vackra ansikte mosades sönder allt mer för varje slag. Blodet rann i rännilar från ett sönderslaget ögonbryn, från näsa och mun, publiken

njöt, skrek och tjöt av förtjusning och ville se mera. Godoy ryckte upp sig en rond och drev den andre mot repen, men hans slag var stumma och hade ingen verkan. I pausen mellan sjunde och åttonde ronderna gestikulerades det vilt i den godoyska ringhörnan, där sekonderna gjorde allt för att ingjuta nytt mod i boxaren. Gonggongen ljöd och som ett vilt djur gick Godoy till anfall. Nedhukad rusade hundrakilokolossen på sin motståndare, som bara vägde något över åttio. Denne vek kvickt åt sidan snett bakåt vänster och en dov smäll, som sjöng i salen, förkunnade att hans upercut träffat precis på hakspetsen. Det var det mest fulländade slag, jag någonsin sett. Godoy stelnade till, rätade ut sig i sin fulla längd och föll med en otäck duns i golvet. Publikens vrålade och började kasta föremål ner i ringen. Men bjässen var inte alldeles slut. Sakta reste han sig och på "nio" stod han där på ostadiga ben och stirrade slött på sin exekutor. De återstående ronderna blev hemska. Lowell slog och slog men var själv så trött att han inte orkade slutföra matchen, innan tiden gick ut. Han vann givetvis säkert. Godoy var slut som boxare, men Lowell fick, trött, svettig och blodig ett stort fång röda rosor. För min del skulle jag i hans situation ha föredragit en flaska whisky. Det är ett kuriöst bruk att uppvakta pugilister med blommor. Möjligen en reminiscens från den tid då segraren i knytnävs-kampen i Aten fick lagerkransen.

Sport och idrott är mycket framträdande faktorer i Buenos Aires, fast inte på samma sätt som i Nordeuropa. I Argentina lägger man en mera ekonomisk än sportslig syn på saken och det mesta går i professionalismens tecken. Argentinarerna är mycket framstående fotbollsspelare, cyklister, boxare och ryttare. I synnerhet hästpolo omhuldas och det argentinska landslaget är ett av världens tre bästa.

Veckorna gick fort och vi bodde fortfarande på vårt lilla rum vid Plaza Constitution. Varje dag gick vi på en liten bar, där svenskt sjöbefäl brukade ta ett glas med kontorsmännen från rederiet. Det var muntra gossar fast flera blivit torpederade upprepade gånger. Dessvärre såg det inte ut att komma någon svensk båt än på månader. I varje fall ingen som skulle gå hem.

Nere i hamnen låg den vackra, vita "Aurora", finska Syd-amerikalinjens ögonsten. Enligt uppgift lastade hon för Petsamo. Vi tog chansen, gick ombord och frågade kapten, om vi fick följa med. Han tog sig om hakan, plirade på oss och sade: — Jo-jo, nog får ni det, ni se jo rätt hyggliga ut. Rederiet erhöll visserligen borgen i Stockholm, men innan den saken ordnades, erbjöd sig en finsk affärsman i Buenos Aires, som vi aldrig träffat och ännu mindre kände, att ansvara för oss.

I nio fall av tio är det inget särskilt nöje att vara passagerare under en längre båtresa och endast en sjöman ombord på ett segelfartyg kan ha verklig behållning av en färd i veckotal, då man bara ser havet på alla sidor. Resan med "Aurora" blev ett tionde fall. Det är möjligt, att vi inte blivit så bortskämda på de chilenska ångarna, det är också lika möjligt, att det hägrande Petsamo i fjärran kom oss att se allt i rosenrött. Då vi var utanför Amazonfloden talade kapten om att vi skulle gå in och bunkra på Curacão, den lilla holländska besittningen i Karibiska havet strax norr om Venezuela.

Wilhelmshafen på Curacão är en vanlig punkt i programmet på många turistikryssningar. Oljetornen dominerar staden men för övrigt är Wilhelmshafens omgivningarna ovanligt torra och trista med några törstiga trädgårdar bland kaktusbuskagen. Staden är byggd i trevlig holländsk stil och är rätt pittoresk med sin blandade befolkning i rött, vitt, svart och gult. Vi bunkrade snabbt,

men kapten började se betänksam ut och en natt gick vi med högsta fart mot La Guaira i Venezuela. Tyskland och Finland var i krig med Sovjet och det blev besvärligt för oss svenskar. Allierade örlogsmän skuggade oss, men "Aurora" gjorde aderton knop och gled in på La Guairas redd utan att bli knipen. Vi fick inte flytta i land utan måste stanna ombord i två veckor. På dagarna spelade vi däckstennis med den tredje passageraren och på kvällarna försökte samme gentleman lära oss spela någorlunda hyvsad bridge med kapten som fjärde man. Jag är rädd för att vi var tämligen prövande för hans tålmod, fast han aldrig visade det. Tydligt var det en mycket inflytelserik man, ty han sprängde ogenerat bevakningen — vid "Auroras" sida låg en venezuleansk kanonbåt och hela vårt fartyg var fullt av civilklädda vakter med så stora pistoler i de urtagna byxfickorna, att de måste gå strakbenta — skaffade kvickt ett visum och försvann glatt vinkande norr ut till Förenta staterna.

Bridgebordet var upplöst och vi övergick till att fiska från relingen. Vattnet var fullt av stora, grymma baracudas, snabba, spolförmiga albacoras och andra fiskar av olika slag. Besättningen fiskade dem på varandra, det vill säga baracuda på albacor och vice versa. Där fanns också hajar. I början badade vi bland dem — hajars farlighet är löjligt överdriven — men kapten förbjöd oss. Inte för att han ansåg, att våra liv var särskilt dyrbara, men vi hade lurat i telegrafisten och honom ville han inte mista för allt i världen. I själva verket var han ängslig för att besättningen skulle förlora respekten för hajarna och simma i land och rymma.

Stämningen ombord bland folket blev för varje dag allt sämre, då ingen visste hur länge vi skulle bli liggande här. Många fruktade också att vi skulle bli internerade till krigets slut. De talade

om saken på ett för finnar och finländare typiskt kort, koncist men uttrycksfullt språk. En morgon, då jag låg och solade mig, hörde jag morgonhälsningarna mellan två officerare, som avlöste varandra på bryggan. "Saatan, saatan" sade den ene och "Saatan, saatan", svarade den andre, och sedan sade de inte ett ord på tre timmar. Men allt de ville säga om situationen låg i detta mörkfulla "saatan".

En dag kom vi två i land tack vare Sveriges chargé d'affaires och for upp till Venezuelas huvudstad Caracas, några timmars resa från La Guaira. Strax utanför La Guaira körde vi förbi några pampiga byggnader. Komplexet såg ut som ett bättre residens men var en av världens största leprasjukhus. Spetälskan är ganska vanlig i Venezuela och många läkare i landet är specialister på denna förfärliga sjukdom. Det var ohyggligt varmt inte bara nere i den kvava hamnstaden utan också uppe i Caracas. Man fick faktiskt som baron Rothschild, enligt kolingens uppgift, byta skjorta ideligen, ideligen. Större delen av dagarna gick åt till att springa omkring och försöka skaffa visa till vart och vartannat land i Europa, men resultatet blev, att vi efter tre veckors trägna ansträngningar inte fått ett enda.

Det mest utmärkande draget för Caracas är att det är ohyggligt varmt, men det som skiljer Caracas från andra sydamerikanska städer är att allting är otroligt dyrt. Venezuela är världens dyraste land. Vi bodde på ett mycket enkelt hotell. För vår primitiva bostad och föga rikliga eller vällagade mat betalade vi åtta bolivarer om dagen eller tio svenska kronor. Motsvarande inackordering i Brasilien, Argentina eller Chile skulle ha kostat omkring tre kronor.

En söndag gick jag ensam på tjurfäktning. Jag kom till arenan mycket tidigt och fick en bra plats i skuggan. Bland de första

anlände också många ensamma, äldre herrar, beväpnade med stora fältkikare. De diskuterade med vakterna och valde omsorgsfullt sina sittplatser och jag började fundera över om det verkligen spelade så stor roll. Givetvis är det oerhörd skillnad att sitta i solen eller i skuggan, men dessa herrar togo tydligen hänsyn till andra minst lika viktiga faktorer. När cirkusen var fullsatt förstod jag meningen med kikarna och smusslet med vaktmästarna. De kom inte hit för att se tjurfäktingen, de var betydligt mera intresserade av damerna bland publiken. Och jag förstår dem väl. Något mera attraktivt än dessa sjutton-aderton-åriga societetsflickor har jag aldrig kunnat tänka mig. Alla var de mer eller mindre frikostigt försedda med stänk av negerblod och klädda i ljusblått, skärt, ljust grönt, gult eller vitt. De flirtade diskret men på samma gång raffinerat. De såg ut som praktfulla tropiska orchidéer, som bara väntade på att plockas.

Själva tjurfäktingen var en bedrövlig historia. Man får verkligen hoppas att den bedrivs med mera urskillning i Spanien, ty man fick inte något intryck av varken fart, mod eller skicklighet hos de uppträdande toreadorerna, fast några av Sydamerikas bästa deltog. Flera av tjurarna försökte i alla fall sätta sprätt på spektaklet. De tappra toreadorerna drog sig fegt bakom skyddande skrank och först då tjuren trött och flåsande stannade ute på planen, vågade de sig fram för att med sina röda skynken reta honom till nya angrepp. Picadorerna till häst var rent löjlige figurer, medan mannen, som stack pinnarna med fladdrande vimplar i tjurens rygg, kunde vara värd en applåd. Matadorerna, som med "el espada", svärdet, stack tjurarna, var sorgligt svaga. En av de grant utstyrda herrarna stack en stackars tjur med tre klingor. Tjuren föll upprepade gånger ned på knä, varvid andra herrar ur fäktarstaben karvade honom i nacken med korta knivar.

Han ruskade dock av sig sina plågoandar och stapplade omkring med blodet strömmande ur mule, mun och sår, medan publiken tjöt av skratt över den "komiska" synen. Den bälde matadoren gick för fjärde gången morskt mot tjuren. Denne föll utmattad omkull men hjälptes åter upp genom att man bröt av svanskotorna. För sista gången skakade han av sig byket och inväntade resignerat dödsstöten. Medan tjuren under trumpetfanfarer släpades ut av mulåsnespannet, mottog den tappre hjälten folkets hyllning och rosor från de sköna damerna.

Vi träffade en gång en svensk missionär, en mycket hygglig och välvillig man, fast han givetvis hade sin specifika uppfattning om saker och ting. Vi diskuterade bland annat utvecklingsläran. Var och en vet ju, att vad man i dag menar med utvecklingslära är något helt annat, än vad exempelvis Darwin avsåg. Missionären ansåg emellertid att denna skillnad i uppfattning spelade mindre roll, då i alla fall kontentan, fortfarande enligt missionären, var att vi människor härstammade från aporna, — När ni kommer till Brasilien och får se aporna, då tror ni inte längre på de där villfarelserna, sade han och log vist och förnumstigt. Han hade varit fem år i Brasilien, men jag hade en stark känsla av att han aldrig vistades frivilligt utanför sin missionärsskola. Säkerligen hade han i varje fall aldrig i sitt heliga liv sett något sådant som nöjeskvarteren för det "lägre folket" i exempelvis Rio eller La Guaira för då hade det varit allvarlig risk att han blivit omvänd själv och börjat hylla Darwin som en stor profet. Utan att på något sätt vilja vara oförskämd mot apor och deras gelikar kan jag inte likna det vi såg i gränderna i La Guaira vid något annat än ett veritabelt aphas, både vad lukt, utseende och uppförande beträffade. Jag förstår mycket väl att skandinaviska sjömän dricker sig redlöst berusade, innan

de ger sig i lag med dessa "aphonor". Det förefaller högst besynnerligt att konsulat och legationer inte på allvar söker råda bot på de otroliga missförhållanden som våra sjömän är utsatta för. Unga män, som varit på sjön i veckor eller månader, vill naturligtvis träffa flickor, men då de lämnas vind för våg i sådana hamnar, är det inte på något sätt anmärkningsvärt att just svenska sjömän är värst behäftade med sjukdomar. Det är inte ovanligt, att fartyg förlorar åtta, tio man bara efter ett par dagar i hamn. Det är för mycket begärt, att unga sjömän skall dra på sig tropiksmoking och gå på förstklassiga restauranger och kabareter, men det är ännu mera begärt att de skall stanna ombord eller nöja sig med en biograf. Utom den ovedersägliga nytta som sjömanskyrkor och missioner onekligen gör, borde de hjälpa åtminstone besättningmännen under tjugutvå år att få hygglig förströelse.

I tre veckor hade vi misslyckats att skaffa visa vare sig det gällde Förenta staterna, Portugal, Spanien, Frankrike, Schweiz eller Tyskland. Det verkade vara svårt eller i det närmaste omöjligt att lämna Venezuela, men en eftermiddag ringde vår hyggelige kapten och meddelade att "Aurora" skulle gå dagen därpå till New York och att vi fick följa med. Vi packade raskt och gick ombord förlitande oss på de stämplarna, som nordamerikanske generalkonsuln i Buenos Aires placerat i våra pass. Stämplarna berättigade till transitoupppehåll i Förenta staterna fjorton dagar i maj och juni. Vi var visserligen i slutet av juli nu men ansåg att vi med gott mod kunde lita på amerikanarnas bristande byråkratism.

Då "Auroras" ankarkättingar började rassla, tog det venezuelanska vaktmanskapet ombord farväl. Det hade varit lätt att genomskåda att de civilklädda herrarna var sjöofficerare. En av dem, en löjtnant, som ätit med oss åtskilliga gånger, verkade

relativt bildad och uppfostrad. Sista kvarten han var ombord gjorde han mig demonstrativt en liten tjänst. Mitt sjätte sinne sade mig plötsligt, att han ville ha drickspengar och jag gav honom en slant motsvarande tre kronor i svenska pengar. Löjtnanten visade sig betydligt mindre generad att ta emot slanten än jag var att ge den. Det var vår sista affär med Sydamerika.

Få ting är så förvirrande som diplomatins irrgångar. Vi brydde oss därför aldrig om att fundera över, vad som kunde förmått de allierade och Förenta staterna att låta "Aurora" gå upp till New York. Vi kom nämligen fort till den slutsatsen, att yankees föredrog att själva lägga beslag på det fina fartyget än att venezuelanerna fick det. Å andra sidan tilltalades den finska fåfångan givetvis mera av en kontrovers med Förenta staterna än av ett genant ingripande från en sydamerikansk republik.

Karibiska havet har ett stadgat rykte för att vara äventyrligt, men vi gick snett över genom sundet mellan Haiti och Porto Rico utan att se annat än blått vatten, blå himmel och sol, hamnarhajar, jättesköldpaddor och fregattfåglar. Stämningen ombord var hög, när "Aurora" ankrade utanför frihetsstatyn för att invänta besked om vad som skulle ske med fartyget, besättningen och de två passagerarna. På tredje dagens morgon, då vi tillräckligt länge sett in mot Manhattan, kom en liten rund, fryntligt leende herre ombord och uppmanade Rolf och mig att stiga ner i en barkass med vårt bagage, som, trots att våra samlingar låg kvar på olika platser i Sydamerika, var tillräckligt omfångsrikt och excentriskt för att väcka uppseende även i en sådan blaserad stad som New York. Vi fördes till Ellis Island, där vi tills vidare placerades i en enorm hall bland hundratals emigranter, vilka samtliga hoppades att i sinom tid även kunna betraktas som immigranter. Inspektören som fört oss dit skakade hjärtligt hand

med oss och lovade att passkontrollen skulle vara klar inom en halvtimme, så vi behövde inte ens ringa upp och besvara generalkonsulatet. Vi satte oss till rätta och väntade.

En lång fransman frågade varifrån vi kom, vilka vi var och om vi hade några chanser att bli insläppta i Förenta staterna. Vi svarade att vi inte skulle få någon tid att syna Ellis Island närmare, eftersom våra papper skulle vara klara inom en halvtimme. Fransmannen log försynt och överseende: — Inom en halvtimme? Titta på alla som sitter här. Somliga har varit här i fyra veckor, andra tre men ingen mindre än två dagar och en stor del förs direkt härifrån till interneringsläger. Ni får bereda er på att stanna här ett tag, men vi skall nog bli goda vänner.

Två timmar senare ringde vi upp svenska generalkonsulatet och en man skulle komma ner och ordna saken. Under tiden gick en gammal svensk prästman omkring och "ingöt" mod hos några svenska och norska sjömän, som varit med i åtskilliga konvojer på Liverpool, men mönstrat av här i New York för att genast placeras på Ellis Island, tills de mönstrade på igen. Metoderna att skaffa sjöfolk är många men ofta mindre sympatiska. Prästmannen hade talat med generalkonsulatet om oss och lovade ställa allt till rätta. Sade han och gick.

Kvällen kom och vi utfodrades vid långbord med mycket hygieniskt serverad mat. Klockan tjugutvå föstes vi upp i stora sovsalar. Tvättrummet var visserligen trångt men försett med flera duschar. I samma sal som vi sov cirka etthundra personer, men där fanns plats för många flera.

Följande dag fick vi med högra handen i luften och den vänstra på bibeln svära att vi var det vi var. Med hjälp av en älskvärd svensk konsul avslutades spektaklet relativt snabbt och vi kunde ta New York i besittning. I en veckas tid bodde jag ensam på

Y.M.C.A., Young Mens Christian Association. Rolf blev sjuk och tre läkare undersökte honom i tur och ordning. De frågade ut honom om hans liv och leverne på den sydamerikanska kontinenten och fann tydligen att det var tillräckligt renomerande för att genast lägga in honom på ett epidemisjukhus. För säkerhets skull placerade de honom också i ett strängt isolerat rum. De hade ytterst svårt att utröna vad det var för sjukdom han råkat ut för, men efter två dagar upptäckte de, sedan en professor tillkallats, att han bara hade fått "röda hund". Jag, som känt mig en smula veklig efter den genanta gulsotsaffären i Punta Arenas, hade fått återupprättelse och det var min tur att skratta.

Y.M.C.A. vid 63:e gatan var en förstklassig institution med god mat och bra rum till hyggliga priser. Det var också en ypperlig bas för exkursioner både in i hjärtat av Manhattan och till Brooklyn, eftersom de underjordiska järnvägarna passerade alldeles i närheten. Det var bara att stiga ombord och se var man hamnade efter någon timme.

New York var i stort sett som väntat eller som man känner staden från film och böcker. Vad jag däremot inte visste var att inte bara Brooklyn och New Jersey utan också större delen av Manhattan är bebyggd med allt annat än skyskrapor. Löjligt nog blev vi inte särskilt imponerade. Antagligen hade vi för många förutfattade meningar, vilket väl de flesta har som besöka Förenta staterna. Skyskraporna var visserligen överväldigande, likaså Washingtonbron men Broadway var en besvikelse. Det är möjligt att denna berömda nöjesgata skall ses under vintern, då säsongen står i sitt flor och ljusreklamerna kommer till sin rätt. Dessutom hör man nog inte ha varit i Sydamerikas storstäder. Nu på sommaren var endast biografer, en och annan enkel varieté och några restauranger och danssalonger, utom skjutbanor och tivolin

i gång. Det verkade väl mycket tingel-tangel även för den mest barnsliga amerikan. Men amerikanerna tycker om att roa sig på ett lekfullt och barnsligt sätt, vilket ju måste betecknas som sympatiskt. Coney Island skall ju vara världens största tivoli och det tror jag gärna åtminstone då det gäller besökssiffrorna. Men de långa, magra och kantiga yankees tittar man förgäves efter i myllret av hundratusentals människor. De är kortväxta och svartmuskiga eller helt svarta. Endast bland flottisterna ser man ett och annat ljust ansikte.

En natt brann "Aurora", som låg för ankar ute på Hudsonfloden. Elden begränsades, och det vackra fartyget blev inte alldeles förstört, men förste styrman omkom och kapten blev under räddningsarbetet svårt bränd. Vi besökte honom på sjukhuset. Oturen förföljde honom. Inte nog med att han inte lyckades komma över till Petsamo och att besättningen redan till stor del givit sig i väg och mönstrat på andra fartyg; nu hade också "Aurora" brunnit och han låg själv med förbrända händer på sjukhus.

Sverige brukar skryta med sina komfortabla järnvägsvagnar, Om de är bra, så är de amerikanska betydligt bättre. Medan det knappast är något nöje att en het sommardag fara mellan Stockholm och Göteborg i en kvav järnvägsvagn, så är det en vila och en njutning att under motsvarande förhållanden fara från New York till Washington. Vagnarna är luftkonditionerade, liksom de flesta restauranger, biografier och andra offentliga lokaler. Fast det är mer än 35 grader i skuggan ute håller vagnen en frisk och behaglig temperatur och är för övrigt i andra avseenden betydligt bekvämare än en svensk.

Diplomaternas Washington är uppfyllt av stora, magnifika byggnader, men det märks att man kommit avsevärt närmare

sydstaterna, ty man ser ovanligt många negrer. Den inte ovanliga uppfattningen att diplomater och anställda på legationer och konsulat är korkade och högdragna är överdriven eller rentav avundsjukt förtal. Vi har haft att göra med tillräckligt många för att veta den saken. Givetvis kan de vara litet irriterade ibland. ty de är ju i själva verket inte mera än människor de heller. I varje fall har de tillräckligt med arbete och är upptagna till långt in på nätterna. Före kriget kände jag attachéer, som började vid tiotiden på morgonen, hade tre timmars lunch och slutade klockan fyra. På generalkonsulatet i New York och på legationen i Washington åt de raskt en "quick-lunch" på en bar och verkade mera vara hetsat kontorsfolk med otroligt mycket att göra än eleganta diplomater, som diskuterar världsläget på cocktail-parties.

Med spänning väntade vi besked om lägenhet med en svensk båt. Många stod i tur att komma hem, men fortare än vi väntat blev det plats för oss. "Vingaren" skulle gå till Göteborg i sällskap med två andra lejdfartyg, av vilka det ena, som kom från Buenos Aires, skulle stöta till ute på Atlanten. Alla passagerare måste stå i skeppsrullan och vi mönstrade som jungmän.

Sexhundra sjömil öster om Halifax mötte vi flera flottiljer. De utgjordes inte av ubåtar, av andra krigsfartyg eller konvojer utan av hajar. I fyra timmar körde vi i själva skymningen genom ett lugnt hav som endast rördes upp av lekande jättehajar i hundraden och åter hundraden. Utan tvivel var det brugdshajar, som blir upp till sexton—aderton meter långa. Så väldiga exemplar såg vi inte, men det fanns nog de som mätte tio—tolv meter.

Det fina vädret höll i, vilket underlättade mötet med den tredje lejdbåten från Buenos Aires. Inte förrän Färöarnas silhuetter dök upp, började det oroliga Europa märkas. Två jagare mötte oss och eskorterade oss in på reddan. I inloppet till Torshavn körde

vi rätt upp i början till ett "grindadrap". Tjugu roddbåtar jagade en hjord grindvalar och försökte driva in dem mot Torshavn, där sedan djuren slaktas i den grunda viken. Men ankomsten av alla fartygen förstörde jakten, ty valhjorden, som väl var på femton—tjugu djur, vände och tog en annan riktning, förbittrat förföljd av båtarna. Vad de kunna, färingarna, så är det att ro. Från föregående vistelse på Färöarna kom jag ihåg, hur vi mötte dem ute till havs i de vilda strömvirvlarna mellan öarna, där de rodde med otrolig fart i sina smala, låga båtar.

Torshavn verkade inte förändrat. Kajerna hade byggts ut, det var allt som märktes i kikarna, ty naturligtvis kommo vi inte i land. Brittiska kontrollen var snabb; efter halvannan timme var allting klart och på eftermiddagen försvann Färöarna med solen väster ut.

Spänningen ombord steg. Skulle vi möta någonting eller inte? Lejdbåtar borde ju inte löpa någon risk att bli torpederade eller bombade, men minorna var en annan sak. Inne i Kattegatt mötte vi de första drivminorna och innan svenska landet blev det sammanlagt tolv plus en sprängboj på köpet.

Kristiansand är säkert en trevlig stad, men vi såg ingenting av den från vårt däck, medan tyskarna undersökte båten innan och utan. Alla kallades upp i salongen för att skärskådas, Rolf och jag sist. Där satt kaptenen med fem tyskar, nedsjunkna i "Vingarens" bekväma fåtöljer. Den bredaste, som hade de flesta ränderna, vände sig till hälften om i länstolen och såg frågande på mig:

— Sprechen Sie deutsch?

— Doch.

Undrande blickar. Jungmännen talar tyska.

— Wovon kommen Sie?

— New York.

— Wie lange waren Sie da?

— Einen Monat.

— Das steht nicht hier, och han pekade på kabinettpasset.

— Nein.

— Warum?

Jag ryckte på axlarna.

— Waren Sie auch in Süd-Amerika?

— Jawohl.

— Das steht nicht hier.

— Nein.

— Warum?

Jag ryckte på axlarna igen och visade på den lilla stämpeln, som nordamerikanske generalkonsuln i Buenos Aires placerat på passet.

— Nur gültig für Mai und jetzt in August waren Sie in New York. Wie kommt das vor? Welche sind Sie eigentlich?

— Sehen Sie, wir sind Studenten aus Upsala und...

Vår tyska började staka sig betänkligt, kaptenen skruvade sig och den brede betraktade oss föga vänligt. Till sist visade jag på några rader i passet, som uppmanade alla civila och militära myndigheter att i händelse av behov lämna innehavaren skydd och bistånd och låta honom fritt passera. Han gav ifrån sig en fnysning men inställde förhöret. I vår hytt visade vi upp vårt bagage. De två tyskarna tittade intresserat på allting, särskilt de kartor från olika platser, som Rolf hade i sin väska. När en av dem började läsa i min dagbok och rad för rad gick igenom, vad jag skrivit om ödlor, grodor och andra djur, förstod jag plötsligt, att han begrep vad han läste. Det var alltså inte att undra på att hans min också blev allt surare, ty han begrep tyd-

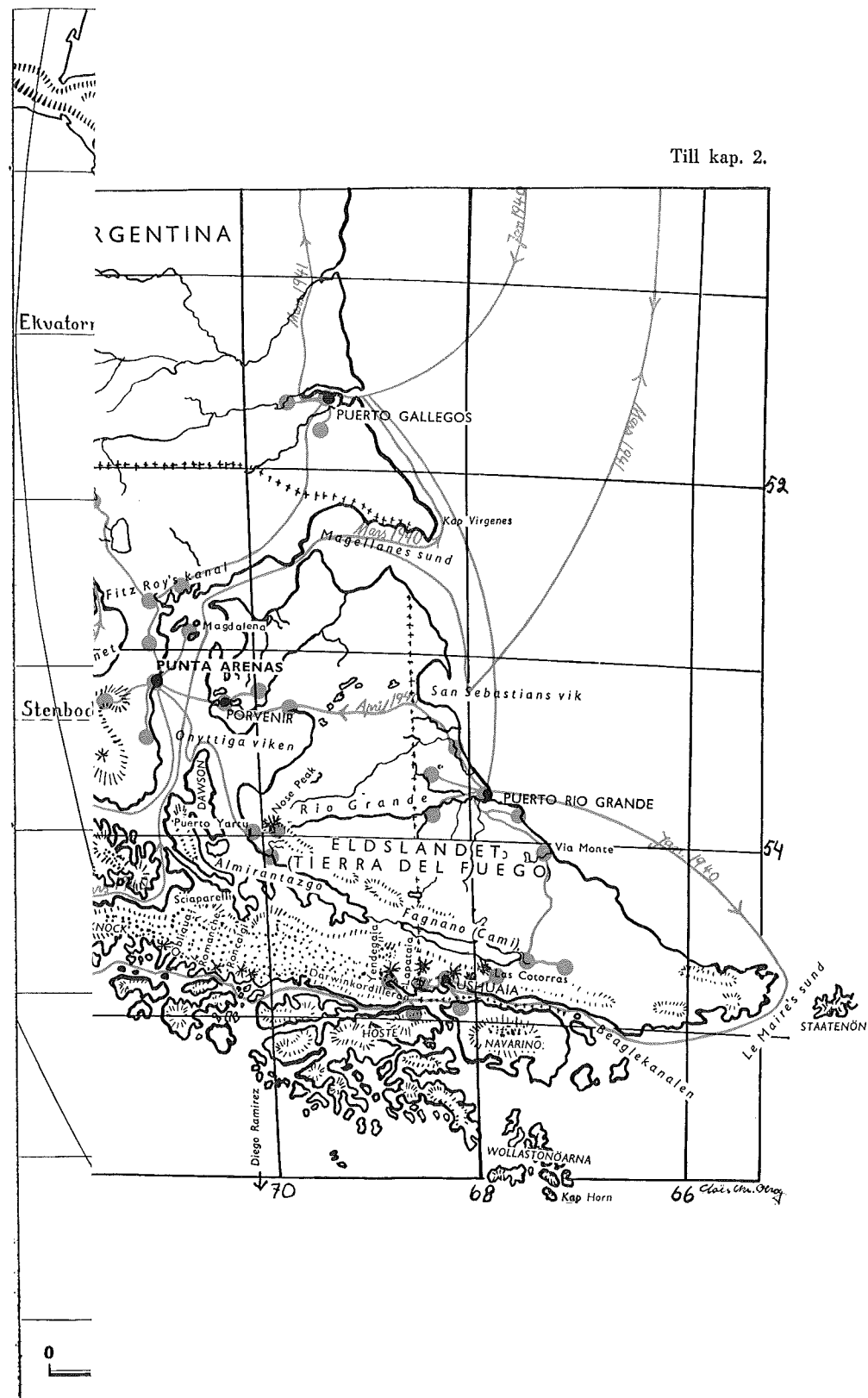
ligen också vad Rolf tyckte om honom och undersökningen. Det var en norrman och han tog ett kyligt farväl. Men efter fyra timmar var allt klart, "Vingaren" lättade ankar och gick direkt på svenska kusten.

Resan var slut och vi var åter i Göteborg. Dagen därpå stegade jag in på Riksmuseum och hälsade. Där satt assistenten lutad över ett par stora kartor över Bolivia och Peru.

— Just här, sade han, vore rätta området för en expedition någon gång i framtiden.

— Ja visst, svarade jag.

Till kap. 2.

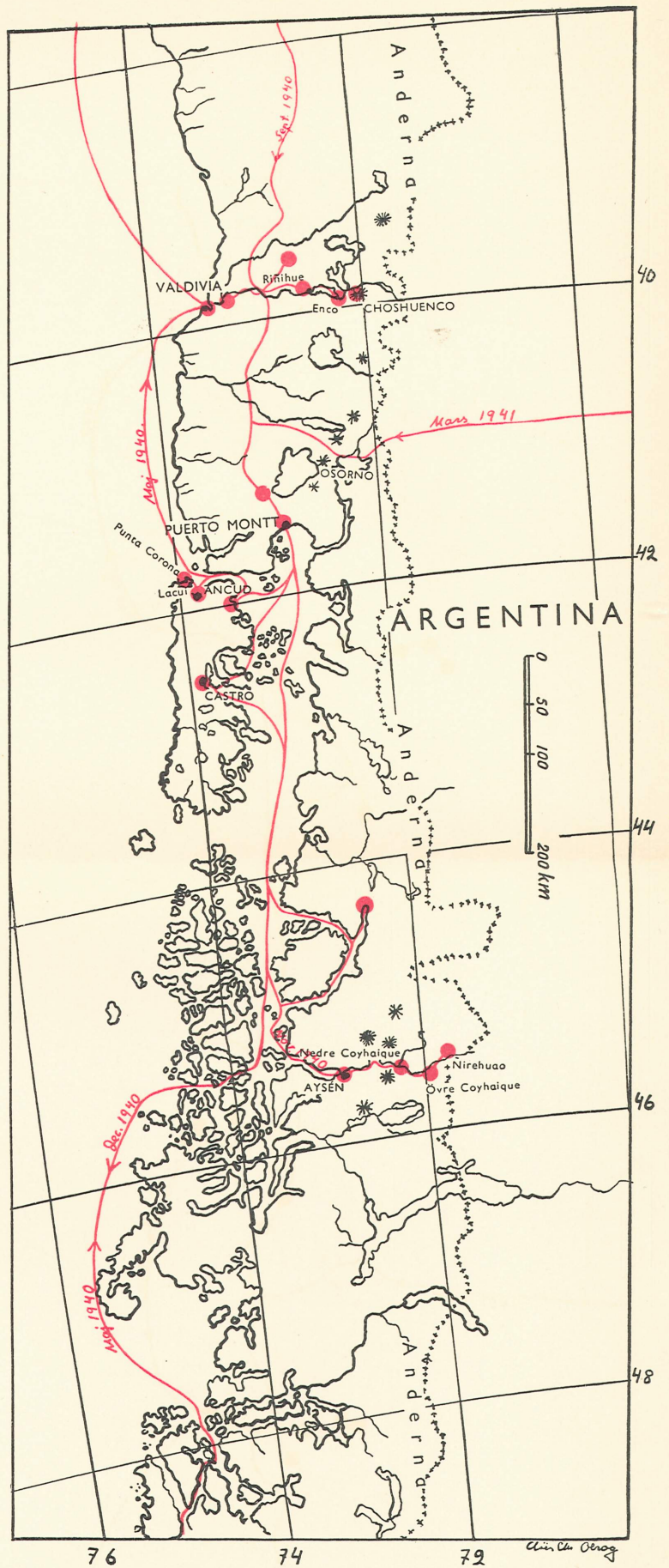
Till kap. 1.

Till kap. 2.

Till kap. 4.

Till kap. 5.